

SINIRLARI AŞAN İSLÂM DÜŞMANLIĞI

Haçlılık, Seküler Nihilizm ve Gelecek Endişeleri

Modern Batı'dan nihilist Batı'ya geçişle birlikte Batı'nın *şiddet yöntemleri* de belirli bir dönüşüme uğramış, fiziksel şiddet terk edilmemiş fakat derin ve görünmez şiddet biçimleri gündeme girmiştir. Artık karşımızda haç işaretli üniformalarından kolayca tanımlanabilecek eski Batı'nın demir zırlı şövalyeleri yahut modern Batı'nın düzenli askerleri değil, bize her şeyin insanlık için olduğunu fısıldayan yeni Batılı aktörler ve şürekâsı var. Danimarka'da İslâm karşıtı bir grubun üyelerinin, Kur'an-ı Kerim'i yakması ve akabinde yaşananların bunun yansıması. İslâm'a hakaret içeren pankart açan ve sloganlar atan grup, bu anları zihinsel tahakküm aracı işlevindeki sosyal medya hesabından canlı olarak paylaştı.

Grup, İslâm İşbirliği Teşkilatı'nın, Kur'an-ı Kerim'e yapılan saldırıları görülmüş üzere yaptığı çevrim içi toplantısına atıfta bulunarak teşkilatın *emr-i bi'l-ma'rûf* girişimini sekteye uğratmaya çalıştı. Bu bağlamda *emr-i bi'l-ma'rûf*un hem eşit düzeyde olanlarla hem de otorite sahibi olanlarla ilişki kurmanın bir yolu olarak, nasihat etmenin yanı sıra *kınamayı* da mümkün kıldığını dikkate almamız. *Emr-i bi'l-ma'rûf* öncelikle diğer Müslümanlara yönelik olsa da gayrimüslimleri de kapsamaması için hiçbir sebep yok.

İsvet'te de daha önce de Kur'an-ı Kerim yakan müptezel, parlamento önünde aynı kötülüğü yaparak, İslâm dininin ülkede yasaklanmasını istemişti. Hakla batıl arasındaki çizgiyi çizerek bizi karanlıklardan aydınlıklara çıkaran Kur'an-ı Kerim'e dönük böylesi fütursuzlukların, polis koruması eşliğinde ve yetkili makamların izniyle yapılmasına, Türkiye başta olmak üzere birçok ülke tepki gösterdi. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda ise 25 Temmuz'da, kutsal kitaplara yönelik şiddeti uluslararası hukukun ihlali sayan ve bu tür eylemleri şiddetle kınayan karar tasarısı kabul edilmişti. Son aylarda İslâm karşıtlığı çerçevesinde meydana gelen gelişmelerin Avrupa safahatının özeti böyle.

Ashında mesele söylemleri, akıl yürütme biçimleri, hayat tarzları, psikolojileri yekpare birkaç saldırganla sınırlı değil. Küresel ve yerel ölçekteki İslâm karşıtı söylem ve uygulamalara bakıldığında çoğu zaman *bilinçli, kasıtlı ve planlı* biçimde ve belirli ajandalar dâhilinde yürütülen sınırsızlıklar öne çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i yakanlar ve bunlara karşı hiçbir girişimde bulunmayan yetkililer aiste aynı zamanda Haçlılardır. Bu eylemlerin faillerini, korktukları için İslâm'a karşı düşmanlık üreten insanlar ve İslâm'ı "kendisinden korkulacak bir öge" diye çerçevelemek çok da isabetli değildir.

Bilindiği üzere İslâmofobi genellikle cehalete, ön yargılara ve korkuya dayanan duygusal bir olgu şeklinde tasvir edilir. Hâlbuki Batı Hristiyanlığının İslâm'a yönelik tarihten gelen husumeti yeni sağın esin ve besin kaynağı. Öteden beri birlikte yaşama kültürüne yabancı olan Batı Hristiyanlığı için radikal sağın mevzi kazanması çok kolay. Avrupa'da vuku bulan ve Müslümanlar/İslâm hakkındaki olumsuz değerlendirmeleri koruyup kalıcılaştıran olaylar genellikle İslâmofobi kavramı altında ele alınıp değerlendiriliyor. Şayet İslâm düşmanlığıyla ve nefretiyle ilgili tutum ve eylemleri kapsamak için bir şemsiye kavrama ihtiyaç duyuluyorsa, *İslâm karşıtlığı* yahut *anti-İslâmizm* daha uygundur. Dahası çağımızda inşa edilen küresel algıya kapılarak hayatı boyunca hiçbir Müslüman görmemesine rağmen İslâm'dan korku duyan milyonlarca insan mevcut. Bu perspektiften bakıldığında, *varoluşsal tehirc* odaklanan Ömer Kemal Buhari'nin de altını çizdiği üzere İslâmofobi ve İslâm karşıtlığı/düşmanlığı arasında hukuki yaptırımları da mümkün kılacak kavramsal bir ayrıma gidilmesi gerekir. Buna göre *İslâmofobi* kısaca "İslâm'a karşı duyulan irrasyonel korku" şeklinde tanımlanırken *İslâm karşıtlığı* kaynağı irrasyonel olabilir de esasen rasyonel bir olguya, faillere, fillere ve süreçlere işaret etmekte ve "korkudan" ziyade "nefret" ve "düşmanlık" gibi muhtelif olumsuz duygu ve davranışları kapsamaktadır. Elbette İslâmobiyi böylesi hususları göz ardı etmeden tanımlayanlar da var.

Şüphesiz düşmanlık dilinin inşasında oryantalist literatürün katkısı hayattır. Müslümanları Batı'nın zihnin kodlarına göre tanımlayan bu literatür "öteki"nin kim olduğunun anlaşılmasını sağlar. Dolayısıyla yaşananları konuşurken insan hakları anlayışının gelişiminde kimin insan sayıldığı, kimin sayılmadığı noktasından hareketle Müslümanlara yönelik önyargıların ve ayrımcılığın altında yatan Haçlı geçmişi, sömürgecilik mazisini, seküler nihilizme gelecek endişelerinin ilişkisini ve bunlarla bağlantılı sekülerleştirme çabalarını göz ardı edemeyiz.

İfade özgürlüğü ve eleştiri kisvesi altında İslâm düşmanlığı yapanlar vasat kitle iletişim araçları aracılığıyla sahneye çıkarılarak ve rol modeller hâline getirilerek insanların zihinleri dört bir yandan kuşatılıyor. Asırlardır içinde yaşadığı varoluşsal vatanını çok ciddi psikolojik bedeller ödemek pahasına terk eden Türkiye'de tahakküm ve sömürü sistemlerini inşa eden yerli İslâm düşmanı aktörler eski yaptırım güçlerinden yoksun kaldıkları için 'yeraltına inmiş', yöntem değiştirmiş ve yeni küresel kültürün acentesi/bayısı durumuna gelmiş durumdadır. Çünkü insanlarda oluşan tepki gözlemlenerek İslâm'ı doğrudan hedef almanın stratejik açıdan yanlışlığı anlaşılmış, bunun yerine dolaylı şekilde İslâm'a dair ne varsa hedef alınmaya başlanmıştır.

Netice itibarıyla Müslümanlara ve İslâm'a karşı muhtelif toplumsal, ekonomik ve siyasi alanlarda dezavantajlar, önyargılar ve ayrımcılık getiren, şiddete maruz bırakmayı da içeren dışlayıcı pratikler söz konusu. Batı ile içimizdeki uzantılarının ve taraftarlarının telkini ve dayatması altında aydınlanmanın sözde evrensel dogmalarını peşinen kabul ederek onların tüm insanlığı bağlayan "nesnel ve evrensel hakikatler" olduğuna inanan çevreler var. Bu inanç doğrultusunda toplumumuzu da dönüştürmeyi hedefleyen İslâm düşmanı/karşıtı Batı modernist tavrın bilişsel ve sosyo-psikolojik altyapısını hazırladığı dönüşüm, günümüzde internetle güçlendirilmiş kitle iletişim araçlarıyla elân sürüyor.

Haberlerin ağındaki İslâmî göstergeler incelendiğinde görüleceği üzere Türkiye'deki İslâm karşıtı söylem ve eylemler çok büyük oranda kendini elit konumuna yerleştiren çevrelerin mensuplarından sadır oluyor. Sıradan insanlar ise çoğunlukla olup bitenden haberdar olmayan kişilerden yaşadıkları kültür ve algı dünyası tarafından yönlendiriliyor. Seküler hayat tarzının muhafızlığı yapan kanaat önderleri, 'sorgulanamaz' bilgi otoriteleri, aydınlığı kendinden menkul 'aydınlar', ortaya koydukları bakımından pek de sanatçı sayılamayacak aktörler, kibriden başkaca hazinesi olmayan medyatik tipler, yegâne sermayesi nefreti olan eski/yeni köşe yazarları, nedense dinlerden sadece İslâm'ı hedef alan 'din eleştirmenleri' ancak bu çerçevede anlaşılabiliyor.

İslâm'dan uzaklaşma, insanların zihnine ve nefesine bilinç, bilinçaltı ve arzu boyutlarında müdahale ederek onların algılarını manipüle eden, örtük ama yaygın ve etkili olan ve özellikle küresel iletişim araçlarını tekeline almış bir gücün varlığıyla bağlantılıdır. Kimlerin insanların İslâm'dan uzaklaşmasını hedeflediği ve niçin büyük kaynaklar ayırarak böyle bir şey yaptığı düşünülmeden *yerli İslâm karşıtlığı* kavranamaz. Dört bir yandan bilişsel-psikolojik kuşatma altına aldıkları kişilerin bilhassa gençlerin algılarını şekillendirerek İslâmî olan insanların hayatından tehirc etmek için uğraşanların yapıp ettikleri ayan beyan ortada. İncir çekirdeğini doldurmayacak konularda bir kızgınlıkla kaleme/taşa sarılanların İslâm karşıtlığı söz konusu olduğunda dut yemiş bülbüle dönmeleri dikkat çekiyor. Dolayısıyla eski Batı'yı oluşturan Haçlılar, modern, seküler nihilist yeni Batı'yı, İslâm karşıtı yerli Batıcıları bir arada ve *gelecek endişesi* çerçevesinde değerlendirmek yanlış olmasa gerek. Küresel tek tipleştirme stratejisi dâhilinde yeni iletişim araçları yoluyla zihinleri ve nefisleri ele alınıp kendi toplumlarına yabancılaştırılan, varoluşsal bakımdan dönüştürülen, varoluşlarından tehirc edilen yeni nesilleri bir de bu açıdan düşünmek şarttır.

İslâm'ın zahiri ve batını boyutlarıyla birlikte bir bütün olarak dünya hayatına tatbik eden veya etmek isteyen Müslümanlara düşen İlahî Kelam'ın mesajına uygun davranmaktır. Güçlü bir *benlik algısı* ile kötülüğü iyilikle bertaraf etmenin yollarını aramak, aynı zamanda naif olmadan kendimizi savunmamızı mümkün kılacak maddi ve manevi mekanizmaları inşa etmeye yönelmektir. O hâlde bizim diğerlerini kötücül kılmanın ötesine geçerek, kendi rolümüzün ne olduğunu hatırlamamız ve bu rolün zorunlu kıldığı vazifelerimizi yerine getirmemiz lazımdır. Elbette bunun için Müslümanlar olarak "Biz" diyebilmemiz, yani varlık sahasında ve tarih sahnesinde bir yerimizin olduğunu idrak ve iddia etmemiz gerekli. Unutmayalım ki *gerçek hicretler*, inançların, düşüncelerin yanlıştan doğruya yönelik değişimiyle başlar ve devam eder. *Hicret*, içinde bulunulan ânun fıkıhını kuşanan yeni bir dil, yeni bir davet dili oluşturma gücüne sahiptir. İç dünyamızı imar etmeden dış dünyayı mamur kılmanız mümkün değildir. Hâsılı mesele bizim için artık *varoluşsal*dır, olmak ya da olmamaktır.

Yeni sayımızda buluşmak temennisiyle.

İÇİNDEKİLER

GÜNDEM

04

Hicret: Yolların Ayrılışı
Ramazan YAZÇIÇEK

07

Kuşaklar Arası Fay Hattı-1:
Gençliğin Kimlik Arayışı
Burhanettin CAN

18

Wagner İsyanı: Batı Devletleri
Ne Diledikleri Konusunda
Dikkatli Olmalı
David HEARST

22

Hindistan'da
Dinî İrkçilik!
Zehra TÜRKMEN

25

Ortadoğu'dan

NO TO ISLAMOPHOBIA

DOSYA

32

İslâm Düşmanlığının İç ve Dış,
Eski ve Yeni Boyutları
Mustafa AYDIN

38

İslâmofobiyi Normalleştirmek
Salman SAYYID

41

İslâmofobi Bir Tehdittir
Talat ASAD

48

Kutsala Savaş Açmak
Kamil ERGENÇ

51

Düşmanlığın
Düşünce Boyutu ve İslâm
Mehmet Furkan ÖREN

Umran

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
Şemseddin Özdemir

Genel Yayın Yönetmeni

Cevat Özkaya

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çığırkçı

İdare Merkezi

Alemdar Mah. Çatalçeşme Sok.
Defne Han No: 27/15
Cağaloğlu Fatih-İST.
Tel: (0212) 293 90 41
(0543) 281 58 85
www.umrandergisi.com.tr
editorumrandergisi@yandex.com
aboneumrandergisi@yandex.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk

Baskı: Şenyıldız Yay. ve Matbaacılık
Gümüş Suyu Cad. Işık San. Sit. No: 19 C Blok
102 Topkapı/İstanbul Tel: (0212) 483 47 91

Ağustos 2023 Sayı: 348

(İlk yayın tarihi: 1991 Bülten,
1993 Umran adıyla)
Yaygın, süreli, ayda bir yayımlanır.
Yazıların ve ilanların sorumluluğu
sahiplerine aittir. Bu dergi basın
meslek ilkelerine uymayı taahhüt
eder. Umran dergisi TÜRDEB ve
DERGİBİR üyesidir, Kültür ve Turizm
Bak. Kurumsal Abonesidir.

KRİTİK

55

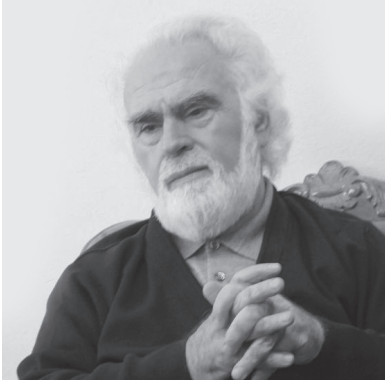
Dil Öğretimi Bakımından
Türkiye Münazaraları
Halim SEZER

59

Çağdaş İslâm Düşüncesinde Bir
Klasik: *Ümmet Bilinci*
Üstün BOL

66

Demokrasi Çerçevesinde
Birkaç Mesele
Ali AKGÜN

YAŞAYAN İSLÂM

71

Gelecek Zamanın Sesi'nden
Hicret Mimarisi'ne
Alaaddin YURDERİ

KÜLTÜR SANAT

74

Hayat ve Sanat Arasında:
Hasan Aycın'ın Çizgisi
Ömer KANTARCI

79

Bir Sözlü Tarih Çalışması:
Son Demokratlar
Abdullah YILDIZ

84

Milan Kundera: Çifte Standart
Ancak Bambaşka Tarzda
Kazım SAĞIYE

86

Vaniköy Camii Belgeseli
Nazgül ÇARKANAT

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

- Umran Dergisi'ne abone olmak veya aboneliğinizi yenilemek için 0212 293 90 41, 0543 281 58 85 abone hattımızı arayabilirsiniz.
 - www.umrandergisi.com.tr sitemizden Abone Formu'nu doldurarak abone olabilirsiniz.
- Abone Ücretleri (Yıllık/12 Sayı)
Yurt içi: 380 TL (Öğrenci: 320 TL), Yurt dışı: 80 Euro
Birim Fiyatı: 36 TL

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- 0543 281 58 85 nolu abone hattımızı arayıp kredi kartınız ile.
- Posta Çeki hesabımıza abone ücretini yatırarak.
Posta Çeki Hesap No: 654482 Alıcı Adı: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.
- Banka Hesap numaramıza havale edebilirsiniz.
Banka Hesap No: 8515535-2
IBAN: TR46002050000851553500002 Kuveyt Türk
Hesap: Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.

HİCRET: YOLLARIN AYRILIŞI

RAMAZAN YAZÇIÇEK

Hemen her peygamber kavmini, “*Biz sizden ve Allah’ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz.*”¹ mesajıyla uyarıyordu. Şirkten ve müşriklerden net ve kararlı bir şekilde ayrışmayı öncelikli gören peygamberler, rehberliği bu noktadan başlatmışlardı. Burada ayrışmanın/hicretin önce itikadi, ardından amelî alanda gerçekleştiği dikkate şayandır.

“*Sizi ve Allah’tan başka taptıklarınızı terk ediyor ve Rabbime ibadet ediyorum. Rabbi-me ibadet etmekle de mutsuz olmayacağımı umuyorum.*”²

Amaç için hedefe yönelmek niyet ile başlar. Niyet, umutsuzluğa inat toprağa düşen ilk tohumdur. Her son yeni bir başlangıcı müjdeliler. Birçok amele öncelik arz eden hicret, ders yüklü bir eylemdir. Hicrette hayat vardır. Hicret, karanlığı delerek aydınlığa yürümek, karamsarlığa teslim olmamak, ruhları diri tutmak için gerçekleştirilen mümtaz bir ibadettir. Hicret, davete, davaya dar gelen mekânlardan Allah’ın geniş arzına yöneliştir. Hicretle terk edilen mekân değil aslında, mekânın anlamsızlaşmasıdır. İnancın ete kemiğe bürünmesi; *temsilin tebliğe öncelik arz etmesi bilinciyle* gerçekleşen hicret, salih amel kabilinde bir ibadettir.

H-c-r kökünden bir kelime olan hicret, kişinin herhangi bir şeyden bedenlen, lisanen veya kalben ayrılıp uzaklaşması demektir.³ Sözlükte hicret, ‘terk etmek, ayrılmak, yalnız bırakmak, ilgiyi, alakayı kesmek’ anlamına gelen *hecr* (hicran) mastarından isimdir. Kelime, ‘Hicret’ formuyla Kur’ân’da yer almamaktadır. Ancak Kur’ân’da otuz bir yerde “*hecr*” kökünden gelen

çeşitli türevlerin geçtiği görülür. Kur’ân’da olayın kendisinden çok muhacirlere ve hicret amelinin önemine dikkat çekilmiştir. Hadislerde ise “hicret” kavramı şüpheye yer bırakmayacak kadar çok kullanılmıştır.⁴

HİCRETİN BOYUTLARI

Bilinen anlamıyla hicret, farklı gerekçelerle fiziki manada belde, mekân değiştirmedir. İslâmî bir ıstılah olarak hicret, inanç maksatlı göçe zorlanma, yaşanılan yerden ayrılmaya anlamında kullanılır. Hicret, insanların doğup büyüdüğü yerden uzaklaşmak zorunda kalması; ayrılmanın amaçla bütünleşmesi neticesinde gerçekleşen bir eylemdir. Sözün eylemle teyit edildiği bir amel olan hicret, amaç ve hedefi belli bir ibadettir. Tevhit inancının yeni mekânlarda hayat bulması için çıkılan yolculuğun adıdır hicret.

İnsanın dünyaya gelişi bir hicret olduğu gibi, fani dünyadan ebedî âleme intikali de özünde bir hicrettir. Yine insanın yaratılış maddesi olan topraktan gelişi ilk hicreti iken, ölüm vesilesiyle toprağa dönmesi de bu anlamda bir başka hicretidir. Varlık âleminde her şey, her ân, bir şeyden bir başka şeye; bir hâlden bir başka hâle hicret etmektedir.

Düşüncede, inançta hicret, fiilî hicrete niyet hükmündedir. İçeride dönük yolculukla başlayan hicret, şirkten tevhide, haramlardan helale, günahlardan sevaba, ataletten kıyama yürümenin adıdır. Gerçek hicretler, inançların, düşüncelerin yanlıştan doğruya yönelik değişimiyle başlar ve devam eder. Hicretin, tarihî, içtimai, iktisadi yönleri yanında dinî, siyasi ve hukuki sonuçları da vardır. Bu yelpaze, İslâmiyet’in yalnız bir inanç sistemi olmayıp aynı zamanda bir

1 Mümtahine, 60/4.

2 Meryem, 19/48.

3 Râğıb el-İsfahânî, “H-c-r” mad., *Müfredât*, (I-II), Mütercimler: Abdullbaki Güneş-Mehmet Yolcu, Çıra Yayınları, İstanbul, 2007, cilt: 2, s. 769.

4 Ahmet Önkal, “Hicret”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, (I-XLIV), Heyet, İstanbul 1998, cilt: 17, s. 458-462.

yaşam tarzı ve bir dünya görüşü olmasındandır. Müslümanların İslâmî hüküm ve sorumlulukları yerine getirilebilecekleri güvenli ortamlarda yaşama arzusu, hicreti daha özel kılmıştır.

Muhacir, önce terk edendir! Muhacirin yönü her ân *anlama, değere* dönüktür. İnandığını yaşayan olması hasebiyle muhacir, bir ahlak numunesidir. Ahlaklı insan birlikte olduğu insanları da değerli kılar. Ashabın toplu hicreti, birbirine değer katanların muhteşem temsilidir. Malumdur; hareketsizlik kokuşturur, atıl duran şey ölmeye eğilimlidir. Bu yasa, eşya için olduğu gibi birey ve toplumlar için de geçerlidir. Kokuşmanın önüne hareket yani hicret ile geçilir. *İki günü eşit olanın aldanması/ziyanı* bu kabil durağanlığın neticesidir. Durgun ya da akışkan suyun fıkha konu olması da yine bu inceliğe dayanır. Zarardan kurtuluş, durağanlıktan harekete geçmekle yani hicret ile mümkündür.

*“Halkın (inkârcı müşriklerin senin aleyhinde) söyleyebileceği her şeye sabırla katlan ve onlardan en uygun/en güzel bir şekilde uzaklaş.”*⁵ Âyet-i kerimede geçen “Hecr-i cemil” ifadesi, düşünce ve eylem bakımından köklü bir referansa sahiptir. Bu yaklaşım, topyekûn cahiliyeden; küfürde ısrar eden inkârcılardan ve cahili sistemlerinden uzaklaşmanın, bir bilinç üzere olmasını telkin eder. “Hecr-i cemil”, kalben ve fikren cahillerden uzak durup fiillerinde onlara uymamakla beraber, kötülüklerine sabrederek güzel ahlak ile hüsn-i muhalefet etmektir. Bu telkinde “Uzaklaş!” ifadesiyle dile getirilen netlik ve kararlılık, üslûp ve tavırda nezaket ve hilm ile bütünleşir. Farklı bir ifadeyle hicret emredilirken, esasa zarar vermeyen bir usulün takip edilmesi istenmektedir.

“Kötü şeyleri terk et/uzaklaş” “*Verrucze fehcur*”⁶ uyarısı, bulunduğu hâlden daha hayırlı bir duruma ‘hicret et’ demektir. Şirkten, pislikten, azaba sebep olacak her şeyden uzak dur ve uzak durulmasını emret! Durağandan harekete; oturuştan kalkışa, yürüyüşten koşmaya telkindir bu emrin hedefi. Hicret, kalkmak, insanları uyarmak, sadece Rabbini büyük tanıyarak zihni; insanlarla ilişkileri, elbiseyi tertemiz tutarak bütün anlamlarıyla kötü şeyleri toptan terk etmektir. Bu emre uymak, verilen kararın

gereğini yapmaktır. “*Kötü şeyleri terk et*” emri, inşai bir ayettir. ‘Kötü’ ifadesi, kendisinden uzaklaşılması/hicret edilmesi gereken her şeyi kapsar. Ayetteki telkin, kurucu ilke mesabesinde; emir, Resûlullah’ın şahsında bütün insanlığadır. Ardından gelen ayetlerde devam eden inşa süreci, ahlak-takva ilkesiyle taçlanmaktadır. Vaz’ olunan yasa, aşkla harmoni sağlayıp adalet üzere denge tesis etmekte, insan, afakla enfüsün ahenktar bütünlüğüne davet edilmektedir. “*Yaptığın iyiliği çok görerek başa kakma! Rabbinin rızasına ermek için sabret!*”⁷ Bu uyarılar, hicretin bulunulan mekândan ayrılma ile tamamlanan bir eylem olmadığını, niyet ile muvafık bir sürekliliği gerektiren ibadet olduğunu göstermektedir.

İslâm’a ait bir kavram olan hicret, dünyayı yaşanılacak yer ve inşa edilecek bir mekân kılma mesuliyetiyle gerçekleştirilir. Örneğin Yahudi terminolojisinde *zion* (siyon); bir gün mutlaka eve dönme fikrine; mekân kutsayıcılığına dayanır. Zion düşüncesinde, *bugün* ve *burası*, inşa edecek bir amaçtan uzak; mükellef olunmayan, ahlakın askıya alındığı, geçmesi beklenen bir “yok zaman” hükmündedir. Hicret ise, beşerî telakkilerden öte bir hakikate işaret eder. Muhacir, bulunduğu her mekânda kullukla mükelleftir ve orayı inşa etmekle mesuldür. Bu bağlamda bilinmesi gereken husus, hicretin, göç, diaspora, sürgün ya da zion olmadığıdır.⁸

7 Müddessir, 74/6-7.

8 Bk. Ramazan Yazıcı, *Bilgiden Bilince*, Ekin Yayınları, İstanbul, 2019, 2. Baskı, s. 277-307.

5 Müzzemmil, 73/10.

6 Müddessir, 74/5.

Hicret, içinde bulunulan ânın fıkını kuşanan yeni bir dil, yeni bir davet dili oluşturma gücüne sahiptir. İç dünyamızı imar etmeden dış dünyayı mamur kılmamız mümkün değildir.

MEKKE'NİN DARLIĞINDAN MEDİNETÜ'L-İSLÂM'A

Hiz. Peygamber "Hicret nedir?" sorusuna, "*Hicret, kötülüğü terk etmektir.*" cevabını vermiştir. "Hicretin hangisi daha faziletlidir?" sorusuna da "*Cihad'dır.*" diye cevaplamıştır. Bir başka rivayette ise, "En faziletli hicret hangisidir?" diye sorulması üzerine, "*Allah'ın kendisine haram kıldığı şeyden uzak duranın yaptığı iştir.*" cevabını vermiştir. Farklı bir tasnifle şöyle buyrulmuştur: "Müslüman, diğer Müslümanların dilinden ve elinden selâmette olduğu kimsedir. Mümin ise, insanların, kanları ve malları konusunda kendisinden emin olduğu kimsedir. Muhacir, kötülüklerden uzak duran kimsedir. Mücahid de Allah rızası için kendi nefesine karşı cihad edendir."⁹

Resûlullah (s.)'in hicreti, bütün cahili inanç ve düşüncelerden uzaklaşma ile başlayıp sürdürülen, mücadele ve davetin bütün aşamalarına renk ve yön veren mesajları muhtevidir. Peygamberimiz'in hicreti, geleceğe, yeni bir medeniyet inşasına yürümenin dönüm noktasıdır.

Tarihî olarak hicret, M. 622'de; risaletin on üçüncü yılında Resûl-i Ekrem'in Mekke'den Medine'ye geçişini ifade eder. Hiz. Peygamber'in hicreti yeni bir tarih başlangıcı olmuş ve buna da 'Hicrî takvim' denilmiştir. Hicrî takvim, ashabın hicret olgusuna ne denli ehemmiyet verdiğini gösteren bir delildir. Hicrî takvim, tarihe not düşmenin yanında Müslümanların insanlığa bir medeniyet hediyesi; vahiy eksenli tarih yazımının miladıdır. Hicreti düşünürken, Habeşistan hicretini, Taif hicretini, Akabe biatını; muhâcir, ensâr, muâhât, Evs, Hazreç ve Bûas savaşlarını, Kûba Mescidi'ni ve kılınmaya başlanan Cuma namazını da hatırlamak gerekir.

Varılacak yerden öte, çıkılan yer ön plandadır hicrette. Müslümanların o gün çıktıkları yer bütün gerekçeleriyle Mekke idi. Ve çıkartanlar da o günün Mekkelileri. Vardıkları yerin bu anlamda Habeşistan, Taif ya da Medine olmasının bir önemi yoktu aslında. Çünkü hicret münhasıran

oralara varma amacıyla yapılmıyordu. Öncelikle amaç, *Mekke'nin Medine'sine* varmaktı.

Cahiliye toplumunda yaşamak asli değil arızı bir durumdur. Cahiliyenin yaygınlığı vakıayı arızı olmaktan çıkarmaz. Zira Müslüman, dünyayı yorumlamakla değil, değiştirmekle mükelleftir. Müslüman için asıl olan, ortamın İslâm'ın yaşanabileceği hâle dönüşmesi için çaba sarf etmek veyahut oradan uzaklaşmak yani hicret etmektir. Burada uzaklaşma bir kaçış değil, bilinç üzere ayrılmadır. Cahili bağlardan kurtulmak, ağırlıkları atmak anlamıyla hicret, kendinde geriye doğru beklentileri barındırmaz. Bu yönüyle hicret, yeniden uyanışı müjdeleyen bir adayış, bir adanış eylemidir.

Hicret, İslâmî mücadelede tekrarlanabilir dinamik bir merhaledir. Akidevi ve amelî yönü aşikâr olan hicret, siyasî yönü baskın bir ibadettir. İnançın yaşanmasına engel, baskı, zulüm olduğu sürece, zorluğu aşacak münbit ortam arayışı da olmalıdır. Keza ikamet edilen hiçbir yer daimi değildir. İnançın tesisi için varılan her yer ihyaya muhtaç bilinir ve vatan kılınmaya değerdir. Bu yönüyle hicret, mekânsal yer değiştirmekten çok daha engin anlama sahiptir. Tevhit inancının hayat bulacağı verimli, bereketli beldelere ulaştırma iradesi var oldukça hicret de var olmaya devam edecektir.

Hâsılı; hicret, içinde bulunulan ânın fıkını kuşanan yeni bir dil, yeni bir davet dili oluşturma gücüne sahiptir. İç dünyamızı imar etmeden dış dünyayı mamur kılmamız mümkün değildir. Bu şahitliği temsille hicret, arının bal yapmak için kovandan çıkma kararıdır; hâsılası bal olan zahmettir. Evet, "*Her hicret bir inkılaptır.*"

"De ki: "*Rabbim! Girilecek yere doğrulukla girmemi, çıkılacak yerden de doğrulukla çıkmama sağla, bana tarafından yardımcı bir güç ver!*"¹⁰

Hicrî yeni yıl, ümmetin uyanışına, insanlığın hidayetine vesile olsun.

9 İbn Teymiye, *İbn Teymiye Külliyyatı*, (I-VIII), çev. M. Beşir Eryarsoy, Tevhid Yayınları, İstanbul, 1997, cilt: 7, s. 12, 13 (*Buhârî; Müslim; Tirmizî; Nesâî*).

10 İsrâ, 17/80. (Tirmizî'nin Abdullah bin Abbâs (r.a.)'dan rivayetine göre, Resûlullah (a.s.)'a Medine'ye hicret etmesi emredilince bu âyet indirildi).

KUŞAKLAR ARASI FAY HATTI-1: GENÇLİĞİN KİMLİK ARAYIŞI

BURHANETTİN CAN

Tarihî süreç içerisinde nesiller arası farklılıklar her zaman görülmüştür. Bu durum, dozu değişmekle birlikte nesiller arası gerilimlere sebebiyet vermiştir. Ancak dijital dünyanın, dijital dönüşümün oluşmaya başlaması, yaygınlaşması ve derinleşmesi ile birlikte kuşaklar arası farklılıklar daha da derinleşmiş, ciddi fay hatları meydana gelmeye başlamıştır. Nesiller; “en iyisini büyüklerim bilir” noktasından “en iyisini ben bilirim” noktasına gelmişler, anneler babalarını görmemezlikten gelmeye başlamışlardır. Bu anlayış, tüm ilişkilere farklı boyut ve şiddette yansımaktadır. Bu sebeple geçmiş dönemlere nazaran bugün, kuşaklar arasında çok ciddi fay hatlarının ortaya çıkmasına ve bu fay hatlarının istenmeyen bir enerji ile dolmaya başlamasına yol açmıştır.

Bu değişim ve gelişim bir tesadüf mü yoksa çok daha büyük küresel bir projenin uygulamaya sokulmasının sonucu mudur? Bu sorunun cevabını, anlık, günlük düşünerek değil çok daha yüksek bir stratejik akıl ile vermek zorundayız. Eğer anlık ve günlük düşünerek hareket eder, sosyolojik zeminde meydana gelen/getirilen fay hatlarını göz önüne almazsak 1930’dan günümüze yetişen kuşakların, değişik gerekçelerle/komplolarla (hippi gençlik, sol gençlik, devrimci gençlik vb.) harcadığı, tasfiye edildiği gibi önümüzdeki günlerde de yeni bir neslin, LGBTIQ+ üzerinden tasfiye edilebileceğine şahit olabileceğiz. Böyle bir ihtimal mevcuttur ve ciddiye alınmalıdır. O sebeple kuşak teorisi ve kuşaklar arası özellikler bir yazı serisi olarak

ele alınıp değerlendirilecektir. Bu yazıda çocukluktan ergenliğe kadar, ergenlik dâhil gençlik dönemi ele alınıp değerlendirilecektir.

KUŞAK TANIMI VE KUŞAKLAR TASNİFİ

İnsanlık tarihi boyunca nesiller/kuşaklar arası farklılıklar hep olmuştur ve olmaya devam edecektir. Önemli olan bu farklılıkları tezada dönüştürmemek, sosyal depremlere sebebiyet verecek sosyal fay hatları inşa edip enerji ile yüklememektir. Türk Dil Kurumu kuşak kavramını aşağıdaki şekilde tanımlamaktadır: “Yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon”, “Aşağı yukarı aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntuları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin oluşturduğu topluluk.”¹

1 <http://www.tdk.gov.tr>.

Tanımlama bünyesinde geniş bir spektrum ve farklılıklar içermektedir. Kuşak tanımında evrensel bir mutabakat söz konusu değildir. Bununla birlikte aşağıdaki tanımlama daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır: “Kuşak teorisi; doğum yılları itibarıyla benzer politik, ekonomik ve sosyal olayları yaşayan, eşsiz değer yargıları ve inanç sistemlerini bünyelerinde geliştiren, birbirine benzer kişilik özellikleri gösteren bireylerden oluşan bir topluluğu ifade etmektedir.”²

Tanımlardan da anlaşılabilceği gibi kuşak kavramının biyolojik, psikolojik, sosyolojik, ekonomik, kültürel, dinî, siyasi, teknolojik, sanatsal ve tarihsel boyutları söz konusudur. Kuşaklarla ilgili kesin bir sınıflandırma yapmak mümkün gözükmediğinden dolayı tarihi süreç içerisinde farklı sınıflandırmalar yapılmıştır, yapılmaktadır. “Jenerasyonel Sistemler Teorisi” adıyla kuşaklarla ilgili ilk teori inşasını 14. yüzyılda İbn Haldun yapmıştır. Onun teorisine göre kendine özgü özellikleri bulunan *peygamber* kuşağı, *sanatçı*, *göçebe* ve *kahraman* kuşak olmak üzere dört kuşak vardır.³ Günümüzde ise bu sınıflandırma kullanılmamaktadır. Bugün yapılan ve yaygınlık kazanan *Sessiz Kuşak* (1925-1945), *Bebek Patlaması Kuşağı* (1946-1964), *X Kuşağı* (1965-1979), *Y Kuşağı* (1980-1999) ve *Z Kuşağı* (2000 ve sonrası) şeklindeki zaman merkezli kuşak sınıflandırmasıdır.⁴ İbn Haldun’un İslâm dünyasını da göz önüne alarak yaptığı tasnife nazaran bu tasnif, Batı toplumsal yapısı göz önüne alınarak yapılmıştır. Bu tasnifin bizim toplumsal yapıyla tam manasıyla uyuşması mümkün değildir, buna rağmen bazı ortak paydalar söz konusudur.

2 Bahattin Aka, *Kamu ve Özel Sektörde Çalışan Yöneticilerin Kuşak Farklılıkları ve Örgütsel Bağlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: İzmir İlinde Bir Araştırma*, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2017.

3 Bahattin Aka, *age*.

4 Bahattin Aka, *age*. Tahsin Akçakanat; Muhammet Hamdi Mücevher, Zeynep Demirel; “İşkolikliğın Kuşaklara Göre Karşılaştırılması: Süleyman Demirel Üniversitesi Akademisyenleri Üzerine Bir Araştırma”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, cilt: 6 sayı: 3; 1624-7215. Seda Demir, “Kuşaklar Açısından Unutulmaz Turizm Deneyimleri Algısının Satın Alma Sonrası Davranışlar Üzerindeki Etkisi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.

GENÇ KİMDİR?

Türkçe sözlüklerde genç ve gençlik aşağıdaki şekillerde tanımlanmıştır: “*Genç*: 1. Orta yaşlılık devresine girmemiş olan, civan, nevcivan, şâb, berna. 2. Taze, yeni körpe. 3. Yeni gelişme safhasında olan. *Gençlik*: 1. Genç olma hâli, çocuklukla orta yaşlılık arasındaki çağ, şebab, şebabet. 2. Genç olanın hâli, tavrı, tutumu, 3. Bütün gençler.”⁵ “*Genç*: 1. Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı, 2. Gelişmesini tamamlamamış olan. 3. Gençlikteki özelliklerini koruyan, dinç. 4. Zihin bakımından yeterince gelişmemiş, toy. 5. Yeni gelişmekte olan, kısa bir geçmişi olan. *Gençlik*: 1. Genç olma durumu, İhtiyarlık karşıtı. 2. İnsan hayatının ergenlikle orta yaş arasındaki dönemi. 3. Genç insanların bütünü. 4. Genç bir kimsenin tutumu, toyluk, deneyimsizlik.”⁶

Genç ve gençliğin literatürde değişik tanımları vardır. Gerek tanımlarda gerekse yaş aralığında evrensel bir uzlaşma henüz yoktur. Bu durum yol boyu unutulmamalıdır. Gençlik genellikle *biyolojik*, *psikolojik* ve *sosyolojik* bakış açılarına bağlı olarak tanımlanmaktadır: *Biyolojik* bakış açısına göre, “Bireyin ergenlik çağının başlamasından büyümenin sona ermesine kadar geçen döneme gençlik dönemi denmektedir.”⁷ UNESCO ve Avrupa İçin Gençlik programı bu tanımı benimseyerek 15-25 yaş dilimini gençlik kabul ederken; Türkiye, 14-22 yaş dilimini gençlik kabul etmektedir.⁸ *Sosyolojik* bakış açısına göre, “Nüfusun, bülüğa erme ile toplumsal yaşamda tam sorumluluk alma dönemleri arasında kalan kesimi”dir.⁹ *Psikolojik* bakış açısına göre, gençlik, “ferdin çelişkiler gelgitler, kararsız ve dengesizlikler yaşadığı bir dönemdir.”¹⁰

Biyolojik, sosyolojik ve psikolojik yaklaşım tarzlarının entegrasyonuna dayanan tanımlamalar da mevcuttur: “Gençliği dar manada çocuklukla orta yaş arasındaki devre olarak; geniş manada kendinden evvelki çocuklukla kendinden sonraki ergenlik kesimi arasında psikolojik, biyolojik

5 Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yayınları, 18. Baskı, İstanbul, 2008.

6 Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara, 2005.

7 P.Yazıcıoğlu, *Türkiyede Gençlik*, Türkiye Gençlik Konseyi Girişimi, İstanbul.

8 “Terör ve Gençlik”, www.terror.gen.tr

9 “Terör ve Gençlik”, www.terror.gen.tr

10 P.Yazıcıoğlu, *age*.

ve sosyal açıdan en duyarlı yaş kesitidir.”¹¹ “Birbirini niteleyen yaş dilimi, fiziksel, duyuşsal ve bilişsel farklılıklar; toplumsal anlamlar; toplumsal konum, toplumsal işlevler, üretim durumu gibi birçok ölçüt karşısında toplumun diğer kesimlerinden ayrılan ve bu ölçülerce şekillenmiş, kendine özgü görünümleri olan toplumsal bir varlıktır.”¹² Bu tanımlamaları göz önüne alarak gençlik dönemini; *biyolojik, psikolojik, sosyal, kültürel ve ahlaki açıdan gelgitlerle dolu bir arayış, bir değişim, bir gelişim, bir olgunlaşma, bir dünya görüşü, bir hayat felsefesi, bir değer sistemi, bir ahlak sistemi arama, bir kimlik ve kişilik inşa etme dönemi* şeklinde tarif edebiliriz.

GENÇLİK DÖNEMİ ÖZELLİKLERİ

Gençlik dönemi bir değişim, bir geçici hâl, bir arayış, kendini bulma, kendi kişilik, benlik ve kimliğini inşa etme ve olgunlaşma hedefli, amaçlı bir dönemdir. Bu sebeple gençlik döneminin alt limiti bülûğ olmasına karşılık üst limiti, 35-40 yaşa kadar çıkarmak mümkün olabilmektedir. Bazı araştırmalarda gençlik dönemi, “ergenlik”, “delikanlılık” ve “son gençlik” olmak üzere üç aşamalı bir evre olarak kabul edilmektedir.¹³

Gençlik dönemine ilişkin tasnif ve tanımlamalar, ülkeden ülkeye, coğrafyadan coğrafyaya değişiklik arz etmektedir. Bu geniş yaş spektrum içerisinde tüm gençlerin aynı davranış, düşünce ve tavrı gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Vaktinden önce olgunlaşanlar olabileceği gibi hayatı boyu olgunlaşamayanlar da olabilecektir. O sebeple evrensel düzlemde gençlik, homojen bir grup, homojen bir yapı şeklinde görülmemelidir. Bununla beraber dünyanın her tarafındaki gençliğin gösterdiği bazı “ortak özellikler” göze çarpar. Çocuklukla olgunluk dönemi arasındaki geçiş döneminde bireyde *biyolojik, psikolojik, sosyal ve ahlaki* dört alanda ciddi değişiklikler meydana gelmektedir.¹⁴

11 “Terör ve Gençlik”, www.terror.gen.tr

12 P. Yazıcıoğlu, *age*.

13 İlhami Günay, *Kuran’da Gençlik ve Gençler*, Pınar yayınları, İstanbul, 2010, s. 25-32.

14 Ahlaki değişim, tek başına bir konu olarak ayrı bir yazıda ele alınacaktır. İ. Armağan, *Gençlik Gözüyle Gençlik*, Kırksıraklılar Vakfı Usadem Yayınları, İstanbul, 2004. Çocuk Ergen Psikolojisi ve Eğitimi Rapor, N. Kula, *Gençlik Döneminde Kimlik ve Din, Gençlik, Din ve*

Çocuk veya ergen; aile, arkadaş/arkadaş grubu, okul, sistemin öngördüğü yaşam biçimi (ortam), medya/sosyal medya, tarih ve küresel etkiler olmak üzere yedi ana faktör tarafından yönlendirilip şekillendirilmektedir.

BİYOLOJİK DEĞİŞİM

Çocuktaki biyolojik değişim, biri fiziksel diğeri cinsel olmak üzere iki eksende meydana gelmektedir. Çocukluktan ergenliğe geçişte çocuğun fizyolojisinde ciddi değişim olmakta; vücut âdeti yeni bir şekil almaktadır. Eller, ayaklar, burun ve çene büyümekte, vücudun değişik bölgelerinde kıllanma görülmekte, seste değişiklikler meydana gelmekte, cinsel hormonlarda ve organlarda değişim yaşanmaktadır.¹⁵ Cinselliğin uyanması ile fizyolojik yapıdaki değişimlerin eş zamanlı meydana gelmesi ergeni ciddi bir şekilde etkilemektedir.

Fizyolojik ve cinsel değişim öncelikle karşı cinsle ilişkilerin sorgulanması ve yeniden kurulmasını, gencin kendisine daha derin yönelmesini sağlamaktadır.¹⁶ Kendi fiziksel yapısının başkaları, özellikle karşı cins tarafından nasıl değerlendirildiği, genç için çok önemli olmaktadır. Sürekli ayna karşısında kendini daha çekici kıllmanın çaresini aramakta, saçlarına yeni şekiller vermekte, giyindiği elbise ve ayakkabılarına karşı daha hassas davranmaktadır. Çevreye kendini kabul ettirmek, farklı görünmek ve farklı olmak onun için en önemli konudur. Bu sebeple başkalarının özellikle karşı cinsin düşüncelerine dikkat etmektedir. Bu biyolojik değişim, ergenin psikolojisini ve sosyal

Değerler Psikolojisi, Ankara Okulu, Ankara, 2002, s. 31-70. Kim Gale Dolgin, *Ergenlik Psikolojisi, Gelişim, İlişkiler ve Kültür*, Kaknüs, İstanbul, 1. Basım, 2014, s. 83-163.

15 Sefa Saygılı, *Ergenlik Sorunları, Anne- Babalar Çocuklara Nasıl Davranmalı*, Türdav, İstanbul, 2016, s. 13-23. Kim Gale Dolgin, *age*.

16 M.A. Kılavuz, “Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi”, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara Okulu, Ankara, 2002, s. 209-254.

davranışlarını etkileyerek psikolojik ve sosyal değişimi hızlandırmaktadır. Bu, en netameli, en sarsıntılı bir sürecin başlamasına sebep olmaktadır.¹⁷ Böylece gencin hayatında, kararlı hâle ne zaman ulaşacağı kestirilemeyen bir geçici hâl dönemi başlar. Genç kendisiyle, ailesiyle, çevresiyle ve o ana kadar elde ettiği ve inandığı değerler sistemi ve ahlak sistemiyle, içinde yaşadığı toplum ve sistemle âdeta bir hesaplaşmaya girmektedir.

PSİKOLOJİK DEĞİŞİM

Ergenlik sürecinde gencin psikolojisinde de ciddi değişiklikler meydana gelmektedir. Gelgitli bir ruh hâli oluşmaktadır. Gencin duyguları değişkendir. Duygusal, alıngan ve kırılıgandır. Çevreyi etkilemek, kendini ispatlamak istemektedir. Bütün düşünce dünyası anlık çalışmaktadır. Uzun vadeli sonuçlarla ilgilenmemekte, anı en iyi şekilde yaşamak istemektedir. Hayal dünyası çok geniştir. Bir taraftan kendine aşırı

rilmesinden hoşlanmaz ancak kendisi sürekli eleştirebilir. Özellikle anne ve babasına karşı bu konuda acımasız olabilir.

Hayatın merkezine kendisini koyduğu için istekleri sonsuzdur. Kendine tanınan hakları ve imkânları yetersiz bulur. İsteklerine kısıtlama ve yasaklama getirilmesine tepkilidir. Ergenlik dönemine giren gençlerin, duygu, düşünce, tutum ve davranışlarında gelgitler var olması, geçici hâl olgusu, onun ev halkına karşı sert, kırıcı davranmasına sebebiyet verebilir. Bu dönemlerdeki gerilim ortamlarında anne-babalarının, bu davranışlarından ötürü gence “Sen bir ergensin, onun için böyle davranıyorsun.” demeleri, onları çileden çıkarmakta ve tepkilerini daha da artırmaktadır. Ergenlik süreci anne-babalar tarafından daha dengeli ve olgun bir şekilde yönetilmelidir.

Her türlü otoriteyi reddetme eğilimindedir. Coşkuludur, ataktır ve fedakârdır. Maceracıdır,

Bir ülkede helalinden kazanma, onurlu ve sade yaşama alaya alınıp para gelsin de nasıl gelirse gelsin zihniyeti bir yaşam biçimi olarak sunuluyorsa, bundan gençliğin etkilenmemesi mümkün değildir.

güvenir, diğer taraftan güvenmez. Gelecek korkusu kendisini sarıp kuşatır.¹⁸ Nasıl bir okul, nasıl bir meslek ve nasıl bir iş seçeceği kafasını meşgul edip durur. Ruh dünyasında sürekli okul, meslek ve iş arar. Bütün meslekleri ve işleri hem beğenir hem beğenmez. Gerçekte o arayış içerisinde fakat ne aradığını bilmez. *Kendisi her şeyi sorgular ve fakat kendisinin sorgulanmasını istemez. Kendisi tartışmacıdır ve fakat kendi düşüncelerinin tartışılmasını istemez.* Kendini hem değerli hem de değersiz görür. *Kendisine değer verilmesini ister.*

Çabuk sevinir, çabuk üzülür, ani sinirlenir, tepki koyar. Tepkileri önceden kestirmek mümkün olmayabilir. Bazen en basit şeyleri sorun yapar. O gerçekçi değil idealisttir. Kendisinin eleştiri-

eylemcidir. *Otoriteye karşı kolayca başkaldırır. Adaletsiz ve haksız olarak nitelediği her şeye karşı çıkar.* Uygun ortam bulduğunda tepkisini en açık bir biçimde ortaya koymaya kalkar. Acımasız olabilir. Beklemeye tahammülü yoktur. Sabırsızdır, acelecidir. Ergenin kendisine seçeceği, onunla benzeceği, özdeşim kuracağı rol modeller aradığı dönem bu dönemdir.¹⁹ Bu dönem bir arayış, bir sorgulama dönemidir. *Bu dönemin sancısız atlatılabilmesi, bu zamana kadar alınan terbiyeye, aileye, içinde yaşanılan okul, çevre, arkadaş grubuna, toplum ve sisteme bağlı olacaktır.* Çünkü bunlar onun rol modelleridir. Bunlarla özdeşleşme içerisinde girmektedir.

ERGENLİK BİR ÖZDEŞLEŞME DÖNEMİDİR

Genelde insanların, özelde ergenlik dönemindeki gençlerin, sosyal ve duygusal davranışları

17 Erol Göka, “Genel Olarak Gençlik Dönemi”, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/genclikdonemleri.htm>

18 İ. Armağan, *age*. Çocuk Ergen Psikolojisi ve Eğitimi Raporu. M.A. Kılavuz, *age*, s. 209-254.

19 M.A. Kılavuz, *age*, s. 209-254. Erol Göka, *age*.

deneme-yanılma, doğrudan ve dolaylı (taklit, özdeşleşme ve model alma) olmak üzere üç farklı şekilde öğreneneği kabul edilmektedir.²⁰ Bu öğrenme şekillerinden özdeşleşmenin çocuk ve ergenin hayatında ayrı bir yeri vardır. *Özdeşleşme*, “Gençlik çağına ait ruhsal yapı içerisinde aile bireylerinden başlayarak çevredeki kişilere, düşüncelere, kültüre doğru gittikçe genişleyen bir alanda gencin, bilinçli ya da bilinçsiz olarak etkilendiği, benimsediği duygu, düşünce, tutum ve davranışlardan oluşan bir süreç” diye tanımlanmaktadır. “Aşırı duygusal bir bağlanma ile model alınan kişinin kişiliğinin taklit edilmesidir.”²¹

Özdeşleşmenin gerek şartı, muhataba duyulan duygusal bağlılık ve güvendir. Dolayısıyla özdeşleşme, bir ilişkiler zincirinin doğal sonucunda oluşur. En çok ilişki kurularak kendisine bağlanılan, güvenilen kişi, çocuğun o olmak istediği kişidir. Çocuktaki gelişime bağlı olarak ilişki zinciri genişleyeceğinden özdeşleşme, aileden dış çevreye doğru yayılarak genişler. Bu durumda özdeşleşmede etkili unsurlar; *aile bireyleri* (anne, baba, kardeş, dede, nine, amca, dayı vb.), *yakın çevre* (arkadaşlar, öğretmenler) ve *uzak çevre* (güçlü başarılı ve meşhur kişiler, siyasi ve dinî liderler, tarihî şahsiyetler, sanatkarlar, futbolcular, film kahramanları vb.) şeklinde sıralanabilir.²²

AİLEDE ÖZDEŞLEŞME

Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde bireyin üzerinde en etkili unsur, onun birlikte yaşadığı ailesidir. Ancak ergenlik döneminde çocuk o zamana kadar içinde yaşayıp büyüdüğü ailesinin kendisini sözüne değer verilen ayrı bir fert, ayrı bir varlık, ayrı bir kişilik kabul etmesini ister. O ailenin içinde kendi başına ayrı bir şahsiyettir. Artık kendi bağımsız tercihleri vardır. Bu tercihleri, kendisi için daha yararlı, daha cazip görmektedir. Genç kendine göre giyinmek ve yemek istemektedir. Eve istediği zaman gelip istediği zaman çıkmak, haber vermemek, izin istememek de bu sürecin doğal sonucudur. O kendisini ayrı bir varlık olarak göstermek, ispatlamak gayreti içindedir.

20 M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254.

21 M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254.

22 M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254.

Ailesine, arkadaşlarının ailelerini örnek vererek kendini haklı göstermeye çalışır. Artık bu sürece girildi mi ailenin tüm bilgileri, davranışı, tutumu ve tezatları gencin kafasında yargılanır. *Genç kendisini ailesinin bir kuklası olarak görebilir ve tepkisi sertleşebilir.* Aile içi bir kavga başlayabilir.²³ Böyle bir gelişme, gençte aile içerisinde özgür bir tartışma ve konuşma imkânının olmadığı duygusunun oluşmasına sebebiyet verebilir. Ne desek, ne istesek ve ne söylesek yanlış anlaşılıyor, “Bu evde özgür bir ortam yok!” duygusuna kapılabilir.

Ailesine arkadaşlarının ailelerini örnek gösteren gence, anne babası arkadaşlarını kendisine örnek olarak gösterdiğinde, sunduğunda aşırı bir şekilde öfkelenmekte ve tepki vermektedir. Bu ergenlik döneminin çok tipik bir davranışdır. Anne-baba bu gerçeği görerek hareket etmelidir. Ailede sürekli bir gerginliğin yaşanması, ailenin kendisini umursamadığı, kendisine değer vermediği, kendisine ayrı, bağımsız bir birey muamelesi yapmadığı sonucuna ulaşmasına yol açabilir. Kendisini aileden dışlanmış görebilir. Medyanın özellikle sosyal medyanın ve sistemin oluşturduğu bir atmosferle var olan gerilimi, haklı veya haksızlık bağlamında değil, kuşak farkı bağlamında ele alarak aileyi demode değerlerin, kültürün bir parçası görüp kayda değer bulmamaya karar verebilir. İlişkiler biçimselleşip ruhunu kaybedebilir. Aileyle ilişkilerini, sevgi ve saygının ötesine kaydırarak çıkar ilişkisine, paraya indirgeyebilir. Parası olsa, ailenin kahrını çekmeye değmez olduğuna inanabilir.

23 Nevzat Tarhan, *Bilinçli Genç Olmak*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2019, s. 29-34. Kim Gale Dolgin, *age.*, s. 393-424.

Genç huzursuzdur ve bu huzuru aile ortamının dışında aramaya başlayabilir. Arkadaş çevresi, dış çevre ve sanal ortam onun yeni dostları ve rehberleri durumuna gelebilir. Bunlar onun yeni *rol modelleri*dir artık.²⁴ Ergenlikle beraber ana babadan bağımsız davranma gençte bir eğilim şeklinde öne çıkar. Bu, kimlik arayışının, toplumda ayrı, sözü geçer bir fert olarak yer edinme isteğinin doğal, fitri bir sonucudur. Ergende toplum içerisinde kendine ayrı bir rol belirlemek isteği vardır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu özerk veya bağımsız olmanın hudutlarının nasıl çizileceğidir.

Gencin aile ile ilişkileri, bülûğ öncesi dönemdeki gibi olamayacaktır. Ancak ergenlik döneminde de başıboş bir ilişki olmamalıdır. Aileler bu dönemi, bu döneme kadar olan çocukluk diye tanımlanan dönemde çocuklarına kazandıracığı değerler ve verecekleri terbiye ile minimum zararlarla atlatabilirler. 13-14 yaşına kadar çocuğa bir şey vermeyip, bir alt yapı kazandırmayıp, bülûğla beraber yaşanacak sorunları, sihirli bir değnekle çözmek mümkün gözükmemektedir. *Çocukluk döneminde sağlam bir alt yapı oluşmamışsa, sağlam bir değerlendirme ve filtreleme mekanizmasına sahip değilse, iletişim kanallarının, özellikle, internet ve sosyal medya ortamının sunduğu bilgilerin veya mesajların yoğun baskısı altında gerçeği bulması mümkün olamayabilir.*

AİLE İÇİ ÖZDEŞLEŞMEDE ETKİLİ FAKTÖRLER

Aile, özellikle, anneler çocuğun yeni bir döneme girdiğini kabullenmelidirler. Onun bir kimlik arayışında olduğunu, kişiliğini inşa etmek için doğal bir sürece girdiğini görebilmelidirler. Eski tarz müdahalelerin, gençte tepki doğurduğunu, yeni bir yaklaşım denemek gerektiğini kabul etmek zorundalar. Artık etkileşim sadece aile ile çocuk arasında meydana gelmemektedir. Çocukluk döneminde aile çok etkili iken ergenlikle beraber aile dışında birçok faktör (yakın ve uzak çevre) devreye girmektedir. Bununla beraber aile bireyleri ergen açısından birer model olup ergen, ilk onlarla özdeşleşme içerisine girmektedir. Aile bireyleri ile özdeşleşmede ergenin kız veya erkek olması bir faktör olarak

farklılık gösterir. Aynı zamanda özdeşleşme, anne, baba, kardeş, dede, nine, hala, teyze, amca, dayı ile yapılmaktadır. Kız ya da erkeğin anne ya da babadan birini rol model alarak onunla özdeşleşmesini sağlayan en önemli parametreler, *sevgi, güç ve üstünlük, benzerlik, disiplin anlayışıdır.*²⁵

AİLE İÇİ ÖZDEŞLEŞMEDE SEVGİ FAKTÖRÜ

Yaradılışın bir kanuniyeti olarak sevgi varlığın, neslin devamı için en önemli parametredir. Bir annenin çocuğu için katlandığı çile, gösterdiği aşırı fedakârlık, fitratın bir yasası olan sevgiden dolaydır. Sevgi hangi yaşta olursa olsun aile yapısını, dayanışmasını sağlayan temel unsurdur. Çocukluk ve ergenlik dönemlerinde sevgi, gençler açısından daha anlamlı ve daha etkilidir. Sevgi, şefkat ve merhamet çocuk ve ergenin psikolojik ve sosyal gelişiminde önemli roller oynar. Onun geleceğini şekillendirir, davranışlarına bir olgunluk ve güven katar.

Sevgi, çocuk veya ergenin aile bireyleri ile özdeşleşmesini sağlayabilir. Bunun için sevginin çocuk veya ergene yansıtılması, hissettirilmesi gerekir. *Bizim gibi toplumlarda sevgisini en iyi tarzda gösterebilenler anneler, dedeler ve ninelelerdir. Babalar, otoritenin temsilcisi olup çocuklarına karşı genelde mesafelidir: "Özdeşleşmede annenin sevgi, şefkat ve fedakârlığı etkili iken; babanın anlayışlılık, aileye bağlılık, çocuk ve ergenle daha rahat ve olgun iletişim kurabilme özellikleri etkili olmaktadır."*²⁶

Anne kadar -o üslup ve tarzda olmasa dahi- babaların da sevgilerini çocuklarına mutlaka hissettirmesi gerekir. Böylelikle aile içerisinde sevgiye dayalı bir otorite inşa edilmiş olur. Bugün çalışan anne ve babaların çocukları ile yeterince ilgilenebildiği ve ona gerekli sevgiyi aktarabildiği biraz şüphelidir. Özellikle kreş ortamında yetişen çocukların ergenlikte daha sorunlu hâle gelebilme tehlikesi mevcuttur. Onun için dede ve ninelerin aile içi sevgi aktarımında ve çocuk terbiyesinde alacakları rol, çok daha önemli hâle gelmiştir. Her şeyde olduğu gibi dengeli, ölçülü bir sevgi anlayışı özdeşleşme için önemlidir. Sevgide aşırılık, çocuğun kişiliğinin oluşmasını olumsuz etkileyebilir.

24 Çocuk Ergen Psikolojisi ve Eğitimi Rapor. M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254. Erol Göka, *agy.*

25 M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254.

26 M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254.

Aile içinde çocuğa karşı olan ilgisizlik ve sevgisizlik, çocuğu dış dünyaya yönlendirebilir. Sevgi ve ilgi dış dünyada aranmaya başlanır; orada da gerekli ilgi ve sevgi bulunamaz ise çocuk ya kendi içine kapanır ya da sanal dünyaya yönelir. Bu da, gencin kendine olan güvenini yıkararak tek başına ayakta kalamama, sorumluluk üstlenememe gibi bir sonucu doğurabilir.

Çocuğa bir hareket ve serbestlik alanı tanımayan aile içi aşırı ilgi, sevgi ve ihtimam, *çocuk ve ergende bıkkınlık, rahatsızlık meydana getirmektedir. Bu durumda çocuk ya da ergen aileden uzaklaşma eğilimi içerisine girmekte ve aileyi önemsiz addetmektedir.* Dış dünyaya yönelen çocuk orada da dengeli bir ilgi, sevgi ve ihtimam bulamaz ise ya kendi içine kapanmakta ya da sosyal medyaya bağımlı hâle gelerek bireyselleşmekte ya da madde ve/veya teknoloji bağımlısı olmaktadır.

Çocuklara gösterilen sevgi tarzı ile ergenlere gösterilen sevgi tarzı aynı olmamalıdır. Çocuğun istediklerini almak, onun başını okşamak, onu öpmek bir sevgi gösterim şekli olabilir. Ergenlere sevgi yöneltmek, onun isteklerini sadece almak şeklinde olmamalı, onu okşamak veya öpmek de yeterli değildir. Yaşadığı gelgit olayına denk düşecek bir sevgi gösterimi gerekir. Bunun için kendisine değer vermek, onu önemsemek, yetişmiş yerine koymak, aile içi kararlara onu iştirak ettirerek sorumluluk yüklemek, başarılarını takdir etmek ve başarısızlıklarını abartmamak gerekir. Başarısızlıklarını ne görmemezlikten gelmek ne de abartmak. Sendeletmek ve fakat düşürmemek. Böylelikle başarısızlıklarının bir güven krizine dönüşmesine mâni olmak gerekmektedir.

AİLE İÇİ ÖZDEŞLEŞMEDE GÜÇ VE ÜSTÜNLÜK

Çocukluk döneminden ergenlik dönemine geçilirken model olarak özdeşlemede etkili olan parametre, sevgiden güç otorite ve hâkimiyet alanına kaymaktadır. Ergen gücü, hâkimiyet kurmayı, başarıyı, saygınlığı referans olarak almaktadır. Ergenler genellikle aile içerisinde hâkimiyet kuran bireyi model olarak onunla özdeşleşme içerisine girmektedir. Yapılan çalışmalara göre babanın hâkimiyeti olan ailelerde ergenler baba ile, annenin hâkim olduğu ailelerde anne ile özdeşleşmektedirler. Babanın

LGBTIQ+ hareketi dernekleşmekte, üniversitelerde kulüpleşmekte ve küresel sermayenin desteği ile medya ve sosyal medya üzerinden en büyük tahribatı yapmaktadır.

hâkimiyetinin olduğu ailelerde yetişen erkek çocuklar, annenin hâkimiyeti olan ailelerdeki erkek çocuklardan daha uyumludurlar.²⁷

AİLE İÇİ ÖZDEŞLEŞMEDE BENZERLİK FAKTÖRÜ

Özdeşleşmede benzerlik faktörü cinsiyet, fiziksel ve psikolojik (mizaç, huy, karakter, davranış) benzerliklerdir. Bunlar arasında cinsiyet faktörü, genellikle, kızların anneleriyle erkeklerin babaları ile özdeşleşmesinde etkili olmaktadır. Bununla beraber, model almada diğer fiziksel ve psikolojik benzerliklerin etkisi mümkündür.²⁸

AİLE İÇİ ÖZDEŞLEŞMEDE DİSİPLİN FAKTÖRÜ

Aile içi disiplinin sağlanmasında aile bireylerinin izlediği yol, takındığı tavır önemlidir. Aile içi disiplin *güç kaynaklı ve sevgi kaynaklı* olmak üzere iki kategoride ele alınmaktadır.²⁹

Sevgi kaynaklı disiplin, “İstenmeyen davranışlarda bulunan bir kişiyi, onu ikna ederek vaz geçirmeye çalışma, hayal kırıklığı gösterme, ona aldırılmaz gibi davranma, sevgi, şefkat ve anlayışın şarta bağlı olarak verilmesi”dir. *Güç kaynaklı disiplin* ise, “İstenmeyen davranışlarda bulunan kişinin suçuna karşılık olarak onu tehdit etme, azarlama, bağırma, dayak vb. fiziki cezaya çarptırma” şeklinde tanımlanmaktadır.³⁰

Güce dayalı cezalandırma ile sağlanan disiplin anlayışı, yüzeysel kalmakta, genellikle bireyin ruh dünyasında gereğince bir yankı bulmamaktadır. Aile bireylerine karşı olumsuz bir şuuraltının teşekkülüne sebebiyet vermekte, ergen aile dışına yönelerek aile dışında özdeşleşmeye

27 M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254.

28 M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254.

29 M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254.

30 M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254.

gireceği bireyler aramaktadır. Disiplini güce dayalı olarak kurmada ısrarlı olma, ergenin aileden soğumasına, gücü yettiği anda da isyan etmesine yol açmaktadır. Bu durumda çocuk veya ergen, model alma, özdeşleşme yoluyla aileden öğrenmeyi kesebilmektedir. *Taklit edeceği, benzeyeceği insanları ailenin dışında aramaktadır.*

O sebeple güce dayalı disiplin anlayışı, tek başına kullanıldığı takdirde yarardan çok zarar getirmektedir. Cezalandırılmaya karşı çocukta bir bağışıklık sistemi oluşabilmektedir. *'Haklı da olsak haksız da olsak nasıl olsa ceza yiyeceğiz!'* anlayışına kapılan çocuk, cezayı hak ederek yemeye talip olabilmektedir. Pratik ve araştırmalar bunu göstermektedir. Ayrıca ferdin şuur altına bu tür bir disiplin anlayışı yerleştiğinden yaşamı içinde kendisine karşı yanlış yapıldığına inandığı durumlarda, daha saldırgan, uzlaşmaz ve cezalandırıcı bir tavır sergilemeye çalışmaktadır.

Bu sebeple sevgiye dayalı disiplin anlayışı, aile içerisinde tercih edilmesi gereken bir disiplin olmalıdır. Sevgiye dayalı disiplin anlayışında ikna etme, pişmanlık duygusunu harekete geçirme vardır. Kendisini başkalarının yerine koyarak düşünmesini sağlamak, gelecekte kendi çocuklarının olacağını, aynı şeyleri kendisine yaptıklarında bundan hoşnut kalıp kalmayacağını sorgulamasını yaptırmak gerekir.

Disiplin anlayışında çocuk veya ergene neyi yapamayacağını yanında, neyi yapabileceği de öğretilmelidir. Öğrenmenin önemli yollarından

biri olan özdeşleşme, model edinme, özdeşleşmenin aile içerisinde başarılması durumunda ergen için son derece önemli bir öğrenme aracı olacaktır. Çocuk, sorgulamayarak, taklit ederek ailedeki değerleri genellikle benimser, içselleştirir. Böylelikle anne babalar, kendi değerlerini bu yolla çocuk ve ergenlere aktarabileceklerdir. Aile, terbiyenin en etkili ve en önemli araçlarından biri olacaktır.

YAKIN ÇEVREDE ÖZDEŞLEŞME: ARKADAŞLAR, ÖĞRETMENLER

Yakın çevre, yüz yüze temasın kurulduğu, birlikte bulunulabilen çevredir. Bu çevrede arkadaşlar ve öğretmenler yer almaktadır. Çocuk ilkokula başladığı andan itibaren bu çevreden çok fazla etkilenir. Ergenliğe doğru başlayan bağımsızlık arayışı, ergenlikte zirveye ulaştığından kendini ayrı bir birey, ayrı bir dünya olarak görür ve kendini ayrı bir varlık ve şahsiyet olarak kabul ettirmek için ilişkileri aileden dışarıya doğru kaydırır. Bu, işin doğal seyridir. Toplumda kendine bir yer edinmek isteyen, kendisine rol belirleyen ergen bu isteğini, bir arkadaş grubu edinerek göstermeye çalışır. *Arkadaş grubu, onun ikinci ailesidir, sığındığı önemli bir limandır.*

Çocuğun büyümesine paralel olarak arkadaş grubunun çocuk üzerindeki etkisi gittikçe artar, ergenlikte zirveye ulaşır. Anne, babası ve öğretmenleri ile paylaşamayacağı düşüncelerini ve sırlarını arkadaşları ile paylaşır. Arkadaş grupları bazı özellikler, normlar etrafında şekillenir. Düşünce ve davranışlarda ortak bazı özellikler vardır. Fert, grup içerisinde ancak bu normları benimsediği ve onlara uyduğu sürece kalabilir.³¹ Çevre kazanmak, çevrede tutunabilmek özel bir gayret ve fedakârlık gerektirir. Grup içinde kalmak, grup tarafından aranılır olmak ergen için kendisine verilen değer, önemin bir göstergesi algılanmaktadır. *Arkadaşları tarafından beğenilmek, aile tarafından beğenilmekten daha önemli olabilir. Ailenin istediği giyim kuşam yerine, arkadaş grubunun benimsediği giyim kuşam tercih edilebilir.* Bu noktada Hz. Peygamber (s.) "Kişi dostunun dini/ahlakı üzeredir. Öyle ise her biriniz kiminle dost olduğuna iyi baksın.", "Kişi sevdiği ile beraberdir.", "Yalnız

31 N. Kula, *age.*, s. 31-70.

Mümin ile arkadaş ol.”³² şeklindeki hatırlatmalarıyla durumu gayet güzel özetlemektedir.

Gruptan dışlanmak, bülûğ çağına girmiş bir genç için çok ağırdır. Ergen, dışlanmayı kolay hazmedemez. Böyle bir dışlanma ile oluşan boşluk, kısa zamanda doldurulamazsa ergen bunalıma düşebilir ve çevre ile ilişkiyi koparabilir. Arkadaş boşluğunu sanal âlemde arayabilir. Bilgisayarın ve cep telefonunun başında saatlerce oyun oynama, mesajlaşarak vakit öldürme böyle bir psikolojinin ürünü olabilir. Tedbir alınmazsa genç teknoloji bağımlısı hatta daha da vahimi madde bağımlısı olabilir.

Ergen, arkadaş grubuyla özdeşleşerek birçok bilgiyi, davranışı ve değeri gruptan kazanabilir. Aileler için en ciddi sorun, grubun norm ve değerleri ile ailenin norm ve değerlerinin birbiri ile örtüşüp örtüşmediğidir. Norm ve değer örtüşmemesi, gençle aile arasında çatışmaya sebep olur. Bunun için aileler ergenliğe ulaşmadan çocuklarının çevresini ve arkadaş gruplarını inşa etmeye çalışmalıdır. Aile, seçeceği disiplin anlayışı ile bu gerginliği, çatışmayı minimum zararla atlatmanın çarelerini aramalıdır.

Yakın çevrede çocuğun üzerinde etkili olan unsurlardan biri de onun öğretmenleridir. Çocuk açısından ilkokul öğretmeni tartışılmazdır, hatasızdır ve her şeyi bilendir. Çocuklar için ideal modellerdir. Ortaokul ve lise dönemlerinde öğretmenlerin etkisi gittikçe azalır. Ancak iyi iletişim kurabilen ve öğrenciye değer verenler, öğrenciler için model olabilmektedirler. Genç bunlarla özdeşleşme yaparak birçok değeri, davranışı onlardan almaktadır.

UZAK ÇEVRE İLE ÖZDEŞLEŞME

Aile, okul, arkadaş grupları içerisinde düşünceleri, tutum ve tavırları gittikçe zenginleşen ergenler, aynı zamanda yakınında olan insanların kusurlarını, eksikliklerini de görmektedirler. Bundan dolayı kendini daha yeterli, daha kâmil görerek dikkatlerini uzak çevreye yöneltebilirler. O zamana kadar kazandıkları bilgi ve tecrübe ile gözlerini daha yükseklerle dikebilirler. Artık onların model adayları, meşhurlar,

başarılı olanlar, değişik kabiliyete sahip sporcular, sanatkarlar, gazeteciler, iş insanları, siyasi ve dinî liderlerdir. Bir kısmının karizması, bir kısmının fikirleri, bir kısmının fiziği, bir kısmının da meşhurluğu model seçilmelerinde etkili olmaktadır. Buradaki özdeşleşme yaş gruplarına bağlı olarak değişmektedir: “Ergenliğin ilk dönemi olan 12-14 yaş grubunda sporcularla özdeşleşme gençler için önem taşımaktadır. Yine bu yaş grubunda siyasi liderle özdeşleşme en az seviyede gerçekleşmektedir. Sinema, televizyon ve sahne sanatçıları, artan yaş ile birlikte ergenlerin nazarında önemini kaybetmektedir. 15-17 yaş grubu ile 18 ve daha büyük yaş grubunda gençler artık sosyalleşmeye başladıkları için ülke problemlerine ilgilerinde artış olmakta ve siyasi liderleri kendilerine model almaktadırlar.”³³

TARİHÎ ŞAHSİYETLERLE ÖZDEŞLEŞME

Yaşının ilerlemesine bağlı olarak ergen, yakın ve uzak çevrede edindiği modellerin eksikliklerini, kusurlarını daha fazla görmeye başlar. İdeal düşünme alışkanlığında olan genç için modellerde eksik ve kusur olmamalıdır. Kendisini artık yetişkin, olgun ve tecrübeli görür. Hayatın değişik yönlerine vâkıftır. Eğitim ve öğretim sürecinde ve internet-sosyal medya ortamında öğrendikleri ile kendini daha mükemmel görüp daha mükemmele, daha ideale yönelmesi gerektiği fikrine sahip olabilir. Artık onun için mükemmel, tarihte büyük işler başarmış tarihî şahsiyetlerdir. O sebeple genç kendisine tarihi şahsiyetlerden rol modeller arar. Bu aşamada bağlılık veya hayranlık, şahsın kendisinden ziyade onun ortaya koyduğu fikirler, düşünceler, başarıları ve eserlerdir.³⁴

GENÇLİK DÖNEMİ BİR SORGULAMA VE KİMLİK ARAMA DÖNEMİDİR

Bülûğla beraber başlayan biyolojik, psikolojik, kültürel ve ahlaki değişim, gençte bir kimlik arayışına yol açar. Ben kimim? Ne olacağım? Hayatın manası nedir? Ben nereye aitim? Bana bugüne kadar öğretilenler ne derece doğrudur? Bir ergenin özdeşleşme sürecinde başarmak

32 Tirmizi, Zühd, 45, V, 589. Tirmizi, Zühd, 50, V, 595. Tirmizi, Zühd, 55, V, 600. Ebu Davud, 19, V, 167, Akmed, III, 38.

33 M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254.

34 M.A. Kılavuz, *age.*, s. 209-254.

zorunda olduğu en hayati görevlerden biri, kendine bağımsız bir kimlik inşa edebilmesidir.³⁵

Merak ve sorgulama, bu dönemin en belirgin özelliklerindedir. Bu arayış ve sorgulama, onun hayata yükleyeceği anlam için önemlidir. Bu ana sorgulama, onu ya dinginliğe ya da gelgit anaforuna götürecektir. Genç, çocukluktan başlayarak aile, arkadaş grubu, öğretmenleri, uzak çevre ve tarihi şahsiyetlerle oluşturduğu özdeşim ile kazandıklarını ve diğer yollarla elde ettiği kazanımları içselleştirerek kendine mal edebilmelidir. Böyle bir sentezleme ile elde ettiği değerler, tutum ve tavırlar, onun benliğinin bir parçası hâline getirilerek kimliğini oluşturmaktadır. ‘Kimlik özdeşleşmenin bittiği yerde başlamaktadır.’³⁶

Kimliğin oluşumu sayesinde *kim olduğu, kimlere ait olduğu, hangi iklime ait olduğu, nereden gelip nereye gideceği*, sorularının cevaplarını bulmuştur. Genç; bu kimlikle aynı ortak değerleri, gelenekleri, örf ve âdetleri paylaşan toplum veya toplumun alt grupları ile bir aynılığa ve bütünlüğe girer. Aidiyet duygusu kazanır. Kimlik gence ayakta durmayı, cesaretli ve kararlı olmayı öğretir, özgüven verir, güçlü ve şahsiyetli kılar.

Gencin böyle bir kimliğe ulaşabilmesi için özdeşim içerisinde bulunduğu bütün aktörlerin, aldığı eğitimin, yaşadığı ortamın ve bütün bilişim kanallarının birbirleri ile uyumlu olması gerekir. Aile ile okul, aile ile arkadaş grubu, aile ile uzak çevre, aile ve okul ile uzak çevre ve ortam/sistem ve küresel mekanizma birbirleri ile çatışyorsa, bir gencin güçlü bir kimlik ve kişilik inşa etmesi son derece zor olacak ve gelgitler yaşayacaktır. Parçalanmış bir kimlik ortaya çıkabilecektir. Aidiyet ve ayniyet oluşamayabilecektir. Bugün Türkiye’nin yaşadığı en ciddi sıkıntı budur.

Bu dönemde kazanılan bir başka kimlik ise cinsel kimliktir. ‘Cinsel kimlik, bedensel, biyolojik yapısının farkında olmak ve buna göre kendisini kadın veya erkek kabul etmekle kazanılır.’³⁷ Cinsel kimlik, biyolojik cinsiyetine uygun olarak kadının kadın gibi, erkeğin de er-

kek gibi davranması, kendi yapısal rollerini ifa etmesidir. Bunun haricinde söylenen tüm cinsel kimlik yaklaşımları birer sapmadır ve insan fitratına açılan bir savaştır.

Türkiye bu konuda çok sorun yaşamaya başlamıştır. Medyadaki diziler, reklamlar, müzikler, videolar ve sosyal medya aracılığıyla gençlere sunulan özdeşim modelleri, cinsel kimliğin çarpıtılmasına sebebiyet olabilecek şekildedir. LGBTIQ+ hareketi gittikçe yaygınlaşmakta ve taraftar bulmakta, dernek ve üniversite kulüpleri aracılığıyla gençlik arasında meşruiyet kazanmaya çalışmaktadır.

SONUÇ: SUÇLU GENÇLİK DEĞİLDİR

Gençlik bir sürecin, bir ortamın ve bir zihniyetin doğal sonucudur. Gençlik, bu faktörlerden bağımsız değerlendirilemez. Gençlik, bülûğla başlayan yetişkinlikle son bulan bir süreçtir. Gençliğin davranışları, yalnızca bülûğ sonrası dönemde kazandıkları tarafından değil, bülûğ çağına kadar çocukluk döneminde, hatta anne karnında iken kazandıkları tarafından da etkilenmektedir. O sebeple bugün, gençliğimize 12-15 yaşına gelene kadar ne verebildiğimizin çok açık bir şekilde tartışılması gerekir.

Gençlikle ilgili çalışmalarda ortaya çıkan gerçek şudur: Çocuk veya ergen; aile, arkadaş/arkadaş grubu, okul, sistemin öngördüğü yaşam biçimi (ortam), medya/sosyal medya, tarih ve küresel etkiler olmak üzere yedi ana faktör tarafından yönlendirilip şekillendirilmektedir. Bu yedi faktörün öngördüğü insan ve genç tipi aynı olmadıkça, bu yedi faktör aynı hedefe, aynı yöne yönlendirilmedikçe gençliğin bir değer ve kimlik arayışında kaosa düşebileceği, bunalım yaşayabileceği çok açık bir gerçektir. Şüphesiz ki küresel faktörleri değiştirme imkânımız olmayabilir. Ancak onların etkilerini yok edecek, azaltacak tedbirleri devletin, toplumun, gönüllü kuruluşların ve ailenin mutlaka alması gerekir.

Türkiye’de, ailede öğretilenle okulda öğretilen birbiri ile örtüşmüyorsa, ailede öğretilenle medyada/sosyal medyada öğretilen örtüşmüyorsa, bir gencin arzu edilen bir istikameti tutturması çok zordur. Evdeki değerlerle sokaktaki değerler çatışyorsa, bundan gencin etkilenmemesi mümkün değildir. Bir ülkede yozlaşma ve

35 N. Kula, *age.*, s. 31-70. Kim Gale Dolgin, *age.*, s. 297-336.

36 Erol Göka, *age.*

37 Erol Göka, *age.*

yolsuzluk bir yaşam tarzı hâline getirilmek isteniyorsa bundan gençliğin etkilenmemesi mümkün değildir. Bir ülkede refahtan şımarıp azanların çılgınlıkları, çirkinlikleri ve çirkeflikleri örnek bir yaşam biçimi olarak insanlara medya ve sosyal medya üzerinden sürekli takdim ediliyorsa bundan gençliğin etkilenmemesi mümkün değildir. Bir ülkede insanlar bir gecede star yapıp bir gecede yerin dibine batırılıyorsa bundan neslin etkilenmemesi mümkün değildir. Bir ülkede helalinden kazanma, onurlu ve sade yaşama alaya alınıp para gelsin de nasıl gelirse gelsin zihniyeti bir yaşam biçimi olarak sunuluyorsa bundan gençliğin etkilenmemesi mümkün değildir. Bir ülkede ahlaklı olma yerine ahlaksızlık meşru gösterilmeye çalışılıyorsa bundan gençliğin etkilenmemesi mümkün değildir.

Genelkurmay Eski Başkanı Org. Hilmi Özkök “Gençlik, düşmanın beşinci kol faaliyetinin boy hedefi hâline gelmiştir.” açıklamasını yaparak olayın çok ciddi tehlike boyutuna dikkat çekmiştir.³⁸ Bunun için, bu ülkede *beşinci kol faaliyetlerinin* neşvünema bulmasında içinde yaşanan sistemin dahli nedir?, sorusu mutlaka sorulmalıdır. Beşinci kol faaliyetlerinin medya ve sosyal medya boyutu vardır. Bu sebeple medya/sosyal medya ve Türkiye sisteminin gence ne dikte ettiği, dayattığı sorusu önemlidir. Sunulan bilgiler, oluşturulan ortam, aileyi çözmeye mi yoksa bütünleştirmeye mi yardımcı olmaktadır? Bugün sosyal medya ortamı, film, çizgi film, videolar, reklam ve müziklerin büyük bir ekseriyeti ailede olan gerilimleri bir kuşak çatışması olarak gösterip nesiller arası bağı koparmaya çalışmaktadır. LGBTIQ+ hareketi dernekleşmekte, üniversitelerde kulüpleşmekte ve küresel sermayenin özellikle Siyonizm’in desteği ile medya ve sosyal medya üzerinden en büyük tahribatı yapmaktadır. Aileye ve gençliğe savaş açmışlardır.

Bugün küreselleşme, aileyi parçalayarak evrensel sürülemiş bir genç tipi meydana getirebilmek için medya/sosyal medya aracılığıyla bir savaş yürütmektedir. Küreselleşme hareketi, karşısında bir gençlik değil, bireyselleşmiş bir gençler topluluğu istemektedir. Bu savaşı, ailele-

38 Genelkurmay Başkanı Org. Hilmi Özkök’ün Harp Akademilerindeki Yıllık Değerlendirme Konuşması.

rin iyi okuması gerekir. Bu ülkede aileyi yıkmak bir marifet olarak gösterilmek isteniyorsa, kadın ticari bir meta hâline getirilip pazarlanıyorsa ve annelik aşağılanıyorsa, içinde bulunduğu durumdan dolayı suçlanması gereken gençlik değildir. Küresel saldırı ve ifsat hareketlerine karşı devlet gerekli tedbiri almıyor, gereğini yapmıyorsa, etkilendiğinden dolayı suçlanması gereken gençlik değildir.

Öyleyse suçlu kimdir? Suçlu, helali haram yapan bir zihniyettir ve var olan sistemdir. Suçlu, kendi kültür ve medeniyeti yerine başka kültür medeniyetleri inşa etmeyi marifet sayan bir anlayış, bir yaklaşımdır. Suçlu, bütün olup bitenler karşısında susan herkestir. Her türlü kötülüğü üreten, teşvik eden, cazip hâle getirip sunan bir mantık, bir zihniyet, bir değer sistemi ve bir sistem tartışılmadan nesilde meydana gelen değişimlere, kırılmalara, sorunlara çözüm bulmak mümkün değildir. O sebeple pansuman tedavi şekillerinden vazgeçip, anlık ve geçici çözümler yerine asırları kuşatan köklü, radikal çözümler üretilmelidir. Çünkü zehirlenen ve yok edilmek istenen bir nesil problemi ile karşı karşıyayız.

Unutmayalım; nesli yok olan ülkelerin gelecekleri de yoktur. Kayıp nesil, kayıp aile demektir. Kayıp nesil, kayıp millet demektir. Kayıp nesil, kayıp vatan demektir. Kayıp nesil, kayıp devlet demektir. Kayıp nesil, kayıp gelecek demektir.

WAGNER İSYANI: BATI DEVLETLERİ NE DİLEDİKLERİ KONUSUNDA DİKKATLİ OLMALI

DAVID HEARST

Prigojin'in başkaldırısı her ne kadar Batı'da sevinçle karşılanırsa da Rusya'nın seçenekleri giderek daha da acımasız görünüyor. Wagner'in kurucusu Prigojin'in silahlı ayaklanmasının Avrupa ve Amerika'da büyük bir sevinçle karşılanması bana şu soruyu sorduruyor: Avrupa ve Amerika kimin tarafını tutuyor?

Rusça konuşanların tanklarını kurtarıcı olarak karşılayacağı yanlışlığı içinde Ukrayna'yı işgal eden çarın tarafını mı tutuyorlar? Yahut paralı askerleriyle Suriye, Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Mali'de terör estirip acımasızlığıyla Blackwater'ı (ki Wagner Grubu, bu örgüt örnek alınarak kurulmuştur) ölçülü bir örgüt gibi gösteren yemek firması sahibi milyarderin tarafında mı yer alıyorlar? Yoksa bir iç savaşın patlak verip Rusya Federasyonu'nu yıkmasını mı arzu ediyorlar?

En azından bir jenerasyon için var olmadığına emin olduğun bir dördüncü seçenekten bahsedilebilir: Bu seçenek, Rusya devlet başkanı Vladimir Putin'in yerine Boris Yeltsin benzeri bir başkasının, örneğin şu anda tutuklu bulunan Alexei Navalni gibi birinin geçmesi.

Batı'nın Yeltsin'i tamamen desteklemesi ve Yeltsin döneminde Rusya'nın çöküşü, Putin'in yükselişine yol açan esas nedendi. Rusya'nın savaşan oligarklar tarafından sarsıldığı bir dönemde, Putin'in bizzat Yeltsin tarafından başbakanlığa getirildiği kolaylıkla unutulabilen bir gerçek. Ancak Putin yükselişini KGB'ye değil, Aile'ye borçlu.

Tam destekle ilgili aklımda şu var: Moskova sokaklarında silahlı çatışmanın yaşandığı en

son tarih 1993 yılıydı. Bu çatışma Sovyetlerden kalma Rus parlamentosu ile devlet başkanlığı arasında cereyan eden bir anayasa krizi olarak adlandırıldı, ancak tank ateşiyle çözüldü.

Yeltsin tanklarla Rus Beyaz Sarayına ateş açılması emrini verdi. Fakat bunu yapacak tank mürettebatını bulmakta büyük zorluklar yaşadı; hatta silahlar Moskova'nın merkezindeki binaya doğrultulduğunda bile mürettebat, odalarından çıkmayı reddeden parlamenterler bir yana kendi vatandaşına da ateş açmaya isteksizdi. Mürettebatın, kendi adamlarına ateş eden cumhurbaşkanlığı korumasının keskin nişancıları tarafından harekete geçirilmeleri gerekiyordu.

PUTİN'İN YETKİLERİ

Her şey bitip Beyaz Saray'dan geriye yanmış bir iskelet kaldığında, binadan resmî olarak açıklanan ölü sayısından çok daha fazla ceset çıkarılmıştı. Cesetler toplandı ve geceleri ABD Büyükelçiliği'nin arkasında bulunan ve pazar günü olan bitenin en ön sıradan izlenebileceği bir stadyuma götürüldü.

Bütün bunlar üzerine herhangi bir şey söylenmedi. *The Economist* dergisi, "Gerekli Bir Kötülük" başlıklı bir kapakla çıktı. Bu kanlı olayların ardından, yeni bir anayasa ile tüm yürütme yetkileri cumhurbaşkanlığına devredildi ve böylece parlamento çok daha zayıf ve işlevsiz bir hâle getirildi.

Bu değişiklikler, Putin'in şu anda elinde tuttuğu gücün kaynağını hazırladı. Bu yetkiler ilk kez ortaya çıkıp tartışma konusu olduğunda Batı, Yeltsin'in başkanlığı döneminde olanları savun-

duğu gibi, bu yetkilerin de savunuculuğunu yaptı. Yeltsin'in bizzat kendisi yaptıkları yüzünden kâbuslar gördü. Depresyona girdi, alkolik oldu ve eski koruması Alexandr Korzhakov'un bana söylediğine göre intihara teşebbüs etti.

İç savaş korkusu Rusya'da çok eskilere dayanır, ancak Rusya Federasyonu'nun parçalanması olasılığı her zaman neocon sağın gündeminde olmuştur. Onlar için Sovyetler Birliği'nin dağılması henüz bitmemiş bir mesele. ABD, Polonya ve şimdi de Ukrayna'nın dâhil olduğu geniş bir grup, savaş bittikten sonra Rusya'ya "haddinin bildirilmesi" gerektiğini öne sürüyor. Bu görüş, Rus silahlı kuvvetlerinin bir daha asla bu ölçekte bir maceraya atılabilecek kadar güçlü olmaması gerektiğini söyleyen NATO generallerinin düşüncelerini de yansıtır.

Pentagon, faydacı bir tutum ile aşırılıktan yana bir tutum arasında gidip geliyor. Geçtiğimiz hafta sonu' iç savaşın yol açacağı tehlikeleri ve Rusya'nın devasa nükleer stokunun kontrolü noktasında yaşanabilecek sorunlar Pentagon tarafından kabul edildi. Washington ayrıca Putin'e bunun Prigojin'in isyanıyla hiçbir ilgisi olmadığını ilettiler.

Bununla gerginliğin azaltılması amaçlanıyordu. Aynı şekilde, ayaklanma devam ederken ABD'nin Ukrayna'yı, Rusya'ya gizli baskınlar düzenlememesi yönünde uyarmasıyla amaçlanan da tansiyonun düşürülmesiydi. Ancak sonra, ABD istihbarat kaynakları, Prigojin'in Putin'in iddia ettiğinden daha fazla askerî destek aldığı bilgisini *New York Times*'a sızdırdı. Bu kaynaklara göre, Putin'in Ukrayna harekâtına liderlik etmesi için getirdiği ancak sonraları çok az başarı elde ettiğinde rütbesi düşürülen, "Suriye Kasabı" ve "General Armagedon" olarak bilinen gaddar general Sergei Surovikin isyan hakkında önceden bilgi sahibiydi.

Surovikin o zamandan beri, hâlâ sürmekte olan bir tasfiye operasyonu kapsamında gözaltında tutuluyor. Öte yandan, Prigojin ilginç bir biçimde henüz serbest.

1 Yazının 29 Haziran 2023'te yayımlandığı dikkate alınmalıdır. [çev.]

PRİGOJİN'İN 'USTALIK DERSİ'

Bunların hepsi Putin'i zayıflatmayı ve Rus ordusundaki bölünmeleri teşvik etmeyi amaçlıyor. Peki, bütün bunlar gerçekten akıllıca hareketler mi? Çünkü Prigojin'in gerekçesini açıklamak zor. Eski bir mahkûm, sonra bir sandviç satıcısı ve sonrasında milyarlarca dolarlık yemek şefi olan ve küresel bir etkiye sahip özel ordu lideri Prigojin, Sovyetler Birliği'nin çöküşünün, tipik bir fakirden zengin yaratma örneğidir.

En azından ayaklanma girişiminden önce, Wagner o kadar büyümüştü ki, hiçbir kısıtlama, eğitim veya kurumsal bir disiplin olmaksızın bir KGB müdürlüğünün tüm gücünü elinde tutuyordu. Eğer 19. yüzyıl Rusya'sında yaşasaydı, Prigojin bir "mujiik" rolünü oynardı, yani Fransızca konuşan eğitimli şehirli seçkinler tarafından, bir şekilde Rusya'nın ruhunu temsil ettiği için, eşit ölçüde hem hor görülen hem de saygı duyulan, açık sözlü bir köylü olurdu.

Prigojin'in o cumartesi günü sergilediği soytarlıklar, Batılı bir seyircinin gözünde görünüşte ilgi uyandırıcıydı. Paralı ordu Wagner, düzenli orduyu utanç içinde bırakmıştı. Prigojin, birliklerinin düzenli askerlere bir "ustalık dersi" verdiğini beyan etti. Prigojin'in birlikleri, Ukrayna'daki savaşın komuta merkezi olan Rostavna-Donu'yu ele geçirdi ve yerel halk tarafından kahraman olarak karşılandı. Prigojin, Rus kasabalarında, sivillerin onları Rus bayrakları ve Wagner sembolleriyle karşıladığını söyledi.

Ayrıca Prigojin'i destekleyenler de vardı. Rusya Parlamentosu Savunma Komitesi Başkanı Andrei Kartapolov, ordu karargâhını ele geçiren Wagner askerlerinin kınanacak bir şey yapmadıklarını dile getirdi. Kartapolov Wagner için, "Kimseyi gücendirmediler, herhangi bir şeye de zarar vermediler." dedi. (Gerçekte, altı helikopteri ve bir komuta-kontrol uçağını düşürmüşlerdi.) "Ne Rostovlular ne Güney askerî bölge personeli ne de kolluk kuvvetleri onlara bir suç isnat edebilir."

Prigojin, Ukrayna'nın istilası için gösterilen resmî gerekçeyi yalanlayarak Putin'in yüzünü bir kez daha kara çıkardı. Bunun Rus devletinin varlığına ilişkin bir tehditle ilgisi olmadığını ve Rusya'nın savaş gayretinin beceriksizlikle sonuçlandığını öne sürdü.

Ancak eğer Wagner birlikleri kendilerine karşı çıkılmaksızın Kızıl Meydan'a kadar ilerlemiş olsa ve onların isyanına Ulusal Muhafızlar da katılmış olsaydı, bu Ukrayna'daki savaşın sona erdiği anlamına gelir miydi? Hayır, aksine Prigojin, aşırı milliyetçiler tarafından işi bitiren ve bunu yapabilmek için de taktik nükleer bomba kullanmaktan korkmayan bir adam olarak övgü alırdı.

DEVLET PROPAGANDASI

Bu bizi, tekrar, ideolojik çıkarılarda sabit bir noktayı temsil etmeyen Putin'e getiriyor. Putin, önce özelleştirici ve Yeltsin taraftarı biriyken eski ABD Başkanı George W. Bush ve eski İngiltere Başbakanı Tony Blair ile omuz omuza vermeye hevesli bir cumhurbaşkanına evrildi; sonrasında ise hoşnutsuz bir milliyetçiden 18. yüzyıl Rusya'sının kayıp imparatorluğunu kurtarmaya niyetlenen bir mesihe dönüştü.

Lisanslı uzmanlardan oluşan ekibi, ona bu uzun yolculukta eşlik etti. Batı kamuoyunu şaşırtmak için ortaya çıkarılmış siyasilerin ve uzmanların çoğu -Dmitri Medvedev, Sergei Markov, Dmitri Kiselyov, Vitaly Naumkin, Sergei Karaganov ve Fyodor Lukyanov- 1990'larda, onlarla muhabir olarak ilk görüşüğümde, Batı'ya yönelik tamamen farklı görüşlere sahipti. Şimdiyse kendilerini bütünüyle Putin'e adamış gibi görünüyorlar.

Dmitri Medvedev, başbakanlığı döneminde Moskova'yı denizaltı kablolarını yok etmekten

alıkoymak için geçerli bir ahlaki sınırın olmadığını söylemezdi. Aksine, Medvedev o dönem Rus Şahinleri tarafından şüpheli bir biçimde Batı yanlısı olarak görülüyordu.

Onun sorumluluğu altında, Rusya, Libya'nın işgalinin ve Muammer Kaddafi'nin devrilmesinin önünü açan BM kararında çekimser kaldı ve bu hareket muhafazakârlar tarafından sertçe eleştirildi. Bu yenilgi, Rusya'nın Suriye'ye müdahale ederek yeniden Ortadoğu'ya dönme planlarının temellerini attı.

Kanal 1 sunucusu olan Kiselyov, 1990'lı yıllarda, Ukrayna'yı desteklemesinin karşılığı olarak, İngiltere'nin Lancashire kıyılarında bir Poseidon (su altı insansız hava aracı) patlamasının neden olacağı bir nükleer tsunami tarafından yok edilmesi gerektiğini söylemezdi.

Karaganov, açıkça Amerikalı okuyucu kitlesini hedefleyerek Rusya'nın nükleer eşliğini düşürmesi gerektiğine dair bir makale yazmazdı. Karaganov, ancak Batı'nın Kiev'de sürdürdüğü kukla rejimini yok ederek Rusya'nın kendisini beş yüzyıldır süren bir boyunduruktan kurtarabileceğini savundu.

"Batı'yı bir arınmaya ve dolayısıyla seçkinlerini bir hegemonya kurma çabasından vazgeçmeye zorlayarak onları küresel bir felaket meydana getirmekten men edeceğiz ve dolayısıyla böyle bir felaketi önleyeceğiz. İnsanlık ilerlemek için yeni bir şans elde etmeyecek."

Karaganov, Ukrayna'daki savaşın yıllarca süreceğini ve Batı'nın iradesi kırılmadan kesin bir zafere ulaşmanın da mümkün olamayacağını sözlerine ekledi ve şunları ifade etti: "Bu nedenle, Batı'nın kaybettiği kendini koruma içgüdüsünü yeniden uyandırmak ve Ukraynalıları silahlendirerek Rusya'yı yıpratma girişimlerinin kendilerine zarar vereceğine Batı'yı ikna etmek gerekiyor. Kabul edilemeyecek kadar yükseğe çekilmiş nükleer silah kullanım eşliğini düşürüp caydırıcılık merdivenini hızla ama dikkatle yükselterek nükleer caydırıcılığı yeniden tartışılabilir bir konu hâline getirmemiz gerekecek."

ÖNLEYİCİ SALDIRI

Hayatının büyük bir bölümünde nükleer strateji eğitimi almış olan Karaganov bu konuya

yabancı değil. İlk stratejik roket kuvvetlerini Belarus'a taşıyarak atılmış olan nükleer merdivende Karaganov yaklaşık iki düzine basamak çıktı.

Karaganov işlerin, Moskova'nın Ruslara Batı'daki başkentleri terk etmelerini tavsiye edeceği bir noktaya gelebileceğini ifade etti. "Bu şehirler, Kiev'deki kukla rejime doğrudan destek sağlayan ülkelerdeki saldırılar için hedef hâline gelebilir. Düşman, küresel bir termonükleer savaş önlemek için mevcut ve geçmişteki tüm saldırı eylemlerine karşılık olarak önleyici bir saldırı yapmaya hazır olduğumuzu bilmeli."

Karaganov bunun Çin için bazı sorunlar yaratabileceğini kabul etse de Çinlilerin gönüllerinde bir sorun olmayacağını belirtti: "Eğer Rusya nükleer bir saldırıda bulunursa Çinliler bunu kınar ancak ABD'nin itibarına ve konumuna güçlü bir darbe indirildiği için de yüreктen sevinirler." Bu bir blöf mü yoksa Putin'in izlemek istediği gerçek yol mu? Putin dışında kimse bunu bilmiyor.

Bu da sonunda, Ukrayna'da bir karşı saldırıya yol açar. Karşı saldırı başlamadan bir süre önce bir İngiliz diplomat, Türkiye'nin bu konudaki fikrini öğrenebilmek için Ankara'ya geldi. Gazetecilere ve eski Türk diplomatlarına iyiye yorulabilecek haberler verdi.

Diplomat, Rusların ağır kayıplar verdiğini ve cephanelerinin tükenmek üzere olduğunu söyledi. Rus tarafında hayal kırıklığı vardı; Ukrayna ise gerçek bir karşı saldırıya geçmek için hazırlık yapıyor gibi görünmekteydi. Diplomatın sözleri, adeta Lord's Kriket Stadyumu'nda oynanan bir maçın ikinci yarısını anlatır gibiydi.

İngiliz diplomatı dinleyen eski bir Türk diplomatı ise daha karamsardı: "Rusya bu şekilde uzun süre devam edebilir. Bu ise Türkiye'yi çok olumsuz etkileyecektir. Yıpranmış bir Rusya Türkiye için iyidir; parçalanmış bir Rusya ise kötü. Türkiye bu durumda kendi yararını gözetir. Etrafımızdaki her şey parçalanıyor."

UKRAYNA KÖRDÜĞÜMÜ

İngiliz diplomatın hevesli bilgilendirmesi, benzer biçimde askerî yorumcuların iyimser

değerlendirmelerine de yansdı. Birinci Kraliyet Tank Alayı eski komutanı Hamish de Bretton-Gordon, Rus savunmasının Ukrayna'nın Kırım'ı özgürleştirme yolunda bir "hız tümseği" olmaksızın ileri gidemeyeceğini belirtti ve Challenger 2 tankının Rus hatlarını tereyağından kıl çeker gibi keseceğini iddia etti.

Ancak öyle olmadı. Ukrayna'nın ilerleyişi metrelerle sınırlı kaldı. Onlar da Ruslar gibi ağır kayıplar verdiler fakat hatlar değişmedi. Ukrayna Savunma Bakanı Olexsiy Reznikov, *Financial Times*'a asıl olayın henüz gerçekleşmediğini ifade etti. Bundan sonra durum nasıl şekillenecek, göreceğiz.

Ankara'daki toplantıda eski Türk diplomatlar, Rus hatlarını "delip geçme" kavramını sorguladılar. Her saldırıdan sonra yeniden şekillenen bir savunma süngeri, daha iyi bir benzetme olmaz mıydı?

Ukrayna savaşı için ihtimallerin hepsi kötü. Prigojin gibi aşırı milliyetçi birinin Kremlin'de iktidarda olması bölge için bir felaket olur, ancak Rusya Federasyonu'nun dağılması daha da büyük bir felaket olur.

Kışın gelmesiyle birlikte Rus hatları tutunursa, kaçınılmaz olarak Almanya, Fransa ve Amerika'da savaşı üçüncü yıla taşımanın mantıklı olup olmadığına dair tartışmaların ortaya çıktığına ve Polonya ile Kiev arasındaki uçurumun açıldığına şahit olacağız. O zamana kadar Putin, şimdikinden daha güçlü bir konumda olup Batı'nın askerî savunma sanayisinin üretebileceğinden çok daha fazla mühimmatı daha ucuza mal olacak biçimde üretebilir. Bu ise Putin'in krizin çözülebileceği tek yer olan müzakere masasında daha güçlü bir konuma gelmesi anlamına gelir.

Ukrayna kuvvetleri Rus hatlarını aşıp Kırım'a yaklaşırsa Putin'in Karaganov'un önerisini uygulamaması için hepimiz dua etmeliyiz. Moskova'daki rejim değişikliğine gelince, ABD ve Avrupa'nın ne dilediğine dikkat etmesi gerekiyor.

Kaynak: <https://www.middleeasteye.net/opinion/russia-wagner-insurrection-western-states-should-be-careful-what-wish>

Çeviren: Deniz MERCAN

HİNDİSTAN'DA DİNİ İRKÇILIK!

ZEHRA TÜRKMEN

Hindistan, 1 milyon 400 bin nüfusuyla dünyanın en kalabalık ikinci ve yüz ölçümü bakımından en büyük yedinci ülkesidir. Ayrıca dinî, kültürel ve etnik yapısından da dünyanın en çeşitli ülkelerinden birisidir. Hindistan, laik ve çok kültürlülüğü kabul eden anayasasına rağmen, 2014'ten beri ırkçılık düzeyinde Hindu milliyetçiliği yapan iktidardaki Bharatiya Janata Partisi (BJP) partisi ve lideri Başbakan Narendra Modi tarafından yönetiliyor.

Ülkeye hâkim olan ırkçı eğilimli bürokrasinin verdiği bilgilere göre Hindistan'da en çok takipçisi olan din %79,8 oranı ile Hinduizm'dir. İslâm %14,23, Hristiyanlık %2,3, Sihizm %1,72, Budizm %0,7, Jainizm %0,36 ve diğer dinler %0,9 oranındadır. Hindistan'da resmî kayıtlara göre 200, tahmini olarak 250 milyon civarında Müslüman'ın yaşadığı söylenmektedir. 1971'de Pakistan'dan ayrılan bugün itibarıyla 170 milyon nüfuslu doğudaki Bangladeş, 230 milyon nüfuslu batıdaki Pakistan ile birlikte Hint alt kıtasındaki Müslüman nüfus (Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Nepal, Sri Lanka, Bhutan, Keşmir ve Maldivler) 650 milyon sayısını geçmektedir.

1947 tarihinde Hindistan Yarımadası Hindistan ve Pakistan olarak iki egemen devlete bölünmüş ve tarihin görülen en büyük göç olaylarından biri yaşanmıştı. Bu bölünme sonrasında Pakistan tarafında kalan Hindular ve Hindistan tarafında kalan Müslümanları yeni ve zor bir hayat bekliyordu. 1947 yılındaki siyasi ayrılardan sonra laiklikle yönetilen Hindistan, her geçen gün Müslümanlar için yaşanması zor bir hâle geldi.

HİNDU İRKÇILIĞI VE RSS HAREKETİ

Özellikle 2014 genel seçimlerinde iktidarı kazanan BJP ve Başbakan Modi yönetimindeki Hindistan Müslümanları âdeta Nazi Alman rejimi altındaki Yahudiler veya Siyonist İsrail rejimi altındaki Müslümanlar gibi zulme maruz kalmaktadırlar. Bu zulüm, yıkım ve asimilasyon ideolojisine *Hindutva* adı veriliyor. Hindutva, Hindistan'da Hindu üstünlüğünün kurulmasını hedefleyen milliyetçi bir ideolojidir. Hinduizme inananları üstün bir ırk olarak gösteren dinî bir faşizmdir.

Hindistan'da Hindutva ideolojisini yaygınlaştıran ırkçı Rashtriya Swayamsewak Sangh, kısa adıyla RSS Hareketi'dir. Modi'nin kendisi ve partisi BJP de, RSS ırkçı hareketinin siyasi uzantıdır. Hindistan'da silahlı milis güçler olarak örgütlenen RSS hareketinin özellikle Müslümanlara yönelik ırkçı saldırıları her geçen gün artmakta, camiler yıkılmakta, İslâmî değerlere yaygın olarak hakaretler edilmekte, inek eti yedi suçlamasıyla Müslümanlar yargısız infaza uğratılmakta, farklı işkence ve linç girişimlerine maruz kalmaktadırlar. RSS hareketi, Hinduizmi kabul etmeyen Hristiyanlara ve 15. yüzyıldan bu yana oluşan ve kutsal kitaplarına birçok Kur'ân ayeti iktibas eden Sihlere de benzeri zulümler uygulamaktadır. Mesela son aylar içinde 200 civarında kilise tahrip edilmiş veya yıkılmıştır. Yaşanılan zulüm ve hak ihlallerinin kamuoyunda duyulmaması için Hindistan hükûmeti tarafından iletişim kanallarına da engeller getirilerek, adeta dünya kamuoyu, yaşananlara kör, sağır ve dilsiz hâlde bırakılmaktadır.

Bu bağlamda yıllardır Hindistan'da Müslümanlara ve Hinduizm dışındaki diğer kimlik sahiplerine yapılan insanlık dışı cürümleri dünya kamuoyunun gündemine getirmek gayesiyle İstanbul'da 2023 Temmuz ayı içinde "Hindistanlı Müslümanların Sorunları" başlıklı uluslararası bir toplantı düzenlendi. Toplantıyı 2001 yılında ABD'nin Illinois eyaletinde kurulan ve dünyanın her yerinde mazlum ve mağdurların sorunlarını dile getirmeye çalışan Justice For All (Herkes İçin Adalet) Derneği ve *Platform* dergisi gerçekleştirdi. Toplantıda Hindistan Müslümanlarının yaşadıkları sıkıntılar üzerinde duruldu. Toplantıda konuşan Justice For All Derneği Başkanı Abdul Malik Mücahit, Modi hükümetinin sosyal medyada tam zamanlı çalışan 5 bin kişiden oluşan bir propaganda ekibinin olduğunu, Nazi Goebbels'e benzer yöntemlerle sosyal medyayı istedikleri gibi şekillendirdiklerini belirtti. Modi yönetimindeki Hindistan'ın internet erişimini kapatmak konusunda dünya lideri olduğunu belirten ve Hindistan'da Müslümanların tamamen yok edilmeye çalışıldığını vurgulayan Abdul Malik, Müslümanlara ait sokakların isimlerinin değiştirildiğini, camiler başta olmak üzere Müslümanlara ait birçok eserin yok edildiğini, ders kitaplarından bile Hindistan tarihinde yer alan Müslümanların izlerinin silinmeye çalışıldığını vurguladı.

"HİNDİSTANLI MÜSLÜMANLARIN SORUNLARI" TOPLANTISINDA KONUŞULANLAR

Toplantı'da, Hindistan'dan katılan Müslüman tebliğcilerin geri döndüklerinde güvenlikleri düşünüldüğü için birtakım tedbirler alındı. Fotoğraf ve kamera çekimi yapılmadı. Program sabahın Türkiye'li katılımcılarla, öğleden sonra ise Arap medyası ile gerçekleştirildi. Konuşmalarda öne çıkan bazı konular şunlardı:

1925 yılında kurulan Rashtriya Swayamsewak Sangh kısa adıyla RSS Hindistan'ın Nazi partisi şeklinde değerlendirilmektedir. Narendra Modi'nin yönetimindeki BJP, RSS'nin siyasi kolu olarak hizmet vermektedir. RSS, başı başına bir siyasi parti değil, birçok bağlantısı olan paramiliter yaygın bir örgütlenmedir. BJP ve RSS'nin başlıca amacı ırkçı Hindu üstünlüğünü kurmaktır. Bu bağlamda Budizm dinî kültürünü pragmatik olarak kullanmaktadır. Müslüman-

ların sürekli kötülenmesi ve İslâmofobi'nin yaygınlaştırılması en büyük hedefleri arasındadır. Hıristiyanlara karşı da yok sayıcı bir tutum içindedir.

Hint ırkçıları (Hindutva akımı) Hindistan'da sadece belli bir kesimin toprak sahibi olabileceğini savunmaktadır. Bu bahane ile Müslümanlara toprak verilmemekte; ayrıca Müslümanlara ait işletmelere de baskı kurularak ekonomik boykot uygulanmaktadır. Kasap işletmecisi olan 50 bin Müslümanın iş yeri kapatılmıştır. 2021 yılının Kasım ayında ırkçı Hindutva örgütleri tarafından helal ürünlere karşı karalama kampanyası başlatılarak Müslümanların yemeğe tükürdükleri iddiası öne sürülmüştür. Bu iddia RSS'nin sosyal medya korsanları tarafından yaygınlaştırıldı. Hatta "Müslümanların tükürükleri sebebiyle Corona virüsünün yayıldığı" propagandası yapılarak "Tükürüksüz yiyecek" çağrısıyla birçok Müslümanın işletmesi kapatılmıştır.

Hindistan hükümeti Müslümanlar aleyhine çeşitli yasaları da yürürlüğe koymaktan çekinmemektedir. "Aşk Cihadı" adlı yasa ile Hindu kızlarının Müslüman erkeklerden korunduğu belirtiliyor. Müslüman erkeklerin Hindu kızları zorla kaçırıp veya evlilik için kandırıp İslâm dinine soktukları iddia ediliyor. 2020 yılında yürürlüğe konan bu yasa gereği Hindu bir kadının Müslüman bir erkekle evlenmesi yasaklanmıştır. Eğer böyle bir evlilik gerçekleşirse evliliğin iptali yanında 10 yıla kadar da hapis cezası verilmektedir.

Türkiye’de arka planını bilmeden özellikle Kanal 7 televizyonunda her gün sorgusuz sualsiz seyrettirilen ve şirin gösterilen Hint dizilerinin de dâhil olduğu yapımlar Hindistan’da Müslümanları düşman kategorisine yerleştirmektedir. Mesela *Bollywood* adlı filmde Müslümanlar suç dünyasının mafya lideri, kaçakçı ve terörist olarak tasvir edilmektedir. 2022 yılında çekilen *Keşmir Dosyaları* filminde ise 1990’lı yıllarda Keşmirli Hindu Panditlerin sürgün edilmeleri anlatılmakta, film Hindulari kurban, Müslümanları suçlu lanse ederek Müslümanlara yapılan haksızlıkların üstünü örtmeye çalışmaktadır.

Hindistan’da özellikle Müslüman kadınlar için hayat daha da zordur. Müslüman kadınların sokak ortasında zorla başörtüleri çekilip açılmaktadır. Özellikle RSS’nin Gençlik Kolları -ki on binlerce şubesi var- sokakta başörtülü kadınları aşağılıyor ve başı örtülü kadınların başörtülerini alenen yırtmaya yelteniyor. 2021 Temmuz ve 2022 Ocak aylarında sosyal medyada “Sulli Deals” ve “Bulli Bai” adlı iki uygulama, Müslüman kadın liderleri aşağılamak ve korkutmak amacıyla piyasaya sürülmüştür. Bu uygulamalarla Müslüman kadın liderlerin profilleri üzerine “fahişeler” gibi aşağılayıcı ifadeler yazılmıştır.

Müslümanların çoğu zaman ibadetleri engelleniyor. Cuma günü bazı cami veya mescit çevresindeki yerlere inek dışkısı serpilerek namaz kılanların ibadeti engelleniyor. Ve aynı yerde seçkin BJP liderlerinin de davetli olduğu ayrıntılı bir Hindu ritüeli (Govardhan Puja) düzenlenerek Müslümanların ibadeti engellenmiş oluyor.

Hindutva’nın bir komplo teorisi ise Müslümanların “mülk satın alarak Hindulari yerlerinden etmek” amacını taşıdıklarıyla ilgilidir. Bu nedenle Hindistan’da Müslümanlar, yasadışı ev inşa ederek “arazi cihadı” yapmakla suçlanmaktadır. Bu gerekçe ile yasal sürece uyulmadan Müslümanların evleri yıkılmaktadır. Ayrıca Filistin’de Siyonist zulmü protesto eden Müslümanların evini sorgusuz sualsiz yıkan İsrail kolluk güçleri gibi, Hindistan’da da inek kestiği suçlamasına uğrayan Müslümanların evlerini herhangi bir yargı süreci beklemezsizin RSS militanları buldozerlerle yıkmaktadır.

Hindistan’da RSS, Shakha adı verilen birimlerinde sık sık binlerce askerî tatbikat düzenlemektedir. Bu tatbikatlara ortalama olarak 500 bin kişi katılmaktadır. Hindu RSS milislerine düzenli silah eğitimi verilmektedir. Modi, bu milisleri Müslümanları öldürmeye kışkırtan konuşmalar yapmaktadır. Mesela 2002 yılında Gujarat’ta trende çıkan yangında yanarak ölen Hintlilerin sorumlusu Müslümanlar gösterildi. Gujarat olayları esnasında RSS milisleri üç gün boyunca çoğu Müslüman 2 bin kişiyi acımasızca öldürdü. Daha sonra yapılan soruşturmada kazanın kazaen meydana geldiği anlaşılrsa da üç gün boyunca öldürülen Müslümanların hesabı sorulamadı.

Modi hükümeti, 2019 yılında Budizm’i benimsetmeye yönelik şartlar taşıyan, farklı kimlikleri yok saymaya yönelik veya asimilasyona hizmet eden bir “Vatandaşlık Yasası” çıkarttı. Bu yasa başta Hindistanlı Müslüman kadınlar olmak üzere en az 700 bölgede her biri 100 bin kişiye ulaşan kalabalıklarla 24 saat kesintisiz protesto edildi. Müslümanların başını çektiği Vatandaşlık Yasası’na karşı yürütülen protesto eylemleri aylarca sürdü. Modi hükümeti tepkiler karşısında bu yasayı uygulayamadı ama protestolar korona salgını nedeniyle sonlandı.

‘Domuz’, ‘hırsız’, ‘termit’ (hamam böceği) olarak adlandırılan Müslümanların her türlü hakarete maruz kaldığı Hindistan’da Mayıs 2024’te tekrar genel seçimler yapılacak. Muhalefet ve gösterilen tepkilere bakılacak olunursa muhtemelen Modi ve BJP seçimi kaybedecek. Ama görünen bir gerçeklik var ki Modi seçimi kaybetse bile sivil ve askerî bürokrasiye sızmış olan BJP-RSS ideolojisinin zihniyeti devam edecek.

“Hindistanlı Müslümanların Sorunları” adlı bu toplantıya katılan İslâmî kuruluş ve STK temsilcilerimizden, basından; yazarlarımız, akademisyenlerimiz ve siyasilerimizden beklenen neydi? Müslümanlar ve vicdanlı insanlar olarak dilimizin döndüğü ve gücümüzün yettiği kadarıyla Hindistanlı Müslüman kardeşlerimizin yaşadıklarını dünyaya duyurmak. Yaşanılan zulme karşı dünyayı sağır olmak durumunda bırakan “Hindistan ablukası”nı aşmak için ses olabilmek...

TUNUS TEHLİKELİ SİYASİ BİR VEBAYA YAKALANDI

Selahaddin EL-CORŞİ

Olaylar, heba olan devrimden sonra Nahda hareketinin Tunus siyasi hayatının omurgası olduğunu kanıtladı. Nahda canlanırsa ölümler de dâhil diğerleri de canlanıyor, ağırlığı azalır ve bütünlüğü dağılırsa herkes partileri ve kamuyu saran kuraklık derecesini gözlemliyor. Sebeplerinin ve köklerinin araştırılması, bu tuhaf olguyu açıklamak için yeterli olmayan yüzeysel ve siyasi gerekçelerle yetinilmemesi gerekli garip bir korelasyon vakası. Hatta çeşitli spektrumları ve iç çekişmeleriyle doğduklarından itibaren İslâmcılarla savaşan, onları daimi stratejik düşman gören ve birçok hedefini gerçekleştiren Marksist sol bile hâlihazırda tarihinin en kötü durumunda. Keza Abir Musa'nın kurtarma ve safalarını birleştirme girişimlerinin fayda vermediği, bölünmüşlüğü ve zayıflığını arttırdığı anayasa ailesinin (daha önce iktidarda olan devrik Anayasal Tecemmü Partisi'nin) durumu da aynı. El-Baci es-Sibsi'nin kurduğu ve siyasi elit oluşumlarının çoğunluğunu bir araya getiren Tunus Nida Partisi ise tamamen yıkıldı ve umutsuz savaşların kalıntılarının bir araya geldiği şarapnel parçalarına dönüştü.

Bu durum Nahda'nın en iyisi olduğu anlamına gelmez. Zira yarım asır boyunca Nahda'yı kırıp geçiren hastalıkların aynı neredeyse başkalarını da kırıp geçiren hastalıklar, ancak Tunus'un zayıflık ve yok olmanın etkenlerine maruz kalabilen herhangi bir parti ve örgütten daha zengin ve büyük olması ve bu durumun devletin çökmesine veya toplumun

parçalanmasına yol açmaması bekleniyordu. Geçmişte Nahda hareketi partilerin haritasından çıkarıldı, doksanların başıyla birlikte siyaset sahnesinden uzaklaştırıldı, tüm denklemlerin dışında varlığını sürdürdü, Bin Ali yönetiminin sonuna kadar 20 yıl labirent içinde yolculuğunu devam ettirdi. Bununla birlikte ülkede bir generalin neredeyse her şeyin hâkimi olmasına rağmen ağırlıkları bulunan başka aktörler de vardı.

Bugün tablo tamamen farklı... Nahda'nın boğulması, hareketinin felç edilmesi, devlet organlarının ve kamuoyunun harekete karşı seferber edilmesi noktasında rejimin başarı göstermesi ardından güç dengesindeki benzersiz bozulma üzerindeki örtü kalktı. Hiçbir parti, örgüt ve kurum boşluğu doldurma, şartları yeniden düzenleme ve devletin kazanımlarını bırakmaksızın siyasi yaşamın kanlı döngüsünü engelleme yönünde harekete geçmedi.

Siyasi İslâm'ın inşası suya düştü ve sahnenin geri kalanı ise kafa karışıklığı ve acizyet hâli içinde. Son nefesine kadar Nahda hareketine karşı duran ancak Cumhurbaşkanı Kays Said'e veya klasik yahut yeni başlıklar altındaki örgütleriyle 25 Temmuz sürecini destekleyen kırılğan oluşumlara yönelik muhalifliğini de koruyanlar için de aynı durum geçerli. Bu örgütleri, isimleri ve sloganlarıyla birlikte takip edenleri ve birbirinden ayıran özelliklerini bilen birilerini nadiren bulursunuz.

Siyasal İslâm'ın krizi, kendi iç şartlarına uymayan ideolojik bir

parti oluşturmakla ilgili bir sorun olmaktan daha derindir ve kendisini yıllarca tüketen rastgele maceralara girmiştir. Birbirine geçen faktörler, büyüyen, gelişen ve direnen partiler kurma sürecini meşakkatli ve mayınlı hâle getirmiştir. Peki bu durum, siyasal İslâm'ın, partilerin yaklaşımı ve cumhurbaşkanının konuşmasının öngördüğü üzere tarihsel bakımdan başarısız olduğu anlamına mı geliyor?

Hiç kimse ülkenin nereye gittiğini ve kaderinin nasıl olacağını bilmiyor. Cumhurbaşkanı koyduğu alternatif yapılar çalışmıyor veya ne yaptıklarını bilmiyorlar. İktidar farklı âlemlerde... İnsanlar kendi arasında günlük sıkıntılarıyla ilgili büyük kaygıların küçük ayrıntılarına maruz kalmak dışında hiçbir şey konuşmuyor. Muhalefet ise Nahda da dâhil Kays Said'e karşı gerekçeler üretmeye ve ülkede esen boğucu krizin sorumluluğunu ona yüklemeye çalışıyor.

Çözüm, bazılarının bu bozuk plağı çalmayı sürdürmesi gibi siyasi İslâm'ın mirasının tasfiyesinde değildir. Çünkü bu tasfiyenin önemli bir parçası vakiada ve zihniyette temel bir değişim yaşanmaksızın gerçekleşti zaten. Tunus köklü ve derin reformlara gitmeye muhtaç. Keza mevcut nesli açacak, geçmiş ve hâlihazırdaki uygulamalarıyla bağını koparacak yeni bir kuşağa ihtiyacı var. Gelecek dönemde ne olacağını kimse bilmiyor. Elbette mevcut değişimler işe yaramıyor ve kargaşa uzun bir süre devam edecek, ancak Tunus'un yanlış yolda olduğu kesin. Olan biten ise hasta siyasetçiler arasında yeni bir hesaplaşma turundan başka bir şey değil.

(El-Arabi el-Cedid gazetesi, Tunuslu yazar, 15 Temmuz 2023)

CENİN'DE SÜLEYMAN HEYKELİNİZİ BULDUNUZ MU?

Velid EL-HEVDİ

Onlarca yıldır Kudüs'te ve özellikle de Mescid-i Aksâ çevresinde olduğu iddia edilen heykelinizi arıyorsunuz. Araştırma yaptıktan sonra ve mitlerinizin içerebileceği hata oranını hesap etmeksizin kuzeye ve güneye yöneldiniz. Sonunda dev buldozerlerinizle ve korkunç bir hava desteğiyle geldiniz. Ordunuzun cezalandırmasıyla geldiniz. İstihbarat bilgilerini izlediniz ve analiz ettiniz. Saldırı, kazı ve toprağın altını üstüne çevirme planını Talmud'un hahamlarının işaretleri üzerine inşa ettiniz.

Hassas bilgilere göre heykel Kudüs'ten Cenin kampına kaçırıldı, orada gücünün görkemi ve heybetinin büyüklüğüyle varlığını sürdürüyor! Karanlık zihinleriniz sizin için böyle belirledi, araştırma ve kazının odak noktası, yılanlar ve hamam böcekleriyle preslenmiş bu küçük toprak parçasına yöneldi. İşte tam da Cenin kampı adı verilen yerde güçlü, kudretli ve görkemli devletinüz üzerinde "asalak olarak" yaşıyor!

Dev buldozerleriniz kampın sokaklarını temizlemeye başladı ve hahamlarınızın kulakları buldozerlerinizin gürültüsünden çıkacak sesi yakalamak için çırpındı. Kadim tarihin sesi heykelin bulunduğunu ilan eder belki. Ama kulaklarınız hiçbir şey duyamadı, ancak kulaklarınızın yakalayamadığı çok sesler çıktı. Çünkü bu kulaklar gerçekleri kucaklamayan sağır kulaklardır.

Heykellerini bulamadılar ve tam tersine kendilerine etkili bir dille şöyle diyen kampın hafızasını buldular: "Biz bu topraklarda ölümsüz bir hafızayız, sizler gelip

geçici haydutlar, zalimler ve hırsızlarsınız. Çok suç işlediniz ve karınlarınız dibine kadar kanlarımızla beslendi. Aşağılık acı veren suçlarınızla kampın hafızasını siz oluşturduunuz. Kampın hafızası şehirlerinden ve köylerinden tehcir edilen, en ağır suç türleri (katliamlar, yangınlar ve yıkım) kullanılarak çıkartılan insanların ciğerleri üzerine inşa edildi. Güvenli barışçıl Filistin halkını güzel vatanlarından kovmak için eğitilmiş ve donanımlı saldırgan bir ruhla, etnik temizlik amacıyla kara seferberlikle bize geldiler. Kampın hafızası suçlu tıynetinizi, o günlerde kuşandığınız nefret dolu ruhu unutmadı. Kampın sokaklarını kazdınız ve iddia edilen heykeli bulamadınız." Sizi tokatlamak ve kara tabloyu korkunç başlangıçlarına, suç imajını hiçbir değişim veya bozma olmadan eski hâline geri döndürmek isteyen bir kamp hafızası bulduunuz.

Heykellerini bulamadılar ve aksine Filistin davası sancağını kökleri üzerine dalgalandıran, şanlı ölüme âşık olan ve işgalin aşağılamasıyla lekelenen bir hayata karşı bin kez ölümü tercih eden gençler buldular. Anka kuşları gibi küllerin altından çıktılar, ilerleyişlerini durdurdular ve bir orduyla kıyaslanamayacak güçleriyle mücadele ettiler. Bununla birlikte onları kamptan mağlup şekilde çıkardılar. Onları dünyaya rezil ettiler ve bu gençlerin adil bir davanın sahipleri olduğunu ispatladılar. Bu gençler destansı direnişleriyle davayı ilk kareye taşıdılar. Kendilerinden çalınan vatanın sahiplerine bu vatan tüm haklarıyla birlikte dönmeli. Bu-

nun dışındaki her şey sorunun aleyhine işi bitirme girişimleridir. Zalim ile mazlum arasındaki güç dengesizliği ise saçmalık ve zaman kaybıdır.

Heykellerini bulamadılar, bilakis başarısızlıklarını ve topraklardaki meşruiyetlerinin kaybolduğunu gördüler. Bu topraklarda hiçbir geleceklerinin olmadığını, er ya da geç yok olmaya mahkûm olduğunu anladılar. Yarım kilometre karelik bir kamp onları aciz bıraktıysa bu başarı vatanın dört bir karesine yayılırsa nereye gidecekler? Bu kamptaki savaşları, kendilerini kovalayacak ve kararmış kalplerini rahatsız edecek bir utanç lekesi olarak kalacak.

Heykellerini bulamadılar ve tam tersine panik ve korku hâlinde çocuklar buldular. Modern silahlarının ateşi bu çocukları sardı, korkunç yıkım silahlarının sesleri kulaklarını ve kalplerini sağır etti. Orada sözde heykelin yerine kendi faşistliklerini buldular. Yeri ve göğü yıkan askerî makinelerini buldular. Çocuklar, kadınlar ve zor kamp hayatından derttiler kendilerini bu kampa iki defa getirdikleri (ilki 2002 ve ikincisi 2023 yılında) Siyonist ölüm makineleri karşısında buldular.

Ey Süleyman'ın heykelini arayanlar! Süleyman bir suçlu değil, peygamberdi. Heykelini çocukların ve kadınların kafatasları üzerine kurmadı. O sadece adaletin, özgürlüğün ve insan onurunun yeri olan semavi mesajı taşıyordu. Süleyman aleyhissalam sizden ve sizin fiillerinizden beridir. Cenin kampı iç yüzünüzü size gösterdi. Sizler suç işleme, öldürme, baskı ve saldırganlık dilinden anlayan nefret dolu emperyalist bir projesiniz. Süleyman peygamber sizden ve suçlarınızdan beridir.

(arabi21.com, 11 Temmuz 2023)

EHL-İ SÜNNET VE'L-CEMAAT TARTIŞMASI

Beşir Musa NAFİ

“Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat” kavramına ilk atıf hicri üçüncü yüzyılın başlarında yapıldı. İslâm tarihçilerinin piri (şeyhi) İbn Cerir Taberi'ye göre Abbasi Halifesi Me'mun, hicri 218'de vefatından kısa süre önce o vakitler ikamet ettiği Rakka'dan Bağdat'taki valisi İshak bin İbrahim'e bir mektup gönderir ve mektupta halife, kendilerini sünnete dayandıranları ve kendilerinin “Ehl-i din, hak ve cemaat” olduğunu ifade edenleri eleştirir. Me'mun mektubunda İbn İbrahim'e kendilerinin “Ehl-i Sünnet ve Hadis” olduğunu iddia eden âlimlerin, fakihlerin, muhaddislerin ve kadıların Kur'an-ı Kerim'in *mahlûk* (yaratılmış) olduğu inancı konusunda sınava tabi tutulmaları için çağırmasını emreder. Me'mun bu inancı devletin resmî mezhebi yapmak ve insanları buna zorlamak istemektedir.

Bu, sonraları erken dönem Mutezile ile ilk Ehl-i Sünnet akımı arasında uzun sürecek İslâm tarihindeki bilinen ilk *mihne* (çile) ve çekişmedir. Mihne adımları başta Ahmed bin Hanbel olarak üzere Kur'an'ın yaratılmış (mahlûk) olduğu sözünü söylemekten imtina eden ve halifenin ikamet ettiği şehre gönderilen bir dizi âlim ve fakihin tutuklanmasıyla başladı. Ancak tutuklu kafilesinin ayrılmasından kısa bir süre sonra Me'mun'un vefat haberi geldi ve Bağdat'a geri gönderildiler. Mihne sonraki 20 yıl boyunca sürdü ve hatta Mutasım'ın hilafeti sırasında en şiddetli dönemini yaşadı, Mütevekkil'in tahta çıkmasıyla son buldu. Beşinci ve altıncı yüzyıllar zarfında Ehl-i Sünnet ile Mutezile arasındaki çekişme sadece Ehl-i Sünnet'in lehine sonuçlanmakla kalmadı, dahası Ehl-i Sünnet, İslâm'ın en geniş çerçeve-

si, İslâm'ın ana akımı ve topluluğunun ana destekçisi oldu.

Yüksek bilgi seviyesine sahip halife, âlimler, fakihler ve muhaddislerden oluşan gruba Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat adını vermekte tereddüt etmedi. Üstelik onların, bu vasfı almalarına karşı çıkmasına rağmen... Bu kimseler o vakitler Ahmed bin Hanbel, İshak bin Rahuye, Yahya bin Muin, Yahya el-Medini gibi ehli hadis olarak biliniyordu. Erken dönem Mutezilenin Kur'an'ın yaratılmış olduğu söylemine itiraz ettiler, başta İbn Hanbel olmak üzere içlerinden çoğu Müslüman topluluğa yeni bir inanç dayatmak isteyen Abbasi halifelerine karşı durdular ve nihayetinde galip geldiler.

Dostum Rıdvan es-Seyyid bir süre önce hicri ikinci yüzyıl sonlarına yani Kur'an'ın yaratılması mihnesinin başlamasından onlarca yıl önceye ait Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaate atıf yapan Mutezile elyazması bulduğunu bana söylemişti. Her ne olursa olsun Memun'un hicri 218'de bir grup hadis ehli âlimi Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat olarak tanımlaması bu kavramın İslâm sahasında nispeten yerleştiği ve belirli göstergeler taşıdığı anlamına geliyor. O

tarikh döneminde bu göstergelerin en belirginleri, Kur'an'ın yaratıldığı sözünün Müslümanların inançlarında aslı astarı olmayan bir bidat olduğu ısrarı ve buna karşın Kur'an'ın Allah kelamı olduğu sözüdür. Müslüman selevin veya içlerindeki ilk üç kuşağın -Sahabe, Tabiin ve Etbau Tabiininancı budur.

Bu tarihî anlatıma tekrar dönüyorum. Müslüman ve gayrimüslimlerden İslâm'ın erken dönemini çalışanlar bu anlatımı bilmezler. Eylül ayının ilk haftası Çeçenistan'ın Grozni şehrinde Ehl-i Sünnet ve ve'l-Cemaatin tanımını belirlemeyi amaçlayan bir konferans gerçekleştirildi.

Konferansın yarattığı geniş çaplı tepkilere rağmen raporlar, Grozni buluşmasının organizatörlerinin ikinci bir benzer konferansı Güney Afrika'da düzenlemekte kararlı olduğuna işaret ediyorlar. Grozni Konferansı Rusya Federasyonu'nun bir bölgesi olan Çeçenistan'ın Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat inançları konusundaki bilgisiyle değil, mafyavari eğilimleriyle bilinen cumhurbaşkanının (Kadirov) himayesinde gerçekleşti. Konferansın finansmanının bir Körfez ülkesinden geldiği belirtildi. Bu ülke, son yıllarda siyasal İslâm, selevi eğilime sahip İslâmî cemaatler ve teokratik Arap devrimlerine karşı yürüttüğü savaşına girmeleri için âlimleri, akademisyenleri, yazar ve gazetecileri seferber etme çabalarıyla tanınıyordu. Bu bağlamda Grozni'de toplanan tarikat mensuplarından, Arap baskıcı ve darbeci rejimlere bağlılıklarıyla bilinen sarıklılardan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'i Eşarilik, Maturidilik ve sufilik şeklinde tanımlayan, selevilerin ve siyasal İslâmî akımın özellikle de Müslüman Kardeşler Teşkilatı İhvan'ın Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat olmadığını ifade eden bir bildiri yayımlanması garip değil.

Grozni Konferansı'nın söylemi İŞİD veya ondan önce geçen yüz yılın yetmişli yıllarında ortaya çıkan küçük ölçekli ve marjinal tevfirci ve hicret gruplarının söyleminden pek farklı değil. Her ikisi de Allah'a ulaşmanın yolunun dar ve küçük olduğuna, kendileri dışında hiç kimseyi almayacağına inanıyor. Onlara göre insanlığın kurtuluşu da Müslümanlardan bir grubun söylemleri ve inançlarının sınırlarıyla sınırlıdır. Bu Müslümanlar da ilim ve takva ehlinden çok aptal ve hastalara daha yakın görünüyorlar. Her ikisi de İslâm'ın büyük çadırı, dört bir yana yayılmış geniş akımı olarak Müslüman toplumun geneli hâline gelmiş Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'i marjinal bir mezhep hâline getirmeye çalışıyorlar. Dahası her ikisi de kendi pozisyonlarını haklı çıkarmak için Müslümanların genelinin hayatında büyük etkisi olmayan geçmiş tarihleri ve mirasları kazımaya çalışıyorlar ki kendi pozisyonları esasında zayıf bir azınlıktır ve çağdaş Müslümanların büyük çoğunluğu onlara karşı ilgisizdir, güvenmemektedir ve şüphe uyandırmaktadırlar. Ancak mevzu bununla da sınırlı değil. Devasa mali kaynaklara sahip yöneticilerin, kendi sancaklarını taşıyan ve savaşlarına giren sarıklılar, akademisyenler ve yazarlar bulması şaşırtıcı değil.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat tanımı başlangıçta sadece ehli hadis için kullanılıyordu ve henüz ne Eşarilik vardı ne de Maturidilik ve tasavvufi bir cemaat vardı. Üçüncü hicri yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış ve Müslüman zahitlerin halkası içinde gelişen ilk İslâm tasavvufunun nüvesi olan Bağdat tasavvuf cemaati dahi yoktu. Eşari veya Maturidi ekolleri hicri dördüncü yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktı. Hatta hicri dördüncü yüzyılın üçüncü döneminde vefat eden Ebu'l-Hasan el-Eşari bile kendisini Hanbeli mezhebinden ve ehli hadisin dediği

gibi Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in söylemlerinin savunucularından görüyordu. Bugün kendilerini Selevi olarak tanımlayanların Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat sıfatını ilk taşıyan ehli hadisin uzantısı olduklarını ifade ettikleri malum. On dokuzuncu yüzyılının sonlarından itibaren Hindistan, Mısır ve başka ülkelerdeki selevi eğilimli cemaatler ehli hadis şeklinde adlandırıldı.

Ancak gerçek şu ki tarihselcilerin dediği gibi kültürel eserler ne kazıdır ne de taş eserlerdir, sürekli değişim hâlinindedir. Belki de Nietzsche'nin "Her şeyin bir tarihi vardır ve tanımlanamaz!" sözü kültürel eserlerle örtüşmektedir. Hicri dördüncü yüzyıldaki Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat kavramı az da olsa hicri üçüncü yüzyılın başlarındaki Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat kavramından farklıdır. Hicri beşinci yüzyıl ortasında Hodgson'un "Sünni dünyanın zaferi" (mezhep değil) olarak nitelediği dönemde Ehl-i Sünnet Müslüman topluluğun ana gövdesi olmuştu. İçlerinde İslâm'ın önceki miraslarına, davranış kalıpları ve manevi yaklaşımlara yönelik tutumlar gibi inançlar, mezhepler ve siyasal görüşler çeşitlenmişti.

Bu çeşitliliğin kökeninde Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in dine ve sınırsız beşerî kurtuluşun imkânlarına yönelik iyimser bir bakış açısı bulunmaktadır. Bu çeşitlilikte Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in devasa tarihî ağırlığı açığa çıkmaktadır ve İslâm ile arasında sıkı bir uyum vardır. Bunlar zamanın dönüşümleri olup Suriye ve Irak'ın kırsalında cahil bir dinî lidere veya resmî bir kurumun başındaki cahil sarıklıya yahut cezbe hâlindeki tasavvufçuya Müslüman ümmetin karşısına sadece kendisinin Ehl-i Sünnet'i temsil ettiği iddiasında bulunma imkânı tanımaktadır.

(Kudsülarabi gazetesi, القدس tarihçi ve akademisyen, 28 Eylül 2016)

BATI DİN ÖZGÜRLÜĞÜ MESELESİNE NASIL BAKIYOR?

Yasir ABDULAZİZ

Geçen hafta BM'ye bağlı İnsan Hakları Konseyi "din nefret eylemlerini" kınayan kararı kabul etmişti. Kararı 47 üyeden 28'i desteklerken aralarında Fransa, Almanya, İngiltere ve ABD'nin bulunduğu ülkeler karşı oy kullandı. Bu karar Avrupa başkentlerinden birinde Mushaf'ın yakılması olaylarına ve özellikle de İsveç'in başkenti Stockholm'de "İslâm'a öfkeli" bir göçmen tarafından Kur'an sayfalarının yakılması ve ayaklar altına alınması olayına tepki olarak alındı.

Bir Müslüman göçmenin, polisin gösteri yapmasına izin vermesi sonrası Hıristiyanlar ve Yahudiler nezdinde kutsal olan İncil ve Tevrat'ın birer kopyasını cumartesi günü İsrail Büyükelçiliği önünde yakması bekleniyordu. Ancak göçmen kutsal iki kitabı da yakmadı ve kendisinin sadece kutsal kitapların çiğnenmesinin tehlikeli olduğuna ve Müslümanların onurunu yaraladığına dikkat çekmek istediği için böyle bir girişimde bulunduğunu açıklamakla yetindi.

Gerçekten de Kur'an yakılması suretiyle gerçekleştirilen protesto ve gösterilere izin veren veya engellemeyen çoğu Batı ülkesi bu eylemlere kendi anayasalarının korunması ve savunulmasına büyük öncelik verdiği düşünce ve ifade özgürlüğünü korumaktan hareketle izin verdiklerini ifade ediyorlar. Yine bir başka gerçek de bu ülkeler protestolarını ve gösterilerin, akabinde aşağılama eylemlerinin, Müslümanların kutsal kitabına yönelik aşağılamanın başka kutsal kitaplar için de -hatta bu kitap kendi vatandaş-

larının büyük kesimlerince kutsal olan İncil dâhil olsa- yapılmasını engellemeyebilirler.

Danimarka'da Hz. Muhammed (s.)'e hakaret eden karikatürlerin *Yulands Boston* adlı gazetede yayımlanması suretiyle bir kriz yaşandığı zaman Danimarkalı yetkililer Hz. İsa'ya ağır hakaretler içeren çalışmalar sergileyen sanat fuarı organizasyonuna da izin verdiklerini vurgulayarak gazetenin bu tür karikatürleri yayımlama hakkını savundular.

Bu durum bizleri Batı dünyasında İslâm dinine hakaret sorunu -özellikle İslâm'a karşı doğrudan bir tutum değil, genel olarak Batılı ülkelerin dinî meselelere yaklaşım alanında ifade özgürlüğüne yönelik ortaya koyduğu anayasal ve hukuki çerçeveyi, toplumsal yükümlülüğü öğrenmek suretiyle- anlamaya çalışmaya götürmektedir.

Bu da bu ülkelerin aşırı sağcı hareketleri ve köklü fikrî akımı tanımadıkları anlamına gelmez. Bu fikrî akım İslâm ve Müslümanlara karşı nefret taşımakta ve hor görmektedir, her ikisinin demokrasi, medeniyet ve modernleşme için "tehlike" olduğunu düşünmektedir. Keza bu da bu hükümetlerin, bazı değerlerine, Nazizm, antisemitizm, şiddetin övülmesi ve teşvik edilmesi gibi belirli fikirlerle karşı hayati yükümlülüklerine dokunulduğu zaman mutlak şekilde düşünce ve ifade özgürlüğünü bilfiil destekledikleri anlamına gelmemektedir. Aksine bu ülkelerin izlediği önceliklerin koordinasyonu dinlere ve mensuplarına saygıyı, savunulması veya korunması ge-

rekli değerler kapsamına koymadıkları anlamına gelmektedir.

Bu ülkeler dünyaya "tüm dinlere ve inançlara saygı duyabilirsiniz ancak hiçbir şekilde herhangi bir dinin sembollerine veya mensuplarına yönelik eleştirilere sınır koymak için müdahale edemezsiniz, burada düşünce ve ifade özgürlüğü var" demek istiyorlar. Ayrıca bu durumlarda kendi adalet sistemlerinin farklı dinler ve mensupları arasında ayırım yapmaması yönünde bir teste tabi olduğunu ve burada dinî sembollerin eleştiri özgürlüğü ile örneğin antisemitizmin ifade kılıpları arasında bir karşılaştırma yapılamayacağını ifade etmeyi arzulamaktadır.

Ben bu ülkelerin genelde ifade ve düşünce özgürlüğünü savduklarını düşünmüyorum. Daha çok bu özgürlüğü dinler ve inanç sahipleri çerçevesinde savunmaktadır. Bu da başkalarının inançlarını ve Hz. İsa da dâhil peygamberlerini alaya alan veya hakaret eden malzemelerin yayımlanmasına izin verdikleri vakit ispat edebileceğimiz bir durum ancak aynı zamanda içlerinden bazıları örneğin Holokost'un gerçekliğinden şüphe edilmesine dahi izin vermemekteler.

Bu ülkeler inançların, sembollerinin ve mensuplarının alay, eleştiri ve hakarete uğramasının düşünce ve ifade özgürlüğü olduğunu ve aksi takdirde kendi adaletlerinin tehlike altına gireceğini söylemek istiyor ancak tüm inançların eleştirilmesine izin verirken bu inançlara hakaret edilmesi ile Nazizm, antisemitizm ve şiddete teşvik gibi başka değer ve anlamların aynı kulvarda değerlendirilmesine müsaade etmiyorlar.

O hâlde her toplumun hiçbir tecavüzde bulunmaksızın korumak istediği kırmızı çizgileri olduğu görünüyor. Bu çizgiler toplumdan topluma farklılık gösterebilir ve bu sınırlardaki amaç, hükümetin teşhis ettiği ve toplumun memnun olduğu gibi millî güvenliği korumakla ilgilidir. Düşünce özgürlüğü herhangi bir toplumda inançlara saygının değerinden daha fazla hayati bir değer olabilir. Tam tersi de mümkün. Ayrıca iki değerden her birinin pozisyonu toplum içinde zamanın ve koşulların değişmesiyle değişebilir.

Şimdi Batılı ülkelerin bu bağlamda, destek aldığı değerlerin koordinasyonuna yönelik tutumunu gözden geçirme ihtiyacı olduğu söylenebilir. Hayati değerlerin korunmasının millî güvenliği ilgilendiren bir konu olduğu yaklaşımdan hareketle dinlerin sembollerinin ve kutsallarının hedef alınmasına izin vermesinin, kendi millî güvenliğini mi korur yoksa tehdit mi eder ona bakması istenmektedir.

Bizim açımızdan şiddetten tümüyle uzak durmalıyız, bu ülkeleri tüm dinlerin sembollerini ve mensuplarını korumanın kendi çıkarlarını korumak olduğuna ikna etmek için siyasi, hukuki ve medya planlamasına girmeliyiz.

(Mısır *El-Vatan* gazetesi, الوطن
16 Temmuz 2023)

BİR KEZ DAHA ARAPLAR VE TÜRKLER

Muhammed HUNEYD

Türkiye'nin bazı şehirlerinde yaşanan son ırkçı hadiseler ve sınır dışı etme operasyonları sığınmacılar ve özellikle de Suriyeli sığınmacılar sorununa yönelik resmî tutumdaki değişime açık bir işaret. Ayrıca ülke, Arapça yazılan tabelaların sökülmesi yönündeki çeşitli operasyonlara sahne oldu. Birçok gözlemci bunu Türkiye'nin genel olarak Arap sorunlarına yönelik tutumundaki temel değişimin alameti görmekte.

Türkiye içinde yabancılara yönelik bu farklı hadiselerin, yabancı karşıtı diğer ırkçı söylemlerin ve seferberliğin göstergeleri bir yana özellikle de sosyal paylaşım platformlarındaki Arap tepkilerinin, Türkiye'nin Arap bölgesiyle ilişkilerinde birçok soruyu cevaplaması gerekmektedir.

TÜRKİYE'NİN DURUMUNUN DUYGUSAL DEĞERLENDİRİLMESİ

Arap sokaklarında Türkiye'nin durumuna yönelik duygusal bir tutum ağır basmaktadır. Birinci cephede esasında muhafazakâr akımdan ve İslâmcılardan müteşekkil Türkiye'nin destekçileri bulunmaktadır. Türkiye'de İslâmî rönesans projesinin nüvesi olan bu ekip Arap bölgesini ve halklarını kapsayan ümmete liderlik etmek için bir lokomotif oluşturmakta başarılı olunabileceğini düşünüyor. Adalet ve Kalkınma Partisi İslâmcı ve muhafazakâr bir partidir. Keza partinin başkanı Erdoğan da öyle...

Karşı ekip ise açıktan Türkiye düşmanlığı yapmakta ve Arap ülkelerindeki siyasal İslâm projesinin özellikle de Avrupa'nın kapıları Ankara'ya kapatması sonrası yayımlacı emeller taşıdığını ve bir zamanlar kolonileri olmuş doğu-

ya yöneldiğini düşünüyor. Yeni Türkiye bu ikinci ekibe göre Arap ülkelerinde yayılmacılığı kendi hakkı olarak gören kadim imparatorluk projesinin bir uzantısından başka bir şey değil.

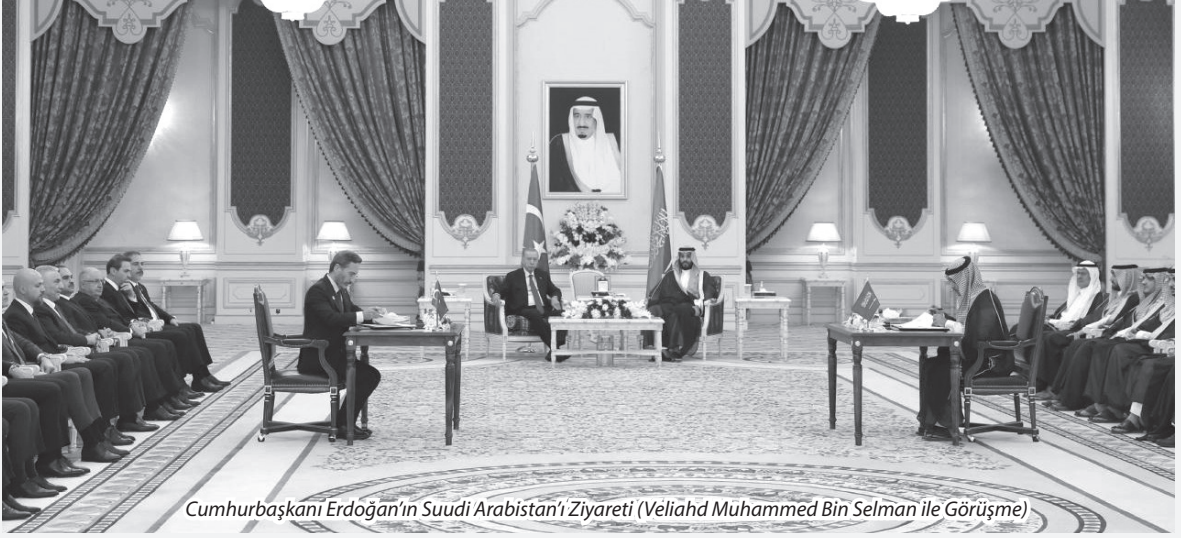
Bu iki tutum şu iki temel durakta güçlü şekilde ortaya çıktı: İlki 2016 yazındaki başarısız darbe girişiminde ve ikincisi son cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlerde. İki gelişme de sanki Arap bölgesinin kalbinde yaşanıyor gibi Arap sokaklarında muhafazakâr Türkiye destekçileri ile düşmanları arasında güçlü bir çatışmaya tanık oldu.

O hâlde Arap ülkelerinde Türkiye'ye yönelik duygusal bir durum söz konusu. Zira tarihsel ve ideolojik veriler siyasi verilerden ayrılmaz. Bazen Türkiye yükselen Sünnî güç şeklinde tanımlanır bazen de yeni Osmanlı projesi olarak. Her iki değerlendirme de Ankara'nın askerî darbelerin durumunu aşma ve komşularının özellikle de Arap bölgesinin parçalanmışlığından istifade eden uygarlık modelinin inşasına başlama girişimini göz önünde bulundurarak Türk aktörün esaslı boyutunu ortaya koymuyor.

TÜRKİYE ARAP BÖLGESİNİN KALBİNDE

Türk aktörün Arap bölgesine diplomatik, askerî ve siyasi olarak doğrudan katılımı sonrası duygusal tutum derinleşti. Ankara, başkenti Trablus olan ulusal mutabakat hükümetine ve Batı kampına destek vererek, Hafter güçlerinin yenilmesine ve ülkenin güneyindeki el-Vatiyye üssü işgalinin sona erdirilmesine katkı sunarak Libya çekişmesine kararlı şekilde katıldı.

Türkiye, kendi sınırlarında ve aktif sahasında patlak veren Suriye

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Suudi Arabistan'ı Ziyareti (Veliâhd Muhammed Bin Selman ile Görüşme)

çekişmesinde, askerî operasyonlar veya kendi topraklarındaki milyonlarca sığınmacının varlığı üzerinden rol almış merkezî bir aktördür. Türkiye'nin ayrıca Katar ablukasında da var olduğunu görüyoruz. İlave askerî güç göndermek suretiyle Doha'ya yönelik askerî operasyonun engellenmesi sürecine güçlü şekilde katıldı.

O hâlde Türkiye Arap olaylarında doğrudan ortak ve Arap şehirlerinin birbiri ardına yaşadığı çöküş hâlimden tıpkı örneğin işgalci İsrail oluşumu veya İran gibi başka bölgesel oluşumların istifade etmesi gibi yararlanmıştır. Türkiye Körfez'de, Suriye ve Libya'da aynı Arap durumuyla ilgili sebepten dolayı nüfuz elde etmiştir. Bu nüfuzdan yararlanan taraf kim olursa olsun Arap durumu bu etkin nüfuzun temel motivasyonudur.

Hiçbir şekilde Türk siyasi aktörünü ayıplamak veya suçlamak mümkün değildir. Zira ülkeler arasındaki ilişkiler öncelikle çıkarlar, sonrasında boşlukların doldurulması ve uygun bağlamdan yararlanılması üzerine kuruludur. Türkiye de bunu başardı. Diğer yandan Türkiye'nin başarılarının ayrıca darbeleri başarısız kılma, demokrasiyi destekleme, endüstriyel kalkınma ve askerî egemenliği gerçekleştirmeye cephesinde de kaydedildiğini görmezden gelemeziz.

TÜRKİYE DÜŞMAN MI MÜTTEFİK Mİ?

Ne düşman ne müttefik... Çünkü Türkiye'deki hâkim rejim bugün devlet ve ülke değil, zamanla ve uluslararası bağlarla yönetilen ve başka ülkeler gibi bir gün son bulacak siyasi yürütme organıdır. Ancak değişmeyen Türk varlığının kendisidir. Ankara komşu bir devlettir ve bizim kendisiyle hegemonya kurma ve boyun eğdirme ile temeyyüz eden tarihî ilişkilerimiz vardır. Osmanlı İmparatorluğu doğuda ve batıda asırlar boyunca Arapların kaderini elinde tutmuştu.

Bugün bağlam değişti, Arap bölgesini kaybetmek istemeyen Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgedeki tüm aktörler açısından zorluklar değişti. Bu yüzden Türkiye bu sorunlarla büyük bir dikkatle başa çıkmaya çalışıyor. Devrimler sürecinde Arap sokaklarını kazanmakta, cazibe merkezi muhafazakâr İslâmî bir söylem oluşturmakta başarılı oldu, birden fazla Arap bölgesine ayak basabildi. İşte bugün de Körfez ülkelerinden on milyarlarca dolarlık antlaşmalar ve ortaklıklar elde ediyor.

Tarafsız bir özet, öncelikle duygusal tepkileri izole etmeyi ve Arap sahasındaki Türk varlığını, büyük ölçüde Arap projesinin yokluğunun, Arap aktörlerin birbirlerini

boğazlamasının ve savaşının kaçınılmaz sonucu şeklinde okumayı gerektirmektedir. Türk projesi çıkış noktaları, süreci ve amaçlarıyla bir Türkiye projesidir ve bu doğal bir durumdur, Türklerin hakkıdır ancak Türk projesinin bir parçasının Arap projesi olabileceği yanılması bir kuruntu olup bunu bugün ne ülkeler arasındaki ilişkiler mantığı kabul eder ne de Arap-Türk ilişkileri tarihi...

İrân'ın, Türk'ün, İsraili, Rus, Fransız, İngiliz ve Amerikalının Arap toprakları üzerinde kendi projeleri vardır ancak sadece Arapların yoktur. En azından akan kanı durdurmak için minimum düzeyde de olsa kendilerini birleştirecek bir projeleri yoktur. Bu ülkelerin çıkarları, Yemen, Irak, Suriye ve Libya'da yaşadığı gibi Arapların parçalanmış bedenleri ve vatanlarının yıkımı üzerinde giderek katlanıyor ve artıyor.

Ülkelerimiz ancak rejimlerin ve halkların hep birlikte olası tek projenin, -müttefik ve düşmanların emellerinin avı olarak kalmak yerine yıkımın onarılabilecek kısmını onarmak için özgürlük ve adaletle dayalı yerel proje olduğuna kanaat getirdiği gün ayağa kalkar.

(www.arabi21.com , Tunuslu gazeteci, 20 Temmuz 2023)

Arap dünyası mediasından derleyerek ORTADOĞU'dan sayfasını hazırlayan ve tercüme eden Halil Çelik.

İSLÂM DÜŞMANLIĞININ İÇ VE DIŞ, ESKİ VE YENİ BOYUTLARI

MUSTAFA AYDIN

Seçimleri Erdoğan'ın kazanmasından çok, ülkemizde CHP'nin temsil ettiği seçkinin kaybettiği diyebileceğimiz gelişme bazı yeni oluşumlara sebep teşkil edebilecek. Müslüman kitleye dayalı bir gelecek umutlarının da yıkılması bir kesimde karıştıktan öte topluma ve dinine karşı düşmanlık düzeyinde bir tavır sergilenmek istenmektedir. Yeri geldiğinde ifade ettikleri karşılıksız bir din söyleminin ötesinde toplumun dini ile aralarındaki açıklığı kapatmayı düşünmeyen bir siyasetten söz ediyoruz. Seçkinlik rolünden vazgeçemeyecekleri için bu sorunu çözmeleri mümkün gözüküyor. Ancak yeni sorunlar, yeni gerilimler üretebilirler. Biz bu yazımızda kendimizi mevcut siyasetle sınırlandırmadan İslâm düşmanlığını eski ve yeni, iç ve dış boyutlarıyla ele almak istedik.

Düşmanlık, sosyolojik anlamdaki çatışmayla davranış anlamındaki rekabet vb.'den farklı olarak, karşısındakini yok etmeyi veya en azından tabiatını değiştirmeyi hedefleyen bir olgudur. Düşmanlık, nerede gerçekleşirse orası ile nitelendirilip adlandırılır. Bu düzeydeki bir karışıklık vatana karşı ise vatan düşmanlığı, millete karşı ise millet düşmanlığı, tabi dine karşı ise din düşmanlığı olarak adlandırılır. Eski toplumlar ve bunların kadim kültürel geleneklerinde belirgin bir din düşmanlığı yoktu. Kabileler arasında sıkça çatışmalar yaşanırdı ki bu söz konusu çatışmalar, günümüz ırkçılığının ilk/el bir biçimiydi.

DİN KARŞITLIĞININ YENİDEN İNŞASI

Modern kültürün zihinlerimize nakşettiği bir tabloya göre tarih din çatışmalarıyla doludur.

Tabi buna göre de düşmanlığın en belirgin tiplerinden birisi de din düşmanlığıdır. Görebildiğimiz kadarıyla tarihte din çatışmaları ve buna bağlı olarak da din düşmanlıkları yok değildir, ama bunlarla dolu da değildir. Haç uğruna yapılmış ünlü Haçlı Seferleri bile motivasyonunu Kudüs'ü Müslümanların elinden almak gibi bir gerekçeden alıyorsa da öncelikle siyasal bir olaydır, tıkanan Avrupa'nın bir önünü açma hareketidir. Tabi fanatik Hristiyan kitle bu arada Müslüman kanı dökme gibi bir 'sevab' da işlemişlerdir.

Bu arada belirtmeliyiz ki din yayıcılığı bile eski toplumlarda başlı başına bir sorun değildi. Din sosyolojisi bu durumu "ulusal din" ve "evrensel din" ayrımıyla açıklayıp o zamanlar daha yaygın olan ulusal dinlerin yayılmaya ihtiyaç duymadığı gerekçesiyle açıklıyor ise de bu mantık modern düşünce açısından anlamlı değildir. Şimdilerde toplumlar millî kültürlerini ve onun içinde özel bir öge hâline getirilen dinlerini işlerine geldiği gibi kabul etmekle kalmamakta, onun gerektirdiği bir düşmanlığı da yerine getirmektedirler.

Aslında geçmiş toplumlarda bir başka dinin düşman edinilmemesi genelde bir ilke olarak geçerli sayılmıştı. O dinin yayılması ile bir başkasına düşmanlık ayrı tutulmuştu. Özellikle İslâm başka din mensuplarını zorlama, o dini düşman edinme gibi eylemlerin yolunu tamamen kapatmıştır. Ciddi bir örnek teşkil etmek üzere Hristiyanlığın teslisi gibi bazı akidevi yanlışlıklar, Yahudilerin bir yetkileri olmadığı hâlde kendilerine ayrıcalık tanıyarak Allah'a şerik olma gibi davranışlar dışında, başta kutsal

kitapları olmak üzere (mesela) haç gibi hiçbir kutsal sembol ve değerlerine karşı bir eleştiride bulunulmamıştır.

İslâm'da cihadın temel esprisi birilerini zoraki İslâm'a inandırmak değil, sadece tebliğdir. Savaş gibi fiilî olaylar bir saldırıya karşı savunma ve en azından inanmanın önündeki engellerin kaldırılmasıyla ilgilidir. Yoksa bir insan Müslüman yapılmak için öldürülemez, hatta bu farktan dolayı aşağılanamaz. Böyle bir davranışı başka dinlerin mensupları özellikle Hristiyanlar sırf başkalarına değil, farklı mezheplerine inananlara karşı da uygulayagelmiştir. Tarihî engizisyon mahkemelerini işleten Dominikler, Franciskanerleri, sapkınlıklarından arındırmak ve öbür tarafa günahsızca göndermek uğruna öldürmüşlerdi. Üstelik bu can verenler bir başka dinden de değil, Hristiyanlardı.

Batı'da hemen her şeyin yeniden inşa edildiği 16. yüzyıldan sonra din karşıtlığı da yeniden inşa edilmiştir. Bu yeniden inşa ilginç bir paradigmaya dayanmaktadır. Söz konusu paradigmaya göre, hiçbir şey doğal hâliyle iyi değil, ilkeldir, bunun için de Batı'nın öngördüğü rasyonaliteye göre yeniden kurulmalıdır. J. J. Rousseau'nun ifadesiyle tarihsel olarak Batı'nın kendine özgü ilk dönemi kabul edilen antikçağdan beri din ile pek de barışık olmayan Batı dini yeniden kurgulamaya girişti. Din karşıtlığı bu çerçevede yeniden üretildi. Ürettiği ve içinde mahsur kaldığı bu seküler din kendisi için bile sorun oldu. Bir dinsel cenderenin içinde mahsur kalan Batı ünlü 100 yıl, 30 yıl savaşlarını bu çerçevede yaşadı.

Modern dönemlerde ortaya çıkan din karşıtlığının en belirgin dayanağı ulusçuluktur. Ana çerçeveyi siyaset, içeriğini ulusçuluk oluşturmuştur. Tabii ki ulusçuluk bir milletçilik (doğal bir milliyetçilik) değildir. Ulusçuluk, ırkçı düşünce modern dönemlerde din bağlamında kendine bir yer açma çabasıdır. O bir seçkin kurgudur ve en önemli düşmanı da dindir. Mesela tarih boyunca İslâm'la Çin Konfüçyanizmi veya Hindistan kökenli Budizm arasında ciddi hiçbir çatışma olmamıştır. Ama günümüzde Çin'de Doğu Türkistan Müslümanları, Burma'da Myanmar Müslümanları katı bir İslâm düşmanlığı yaşamaktadırlar.

Müslümanlar genel olarak İslâm karşıtlığını Hristiyanlıktan görmüşlerdir. Ortadoğu/Kudüs eksenli olarak ortak mekânlar üzerinde önceden var olan Hristiyanlık, bizzat Hz. Peygamber zamanında müsamahayla karşılanmış, eleştiriler çok sınırlı sayıda kalmıştır. Ama buna rağmen Hristiyanlık, başından itibaren İslâm'ı kendine rakip bilmiş, dolayısıyla da sosyolojik bir çatışma hâli yaşanagelmiştir. Yani Hristiyan kesiminde İslâm'dan bir rahatsızlık hep var olagelmiş ve bunu her çağda kendine özgülüklerde sergileyegelmiştir.

BATI'DAKİ İSLÂM DÜŞMANLIĞI

Bu tarihsel çizgi devam ederken günümüzde yeniden inşa edilmiş, yeni boyutlar kazanarak kurumsallaştırılmıştır. Burada bir noktanın altını hususen çizmek gerekir. Bu düşmanlık tabiri caizse Hristiyanlığın doğal hâliyle sergilediği bir din düşmanlığı da değildir. Haçlılık olarak niteleyebileceğimiz bir ideolojinin ürünüdür. Ateizmin yüzde 40'ları bulduğu ve kendisinin Hristiyan olmadığını söyleyen ama kilise vergisini ödemediği İsveç ve Danimarka gibi ülkelerdeki İslâm düşmanlığı ancak böylesi bir gerekçeyle açıklanabilir. Kur'ân yakanlar ve bunlara karşı hiçbir girişimde bulunmayan yetkililer ateist, ama aynı zamanda Haçlıdırlar.

Batı'daki İslâm düşmanlığının hiçbir dinî ve fikrî altyapısı yoktur. İslâm hakkında hiçbir bilgileri yoktur. İslâm üzerine 1400 yıldır tekrarlayıp durdukları değişmez söylem Mekke müşriklerinkinden daha gelişmiş olmayan ve yarım

düziyei geçmeyen maddelerden oluşmaktadır: “İslâm, müstakil bir din değil, Hristiyanlığın iyi-den bozuk bir versiyonudur. Tebliğcisi Hz. Muhammed fevkalade sorunlu bir kişidir, kendisi saralıdır, söyledikleri birer hezeyandır. Getirdiği din kadın düşmanıdır, kocalarına dövme hakkı vermekte, şahitlik ve mirasta mahrumiyetlerini öngörmektedir. Bir kadın düşkünüdür, 8-10 kadın ile evlenmiştir. Dinî öğretisi, hırsızlık yapanların ellerinin kesilmesi gibi insanlık dışı kurallar içermektedir.” İslâm’da çok farklı bir düzlemde yer alan bu gerçek dışı söyleme bir altıncı madde ekleyecek durumda değildirler.

İslâm düşmanlığının en önemli vasfı, sırf gerçek dışı tavrı demek olan cahillik değil aynı zamanda bilgisizlikleridir. Bilgi çağı denen ve her türlü bilgiye kolayca ulaşılabildiği kabul edilen günümüzde İslâm’la ilgili hiçbir sağlıklı bilgiye sahip değildirlere. Mesela Paris sokaklarında cübbele-riyle İslâm’a karşı yürüyüş yapan profesörlerin

20. yüzyılın ortalarında İslâm düşmanlığında daha ilkel bir dönem başlamıştır. Klasik veya modern olarak nitelenen dönem bitmiş, post-modern bir dönem başlamıştır. Sürmekte olan bu yeni dönemde açıkça söylediği hiçbir şey bulunmamaktadır. Kaba, mantıksız bir düşmanlık dönemidir. Bu dönemde ortaya konmuş bir literatür yoktur. İslâm adına kendi icat ettiği örgü ve hatta hayaletler üzerinden İslâm’la savaşmaktadır. Hiçbir şey bulamadığında Kur’ân yakma ikelliğini göstermekte, Müslümanlara hakaret etmenin ‘zevkini’ yaşamaktadırlar. Uzun bir süredir basın-yayın organlarıyla sürdürülme-ye çalışılan İslâmofobi kavramı bu dönemin tipik bir sembolüdür. Bu postmodern dönem düşmanlığı modern dönem düşmanlığına tabir caizse rahmet okutmuştur.

Burada dikkatimizi çeken en önemli noktalardan birisi, 1990’lı yıllara kadar iki bloklu dünyada “yeşil dost” kuşağı diye tanımlanan İslâm

Türkiye’de içerideki din düşmanlığının kökenlerini dışarıda aramamız gerekmiyor. Dışarıda işleyen din düşmanlığında ise yadırganacak bir taraf yok, karşımızdadır ve ona göre tavrımızı belirleriz. Ne var ki içerideki düşmanlık çözülmesi daha zor bir sorundur ve her geçen gün yeni boyutlar kazanmaktadır.

içinde Kur’ân’ı okumuş olanların bulunduğunu sanmıyorum. Ben bir profesör olarak İncil’e karşı bir protesto yürüyüşünde bulunamam, çünkü okudum ve bazı akidevi sorunların dışında, bir ahlak kitabı olarak yarıdan fazlasını onaylayabilirim.

Batı’nın İslâm karşıtlığı zamanla daha bir ilkel şekil kazanmaktadır. Tarihsel olarak süregelen karşıtlık 19. yüzyılın ortalarından itibaren (1830 sonrasında) bilimsel bir şekil kazandırılmaya çalışılmış, ‘oryantalizm’ adı verilen yeni bir eleştiri dönemi başlatılmıştı. Doğuculuk anlamına gelen hareket her ne kadar genel bir anlam taşıyor ve mesela Hint, Çin, Japon kültürlerini de kapsıyor görünüyorsa da konu genel olarak İslâm’dı. Bu bilimsel ‘yumuşak’ İslâm karşıtlığı yaklaşık bir yüzyıl sürmüş, tüm eksikliklerine rağmen önemli bir literatür ortaya koymuştur. Bugün elimizdeki Millî Eğitim Bakanlığı basımlı *İslâm Ansiklopedisi* bunun en açık belgesidir.

dünyasının bir *fobi* (koru) objesi olarak isimlendirilmesidir. Fobi düzmececi İslâm’a yamanebilecek bir kavram değildir. Tarih sadece İslâm değil, hiçbir dinin bir korku objesi olduğuna ilişkin bir veriye sahip değildir. İslâmofobi Batı’nın gelecek endişeleri ile ilgili bir projesinin adıdır. Roger Garaudy’nin de dediği gibi Müslümanlar kendine gelirse dünya kendine gelebilir ve bu durumda da Batı sömürgeciliği bitmiş olur, tabi bundan büyük bir fobi de olmaz.

İslâm Batı’yı aç bırakmaya yönelik bir din değildir. Haksızlığı kaldırmak ve herkesin kendi imkânlarıyla yaşamasını sağlamak için vardır. Ama Batı kendi dışındaki toplumlara karşı yürütmekte olduğu haksızlığı sürdürmek istiyor ve İslâm’la bunun son bulabileceğini düşünüyor. Tabi bu durumda kendini var kılan ortamı sürdürme adına İslâm’a düşman olmaktan başka bir yolu kalmıyor. Vakıa zaman zaman söz konusu ettiğim ünlü İslâm tarihçisi Bernard Lewis “İslâm dünyası kendine gelirse medeni-

yetimiz biter, kurgularımız son bulur, hatta aç kalırız.” diyordu. Başka bir ifadeyle Batı her ne kadar, Haçlı ideolojisinden nemalanıyorsa da kendisi için sorun bir hayat memmat meselesidir.

Dünden bugüne Batı'nın İslâm düşmanlığı, tarihsel olarak din ile pek barışık olmaması, Haçlı zihniyetinin güçlü motivasyonu, sömürgeciliğinin gittikçe tehlikeye girmesi, ulus/devlet yapılarını tahkim etme ihtiyacı gibi nedenlerle açıklanabilir. Asıl açıklanması gereken nokta Türkiye’de yerli İslâm düşmanlığının nereden nasıl doğduğu ve neye bağlı olarak varlığını hız kesmeden sürdürdüğüdür.

YERLİ İSLÂM DÜŞMANLIĞI

Gerçekten de üzerinde durmamız gereken asıl nokta, bizzat kendi içimizde yaşayan ve pek de dar olmayan geniş bir kesimin İslâm karşıtlığı ve hatta düşmanlığıdır. İşin ilginç yönü, üzerlerindeki Müslüman etiketi açıkça reddetmemeleridir. Sözelimi “Bu inanç ve görüşlerinizle siz Müslüman sayılmazsınız ve (mesela) ölünce Müslümanlığınıza şahitlik anlamına gelen bir cenaze namazıyla gönderemeyiz.” dediğiniz zaman kıyameti koparmaktadırlar. Elbette İslâm dini, Müslümanların tekelinde değildir. İslâm inancına göre hesap sorma zamanı olan “din günü” yalnızca Allah’a aittir. Müslüman olarak bizim burada yaptığımız şey, orada da göz önünde bulundurulacağına inandığımız bir şahitlikten ibarettir. Sözelimi benim bu konuşup yazmalarımın herhâlde laik-Atatürkçü olduğuma kimse şahitlik etmez. Birisi bana “Sen bu çizgide birisi değilsin!” dediğinde de ben bunu bir hakaret görmem. Aksine “Senin kim olduğun bildiğin yok, sen bir Kemalist’sin!” dese hilafı hakikat olan böylesi bir nitelemeye de herhâlde kızarım.

Ortalıkta dolaşan eylem ve söylemlere bakarak İslâm’ın kendi kuralları çerçevesinde bunlara kâfirdir demek mümkün. Ancak İslâm başından beri bu konuda çok duyarlı davranmış, ölçüler soyut düzeyde ele alınıp birileri üzerinde bir kaşe şeklinde kullanılmamıştır. Gerçi bu tür nitelemeler her hâliyle bir karalama kaşesi görülemez. Müminlik, paganlık, ateistlik, deistlik, Budistlik, Yahudilik, Müslümanlık, Hristiyanlık ve hatta bir tür din edinilmiş Atatürkçülük, Kemalistlik vb. müntesipleri bundan gurur

duysalar da bu nitelemeler tüm insanlar için genel anlamda bir övme veya yerme anlamı ifade etmezler. Herkes özgür iradesiyle istediğini olur, niteleme gerçeğe uygun ise kişi de bunu kabullenir ve kızmaz.

Burada önemli nokta, herhangi bir inançta olmak değil, başka bir din ve inancın düşmanı olmaktır. Dileyen, bir başka dine inansın ve inanmasın İslâm’ı reddedip bu dinin kendi nitelemesiyle kâfir olabilir. Bu, onun dinidir ve onu yaşamak en doğal hakkıdır. Ancak aynı toplumda Müslüman, kâfir herkes kendi inanç ve kabullerinin yanında hayatın ortak noktalarında anlaşarak birlikte yaşarlar. Ancak karşı tarafın dinine saldırdıkları, elindeki imkânları kullanarak baskı yapmaya, kendi dinini dikte etmeye çalıştığı zaman bu bir düşmanlık olur.

Yukarıda Batı bağlamında anlattıklarımız tam da bu tanıma uygun bir düşmanlıktır. Türkiye’de de bu tanıma uygun bir İslâm düşmanlığı yaşanmaktadır. Kendisi hangi dine inanırsa inansın, her türlü İslâmî gelişmeden kuşku duyan, elinden gelen düşmanlığı gösteren bir kesim vardır. İslâm sanki bu toplumun bir gerçeği değil, sonradan topluma sızmaya çalışan bir dindir. Kendi küfürleriyle yaşamakla yetinmiyorlar, herkesin onu paylaşmasını istiyorlar. Bu topluma gerekli olan din İslâm değil onların kurgusudur. Onlar ülkenin sahipleridir, her istekleri gibi din de onların istediği gibi olmak zorundadır. Tarih-tekenden, dışarıdakinden de farklı yeni bir din düşmanlığıdır bu.

Gelinen bu noktada cevaplanması gerekli iki önemli soru vardır. Bu düşman kesim kimdir, toplumun tarihsel gelişim çizgisinin dışında bu düşman kesim nasıl oluşmuştur, bu düşmanlıklarının sebepleri nelerdir? Batı ile ilişkilerin başladığı son üç yüzyıla kadar içeriden İslâm dünyasında aykırı düşünce ve eylemler marjinalliklerde seyretti. Batınlık gibi, uydurdukları din yanlış da olsa kendilerine ait bir düşüncenin savunucusu idiler. Şüphesiz bunlar devrin iktidarları için siyaseten ciddi sorunlar oluşturuyorlardı. Genelde dışarıda bir yerlere bağlı da değillerdi. Ama 17. yüzyıldan itibaren Babailik, Bahailik, Gülencilik vb. Batı ve özellikle Yahudilik dayanaklı hareketler olarak ortaya çıktı. Bunlar kabaca bir düşman olmaktan çok ümmet dışı hareketlerdi.

Bizde, Batı ile ilişkiler içinde bulunduğumuz dönemlerden Cumhuriyet'e kadar, içerden işleyen İslâm karşıtlığı, Batı ile temas hâlinde olan ve kültür şoku yaşayan bir aydın kesim arasında seyretti. Bunlar içinden, İslâm'ı atalım ve din olarak Hristiyanlığı kabul edelim, diyen Abdullah Cevdet, Kur'an'a köhne kitap diyen Tefik Fikret gibileri çıktı. Ama bütün bunlar marjinalliklerde kaldı. Osmanlı yönetimini değiştirmek için kurulmuş örgütlere üye olmuş Osmanlı aydınları bile İslâm'a düşman değillerdi. Kendi deyimleriyle "toplumumuzun makûs talihini" İslâm'dan bilmiyorlar, II. Abdülhamid gibi mevcut yöneticilere bağlıyorlardı. Mesela oldukça olumsuz izlenimler bırakmış İttihat ve Terakkicilerin İslâmî duyarlılıklara sahip olduklarını muhalifliklerinin oldukça siyaset alanında kaldıklarını biliyoruz.

Cumhuriyet döneminde bu konuda ciddi bir kırılma yaşandı. İlk kuşak ve onu izleyenler tüm olumsuzlukları İslâm'a yüklediler ve onunla yoğun bir mücadele içine girdiler. İnönü gibi dönemin siyasi şahsiyetlerinin hatıralarındaki, konu ile ilgili sözlerinden anladığımızı göre asker gibi devletin değişik kesimlerine de "Bu millete ve onun dinine karşı durmak sizin en önemli görevinizdir. Bu ihtiyari bir iş değil, sizin varlık sebebinizdir!" şeklinde tembihlerde bulunmuşlardı. Bu uyarıya temel oluşturan düşüncenin günümüze kadar ısrarla sürdürüldüğünü görmekteyiz.

Gerçekten de özellikle Cumhuriyet döneminin ilk seçkinler kuşağının önemli vasfı, genelde bütün yapıp ettiklerinde din karşıtı bir tavır gözetmiş olmalarıdır. Tarih, dil, sanat vb. alanlarında yapılan tüm reformlarda bunu görmek mümkündür. Mesela Latin alfabesinin kabulü yapılması gerekli bir işti. Batı ile yoğun ilişkilerimiz bunu gerektiriyordu. Ne var ki, yine İnönü'nün dediği gibi bu iş, telafisi mümkün olmayan bir yığın kalıcı sorun oluşturarak öncelikle İslâm kültürü ile ilişkiyi koparmak göz önünde bulundurularak, sanki hesaplaşma gibi bir süreç yaşanmıştır.

Fransız tarihçisi Lord Kinros'un tespitiyle 1933 sonrası yapılanların önemli bir kısmı Atatürk'ün sağlığı (yorgunluğu veya devrimler konusundaki bazı tereddütleri) sebebiyle aktif

yöneticiliğini bırakmasından sonra yönetimi üstlenenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Tabi din ile bağlantılı olarak yapılanlar da buna dâhildir. Mesela çok önceden çıkarılmış olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na rağmen devam eden medreselerin kapatılması 1934 yılında zamanın Millî Eğitim Bakanının bir genelgesi ile gerçekleştirilmiştir. Yani vur deyince öldüren bir aydın nesli ortaya çıkmış, bugüne kadar da bu kuşak devleti tekellerinde, toplumu vesayetlerinde göregelmişlerdir. En önemli vasıfları da (yer yer düşmanlık düzeyinde) din karşıtı olmalarıdır.

AYDININ DİN KARŞITLIĞI VE YENİ BOYUTLAR

Siyaseten aydınının din karşıtlığını açıklamak zor değildir. Bir kere bunda 20. yüzyılın önemli bir fikir unsuru olan pozitivist felsefe, tabir caizse dönemin aydınlarının kafaları üzerinden silindir gibi geçmişti. Modern dünyada bu, hemen pek çok ülkede görebildiğimiz bir şeydir. Siyasi yapılanmalar da bunun üzerine oturmuştur. Bilindiği üzere genelde modern ulus/devlet yapıları din karşıtıdır. Çünkü bu siyasal kurguyu zorlaştıracak ve bu çerçevede oluşturulan yapıya müdahale edip çözecek dinden başka bir etken yoktur. Onun için katılımı değişse de bütün modern ulus yapılarında din karşı hedefe yerleştirilmiştir ve uygulama kendi içinde geçerli bir mantığa sahiptir.

Çünkü bu gerekçe aynı zamanda seçkin yapıların varlık sebebidir. Din karşıtlığı, sadece bir kereliğine gerçekleştirilmiş yapının varlığını sürdürmek için değil, aynı zamanda bunun sahipliğine soyunan bizzat seçkinlerin süreklilik sorunudur. Hatta seçkinler sınıfının sırf etkinliklerini değil, varlıklarını sürdürebilmeleri dini devamlı baskı altında tutabilmeye bağlıdır. Türkiye'de bu seçkin yapı, belli bir siyasal kanaate sahip kılınmış, farklı etnik, dinî mesleki çevrelerden oluşan hayli geniş (yaklaşık toplumun dörtte biri) sosyal/politik bir toplumsal kategori (halk) oluşturabilmişlerdir.

Burada cevaplanması pek kolay olmayan soru, köklü bir tarihe, misyona ve kültür kodlarına sahip olan bir toplumda böylesi bir seçkin kesiminin nereden ve nasıl doğduğudur? Sanı-

yorum, din de bunların başında gelmek üzere bir değer manzumesine göre var olan millete karşı yürütülen ve bir taraftan din düşmanlığına kadar uzanan iç muhalefet, pek çok sosyal oluşumda gördüğümüz gibi tek etkene indirgenemez. Zenginlik ayrıcalığını sürdürme, pozitif eğitim ve özel olarak yurt dışında öğrenim yapma, dinsel farklılıklar, bir kısmı atadan mevrus vesayetçi siyasal mantık, toplum genelinde rakip tanımayan farklı yaşama düşüncesi vb. bunlardan bazılarıdır. Bunlar arasında bir tanesi özel olarak ön plana çıkmaktadır ki bu, etnisite olgusudur.

Tabiidir ki inanç genetik bir olgu değildir, nesilden nesile kan yoluyla değil, genel olarak kültürleme yoluyla geçer. İslâm düşmanı Ebu Cehil'in oğlu Müslüman, bir peygamber olan Hz. Nuh'un oğlu bir inkârcı, Firavun gibi bir inkârcının eşi Hz. Musa'nın tebliğine inanan bir mümin kadındır. Ancak olup bitenlerden çıkarabildiğim bir sonuca göre kişisel biyolojik genetiğin dışında bir sosyal genetik de vardır. Pek çok konuda eser vermiş olan Hilmi Ziya Ülken toplumsal genetik ile ilgili de bir eser yazmıştı. Sosyologlar ve felsefeciler nezdinde pek ilgi görmeyen bu eserinde yazar, bazı kültürel özellikleri biyolojik kalıtsallıktan da kültürel etkileşimden de farklı bir yol olan toplumsal genetik ile açıklamaktadır. Bu toplumsal kalıtsallık kolayca değişivermeyen bir etkendir. Mesela CHP'lilerin çocuklarının genel olarak CHP'li, demokrat kökenli ailelerin çocuklarının ise Demokrat Partisi çizgisinde olduğunu görürüz.

Türkiye'deki din karşıtı seçkin rolündeki aydın kesiminin etnisite kökenli bir yönünün olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu durum maalessif ümmet olgusunun kırılma noktalarından birisidir. Tabir caizse henüz çiçeği burnunda İslâm toplumundaki Emevîlik, Abbasîlik çelişkisi bunun tipik örneğidir. Bugün, hiçbir ülkeden gelen için düşünmedikleri sığınmacıların sınır dışı edilmesi gerektiği tezinin sahiplerinin bu tezlerini Müslüman Suriyeliler için kullanmaları da bunu göstermektedir. Türkiye'deki işyerlerinin neredeyse yarısının adları Batı kökenli kelimeler iken CHP'li belediyelerde Arapça tabela toplamlarının sebebi Türkçe savunması değil, bu yazıların İslâm'ı hatırlatmasıdır.

İşin daha ilginç bir tarafı ise, bu karşıtlığı gösterenlerin önemli bir kısmının göçmen olduğu, aslen Türk iseler bile genetiklerinin bir hayli yıprandığı kültürel yönden de din duygularının bir hayli zayıfladığıdır. Bir yüzyıla yakın bir zamandır biyologlar genetik değişiminde önemli etkenlerden birisinin göçlerle yer değiştirmeler olduğunu savunmuşlardır. Bu amaçla çıkarılmış olmasa da soyadı kanununun, bir azınlık kesimin ülkenin tepesinde rahatça yer alabilmesini sağladığı bile düşünülebilir.

Cumhuriyet'in başından beri İslâm'a karşı şartlandırılmış ve varlığını onunla mücadeleye bağlamış kesimin yanında yer alan kitle birkaç nedenle açıklanabilir. Tabi bunların başında, istedikleri gibi yaşama ortamının İslâm dışılığına bağlı olduğuna inandırılmış olmalarıdır. Ne var ki gerçeklere dayanmayan bu inandırıcı sırf seçkinler propagandası ile açıklanamaz. Hatta her haliyle doğal bir sekülerleşmeye bile bağlanamaz.

Ülkede yüz yıla yakın bir zamandır din politikası olarak bir resmî ideoloji uygulamasının bunda önemli bir payı vardır. Uzun zaman bir *devlet sekülarizmi* ısrarlı bir biçimde uygulanmış gelmiştir. Yeri geldikçe daha önceki yazılarımızda da belirttiğimiz gibi bazı yerlerde öyle gözükse de Türkiye hiçbir zaman laik olmamış, Türkiye'de hâkim din politikası bir devlet sekülarizmi şeklinde işlemiştir. Devlet sekülarizmi laiklikten farklı olarak bir din-siyaset ayrımı değil, toplum-din ayrımıdır. Başka bir ifadeyle toplumu mümkün olduğunca dinden uzak tutmaktır. Uzun zaman bu tez laiklik adıyla topluma dayatılmış, bir biçimde onaylanmış, laiklik adına benimsenmiştir. Laiklik ise her tür İslâmî davranışı şişlemek için kullanılan iki tarafı da kesen bir ustura işlevini yerine getirmiştir.

Bu din karşıtlığı da ister istemez gittikçe bir din düşmanlığına doğru yol almıştır. Bütün bunlardan dolayı Türkiye'de içerideki din düşmanlığının kökenlerini dışarıda aramamız gerekmiyor. Dışarıda işleyen din düşmanlığında ise yadırganacak bir taraf yok, karşıımızdadır ve ona göre tavrımızı belirleriz. Ne var ki içerideki düşmanlık çözülmesi daha zor bir sorundur ve her geçen gün yeni boyutlar kazanmaktadır.

İSLÂMOFOBİYİ NORMALLEŞTİRMEK

— SALMAN SAYYİD —

Yaklaşık otuz yıl önce, Edward Said, çığır açan kitabı *Oryantalizm*'in arkasını, Batı medyasının İslâm ve Müslümanları nasıl tasvir ettiğini ayrıntılarıyla ele alan diğer bir öncü eseriyle getirdi.¹ *Haberlerin Ağında İslâm*'ın bağlamını oluşturan, İran'daki İslâm devrimiyle ilişkili ani ve büyük değişiklikler görüldü. Said, Müslümanlar ve İslâm'a dair haberlerin ne kadarının yanlış kaynaklardan beslendiğini veya düşmanca olduğunu gösterdi. Said'in analizi hem akademik hem de kültürel ve siyasi alanda hatırı sayılır bir etki meydana getirdi. Said sadece (bu tabiri 1985'te yeniden terkip etmesiyle) İslâmofobi analizinin ilk öncülerinden olmakla kalmadı, aynı zamanda Filistin'e adalet talep eden davayı ilerleten önde gelen, dünyaya mal olmuş şahsiyetlerden biri konumuna yükseldi. Onun müdahaleleri, Batı'da sadece siyasi bir ideoloji olarak Siyonizm ve Avrupa sömürgeciliği eleştirisinin sürdürülmesini değil, ayrıca Filistin halkının Avrupa sömürge idaresinin dayandığı mantığın bir devamı olarak boyunduruk altında tutulmasının yeniden değerlendirilmesini sağlayan bir alan açılmasına vesile oldu.

İSLÂMOFOBİNİN KURUMSAL HÂLE GELMESİ

Diğer yandan, Said'in başardığı şeylerin, sadece bir ferden kahramanca gayretlerinin neticesi olmadığını takdir etmek çok mühim. İslâmofobinin günümüzdeki yayılışı, artık Müslümanlara ve onlarla ilişkili olanlara yöneltilen nefret dalgasına karşı koyabilecek derecede ahlaki salahiyeti ve entelektüel bütünlüğü olan birkaç aydının kalmasından kaynaklanmıyor. Oryantalizmin hâkim söylemine karşı

1 Batı toplumlarında İslâm düşmanlığının gittikçe yükseldiğini ve normalleştirildiğini ortaya koyuyor. Bu çerçevede Salman Sayyid'in yıllar önce yayımlanan bir analizini okuyucularımızın dikkatine sunuyoruz. (*Umran*)

durabilme kabiliyeti, sadece aynı kafadan bir avuç aydının oluşturduğu, mevcut şartlara mahkûm bir koalisyonun değil, karmaşık konjonktürel bir gelişimin de ürünüydü. Şayet Batı'nın, Müslümanlığın çoğu tezahürünün üzerine saldırdığı marjinalleştirme ve aşağılama kampanyalarına bir mukabelede bulunacaksa, incelemek zorunda olduğumuz konjonktür, bu bahsettiğimdir.

İslâmofobi dünya çapında kurumsal bir duruma getiriliyor ve Müslümanların adalete yönelik taleplerinin her türlü tezahürüne düşmanlık ve şüpheyle yaklaşıyor. O kadar ki, bayağı anlamda Müslüman olmak -mesela bir kadının başını örtmesi ya da helal şeyler yemek istemek- neredeyse suç teşkil ediyor. Gözü pek bir liberal demokrasi müdafisi İngiliz hükûmeti de dâhil olmak üzere birçok hükûmet, kendi Müslüman vatandaşlarına karşı gizli bir propaganda faaliyeti başlatmış durumda. Müslümanların, sırf Müslüman olmaktan dolayı zaten suçlanması tamamen yeni bir olgu değil. Sömürgeci Avrupa devletlerinin, komünist ülkelerin ve -ne yazık ki- Müslüman tiranların hepsi, tarihlerindeki muhtelif safhalarda, gerçek manasıyla Müslüman olmayı neredeyse bir suç kılmaya çalıştılar. Ancak yeni ve rahatsız edici gelişme, liberal demokrasi telakkileri kendinden menkul günümüz rejimleri tarafından İslâmofobiye açık bir şekilde kucak açılması. Bunun delilleri Müslümanların medyadaki temsillerinde, başörtüsü yasağından tutun da radikal olduğundan şüphelenilen Müslüman ebeveynlerin çocuklarının kendilerinden alınmasına kadar uygulanan hükûmet politikalarında, sağlık çalışanları ve eğitimcilere radikallik alametleri aramak için Müslümanların aleyhinde casusluk faaliyeti yürütmek gibi sair hâllerde müşahede edilebilir. Artık Müslüman kamuoyunca da

ulaşılabilir olan medya kaynaklarına bakacak olursak, sorulması gereken soru, Müslümanlığın tezahürlerine yönelik dur durak bilmeyen propagandayı kontrol edebilmenin niçin bu denli zor olduğudur? Neden Müslümanlar taciz edilmeye ve şeytanlaştırılmaya devam ediyor? ‘İslâmofaşizm’ hakkında konuşmaya pek istekli çok sayıda aydının arasında, konu İslâmofobi olunca kolektif bir sessizliğin yaşanmasının sebebi nedir? Batılı liberal demokrasilerde yaşayan ve Müslümanlıklarını açıkça deklare eden Müslümanlar niçin ya şiddete başvuran aşırı- lar veya anti-semitikler olmakla suçlanıyor?

Olayların bu şekilde gelişimini anlayabilmek için, analizin, genellikle bizatihi problemin parçası olan geleneksel kategorilerinden uzaklaşmak durumundayız. Özellikle de bütün bunların sadece Batı medyasının bir kabahati olduğu görüşüne bir mutedillik katmak durumundayız. Medya kendi başına hareket eden bir mecra değil. Kendisine -mali veya idari açıdan- minnet borcu olduğu kişilerin görüşlerinden çok, kendi izleyici kitlesinin kültürünü yansıtır.

BATI MEDYASINDA MÜSLÜMANLARIN TEMSİLİ

Batı medyası İslâmofobiyi körüklüyor, evet. Fakat bunu, onun kapsamını kendisi belirleyerek yapıyor. Bu çerçeve belirleme işi kısmen, editöryal süreçlerin sadece profesyonel gazetecilik standartlarını değil, aynı zamanda ideolojik ve kültürel değerleri de yansıtıyor olduğu gerçeğinin bir neticesi. Müslümanların medyada nasıl temsil edilmesi gerektiğine dair âdeta bir “dil bilgisi kitabı” ortaya çıkmış durumda. Bu dil bilgisi kitabı, kendisinden aşikâre bahsedilmemekle birlikte, sessizlik içinde büyük bir kabul görüyor. Birçok büyük Avrupa şehrinde, büyük ve büyümekte olan bir Müslüman varlığı olmasına rağmen, bu sessiz kabul gösteriş bir gerçeklik hâline geldi ve Avrupa elitleri arasında İslâm ve Müslümanlara dair genel bir cehalet hüküm sürüyor. Bu genel cehalet ebediyen 19. yüzyıl hikâyelerinde donmuş durumda: O dönemde Avrupa bir “medenileştirme” misyonu sürdürüyordu ve Müslümanlar, sırf bu sömürgeci misyona karşı koyma cüretini gösterdiklerinden dolayı “fanatik” ve akıl-dışı görülüyordu. Bu cehalet sadece ampirik değil, kavramsal olarak da cari: İslâm’ı ve Müslümanları anlamının önündeki bir engel durumunda olan Oryantalizm,

‘İslâmofaşizm’ hakkında konuşmaya pek istekli çok sayıda aydının arasında, konu İslâmofobi olunca kolektif bir sessizliğin yaşanmasının sebebi nedir? Batılı liberal demokrasilerde yaşayan ve Müslümanlıklarını açıkça deklare eden Müslümanlar niçin ya şiddete başvuran aşırı- lar veya anti-semitikler olmakla suçlanıyor?

önyargı ve şüphe suyuna bandırılmamış uzun soluklu tüm anlama girişimlerini bloke ediyor.

Müslümanlığın tezahürlerine yönelik Batı medyasının karalama kampanyası, üç ana faktörün neticesi olarak bu denli yoğun hâle gelmiştir. *Birincisi*, Soğuk Savaş’ın sona ermesi sadece Batı hegemonyasının Sovyet alternatifinin ölümü anlamına gelmekle kalmadı, “Üçüncü Dünya” fikrini de beraberinde yok etti. Üçüncü Dünya, sadece, küresel Güney’i ilgilendiren meselelerde Washington ve Moskova arasında yapılan pek mahir manevralarla bir avantaj elde edebilmenin mümkün olduğu jeopolitik bir kategori değildi. Aynı zamanda dünyanın, eleştirel olmayan bir Avrupamerkezcilik tarafından sürekli şekillendirilmesine karşı, epistemolojik bir meydan okumanın başlatılacağı kültürel ve felsefi bir alandı. Üçüncü Dünyanın varlığı, kıtalar içeren ve eski sömürge ülkelerinden ve -daha az derecede- gelişmiş dünyadaki bazı marjinalize edilmiş ve topraklarına el konulmuş ülkelerden kadın ve erkeklerin de dâhil olduğu bir direnişin altyapısını oluşturdu. Bu anlamda sömürgecilik karşıtı mücadelelerin, ABD’deki sivil haklar savunucularının başını çektiği ırkçılık karşıtı mücadelelerle kesişmesi çok önemliydi. Oryantalizm eleştirisi, -her ne derecede elde edebildiyse o kadar- “yol tutuş gücü” kazandı. Çünkü Üçüncü Dünyayı oluşturan bu ağlar ve birliklerin bağlamında ortaya çıktı. İran’daki İslâm devriminin, birçok yönden, sonuncu “Üçüncü Dünya” devrimi olduğu iddia edilebilir.

İkinci faktör, Batılı elitlerin Batı-sonrası dünyasına duygusal bakımdan uyum sağlayamaması... Bu yüzden Batılı elitlerin büyük bir kısmı,

sömürgecilik dönemi sonrasının açmazları olan hâllere, yine sömürgeci çözümler arayan politikaları benimsemek konusunda acele ettiler. Böylece, Müslümanlığın tezahürlerine yönelik düşmanlık, Batı'nın kendi kaderi olarak algıladığı şeye payanda olmanın bir aracı durumuna geliyor. "Kendisine düşmanlık yapılacak öteki" olarak başka bir ifadeyle kendi içinde, Batı'nın "tamamen tahakkuk etmiş ahenkli ve müreffeh bütün" hâline gelmesini engelleyen travmatik özü içeren figür olarak İslâm'ın ve Müslümanların seçilmesi tamamen rastgele değil. Müslüman figürü, Batı'nın kendisi olarak düşünmeyi sevmediği her vasfı kuşatıyor: Kadın düşmanı, ırkçı, şiddete başvuran...

Diğer bir ifadeyle Batı'nın öz-anlatımları giderek artan biçimde, Müslüman'ın, bizzat Batı'nın kendisine eşit olma imkânsızlığını temsil eden figür olarak sunulmasına dayanıyor. Batı'nın, ne olması gerektiğine dair kendi fikrine uygun yaşamadaki kifayetsizliği, hem coğrafi hem de zamansal açıdan "Müslüman varlık skandalıyla" açıklanıyor. Batı'daki sosyal uyum krizi, bu toplumların temel liberal değerler etrafında tam olarak bir araya gelmesini engelleyen bir Müslüman varlığına referansla açıklanabilir duruma gelmiştir. Liberal değerlerin başarısızlığı, bizatihi liberalizmin kendisine has bir şey olmaktan ziyade, Müslüman yığınların zahiri görüntüsüne yansıtılmaktadır. Bu yansıtma/dışsallaştırma da Müslüman tarafta şaşkınlık, üzüntü, huzursuzluk ve direnişten başka bir şey üretmiyor.

BATI'NIN KİMLİK KRİZİ VE İSLÂMÇILIK

Dikkat çekmek istediğim *sonuncu faktör* ise bizzat İslâmçılık krizinin kendisidir. İslâmçılık, kendisini İslâm dünyası çapında ortaya koymada başarılı olmuş ve seküler-ulusalcı hegemonyayı kırmıştır. Ancak "Üçüncü Dünya" ağının kaybedilmesinin yerini doldurabilecek sabit bir altyapının tesis edilmesine yönelik alternatif bir yol haritası sunamamıştır. Bunun delili de, Müslümanların (Körfez ülkelerinde çok büyük güç sahibi kişilerin ve onların soyundan gelenlerin) sahip olduğu çok sayıdaki medya kuruluşunun, İslâmofobinin körüklenmesi işiyle daha az derecede meşgul olmasında bulunabilir. Örneğin News Corporation ve Fox News'un sahibi de olan 21st Century Fox İslâmofobinin ana da-

ğıtım kaynaklarından biri. Ama gelin görün ki Suudi prensi El-Velid bin Talal on yıldan uzun zamandır şirketin en büyük hissedarlarından biridir ve son zamanlarda patlayan bütün skandallar boyunca Murdoch ailesine tereddütsüz destek vermiştir. İslâmofobi sadece gayrimüslimler arasında değil, Müslümanlar arasında da görülüyor; üstelik sadece kendisinin laik olduğunu düşünen Müslümanlar arasında da değil. Bir avuç istisna hariç, devlet yapıları kendisine düşmanlığı sürdürdüğü için İslâmçılık, sivil toplum üzerinden faaliyetlerini sürdürmek durumunda kalmış ve meselelerini, toplumun ahlak seviyesini yükseltme ajandasına sarıp sarımalayarak siyasallıktan çıkarma gayretlerinde faal olagelmiş ve netice olarak da İslâmçıların analitik ve stratejik tefekkür kabiliyeti bodur kalmıştır.

Bu üç faktörün (ağların ve Üçüncü Dünyanın kaybolmasının yol açtığı şekliyle direniş altyapılarının yok olması, Batı-sonrası döneminin gelişinden sonra Batı'nın yaşadığı kimlik krizi ve İslâmçılığı siyasallıktan çıkartma teşebbüsleri) neticesinde Müslümanlar daha görünür duruma gelmiştir. Ne var ki kendilerinin medyadaki temsilleri üstünde koordineli bir denetim icra etme konusunda daha az muktedir olmuşlardır. Batı toplumlarındaki egemen akımlar, Müslümanları, kendi kimliklerini ifade etme faaliyetiyle aktif bir şekilde uğraşma imkânından yoksun kılıyor. Dolayısıyla da onları, başka muhtemel gelecekler inşa etme imkânından da mahrum bırakmış oluyorlar. *İslâmofobi sadece Müslümanlardan korkmak ve onlardan nefret etmek değil, aynı zamanda onlardan kendilerini geleceğe taşıma kabiliyetlerini de almak demektir.*

Yeni uluslararası düzen, "terörle savaş" mantığının normalleşmesinden neşet ediyor. Bu düzende merkezî öneme sahip şey ise Müslümanlığın tezahürlerinin düzenlenmesi ve aşağı bir konuma itilmesidir. Müslümanlar kesişimsel ve çaprazlama direniş altyapıları inşa ederek, bu gelişmelere karşı durabilmek üzere koordineli gayretler ortaya koyup bu gayretleri daha sonra da sürdüremedikleri müddetçe İslâmofobi neşvünema bulmaya devam edecek ve Edward Said'in eleştirisi sadece modası geçmiş bir hâle gelmekle kalmayacak, fakat düpedüz kolektif bilincimizden silinip gidecek.

İSLÂMOFOBİ BİR TEHDİTTİR

— TALAL ASAD —

“İnsanlık” kendisini, tamamen kendi eseri olan bir uçurumun kıyısında, tam bir çevresel çöküş ve altıncı kitlesel yok oluş tehdidiyle karşı karşıya bulmaktadır.¹ (Bir grup bilim insanı [2015 yılı] Haziran ayında, türlerin daha önce benzeri görülmemiş oranlarda yok olduğu göz önüne alındığında, gezegenin insan kaynaklı felaketlerin bir sonucu olarak altıncı kitlesel yok oluşa girdiğini öngören bir rapor yayımlamıştır). Şimdi, tarihte hiç olmadığı kadar, doğal dünya ve diğer insan grupları karşısındaki farklılık kavramı, hepimiz arasındaki temel bir birliğin tanınmasına dönüştürülmelidir. Sizin bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

Modern dünyanın büyük başarılarından bahsedildiğinde İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına dönüyorum- insanlar “Avrupa medeniyetinin” büyük başarılarından bahsederdi. O zamanlar, hatırladığım kadarıyla, herkes Avrupa medeniyetinden ve hatta Avrupa faşizminin yenilgisiyle dünyanın yaşadığı “Avrupa mede-

nyetinin krizinden” bahsediyordu. (“Avrupa medeniyeti”, “modern medeniyet” ya da sadece “medeniyet” birbirinin yerine kullanılıyordu). “İnsanlığın” en gelişmiş kısmı ile onun seviyesine ulaşamamış diğer kısımları arasındaki ayrım bu şekilde yapılıyordu. Bu tabii ki eski, çok ama çok eski bir hikâye, birçok kez yeniden anlatılmış ve nadiren eleştirilmiş bir hikâye. Ama aynı zamanda şu anlamı da taşıyordu: “Bu harika şeyleri başarabilen ve bu harika değerleri savunabilen biziz, siz değilsiniz.”

Uzun zaman önce bir arkadaşım teknik açıdan sofistike bir şeyle karşılaştığımızda “Beyaz adamın ne kadar zeki olduğunu görüyorsunuz!” diyerek şaka yapardı. Ben de o zamandan beri bu cümleyi sık sık kullanırım: “Beyaz adamın ne kadar zeki olduğunu görüyorsunuz!” Söylemek istediğim, bunun 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın ilk yarısında ve hatta İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra yaygın bir duruş, ciddi bir iddia olduğudur. Avrupa'nın ırksal üstünlüğü fikri, tabii ki “en yüksek” olan Avrupa medeniyetinde yaşama iddialarıyla oldukça yaygın bir şekilde ilişkilendiriliyordu.

KÜRESEL AFETLER GÜNDEME GELDİĞİNDE

Şimdi, son birkaç on yıldır, çeşitli küresel krizler arttıkça -iklim değişikliği, nükleer savaş tehdidi yanı sıra nükleer enerjinin tehlikeleri, küresel finans sisteminin kontrol edilemezliği ve benzeri- artık insanların şöyle şeyler söylediğini duyuyoruz: “İnsanlığın ne yaptığına bakın.” Şimdi birdenbire konu “insanlık” oldu, hâlbuki başlangıçta Avrupalı-Amerikalılar şöyle iddia ediyorlardı: “Batı'nın muhteşem başarılarına

1 Talal Asad, dünyanın pek çok yerinde sert kamusal tartışmalar yaratan bir kavram olan insanlığı farklı disiplinlerin araştırma nesnesi hâline getiriyor bu zihin açıcı söyleşisinde. Zaten Asad, postkolonyalizm, Hristiyanlık, İslâm ve ritüel incelemeleri alanlarında önemli teorik katkılarda bulunmuş ve *sekülerizm antropolojisi* konusunda çalışmalar yapmıştır. Bir kere kavramların gramerindeki değişikliklerin, tarih içindeki pratik değişiklikleri nasıl dile getirdiğini analitik bir biçimde gözler önüne seriyor. Müellif, iç içe geçişler ve kopmalarla dolu devingen insanlık kategorisi bağlamında İslâmofobiye de temas ettiği için Hasan Asad'ın sorularına verdiği cevaplardan oluşan “İnsan Olmak” başlıklı söyleşiyi İslâmofobi kavramını merkeze alarak yayımlamayı uygun bulduk. Metnin entelektüel ve siyasi ortamımızda hak ettiği ilgiyi görüp verimli tartışmalar yaratacağını umuyoruz. (Umran)

bakın.” Çünkü daha önceki yazıları yeniden okursanız, herkesin -belki herkes değil ama entelektüeller, politikacılar ve sömürge yöneticilerinin- Avrupa medeniyetinin, Batı'nın büyük başarıları hakkında durmadan konuştuğunu görürsünüz. Ve bu terimlerle konuşmak oldukça mantıklı görünüyordu. Hatta Üçüncü Dünya'daki pek çok reformcu bile bu şekilde konuşuyordu çünkü onlar da artan bilimsel bilgi ve askeri gücün ahlaki değerini işaretleri olduğu fikrini benimsemişlerdi. Demek istediğim, küresel afetler gündeme geldiğinde söz konusu olanın tüm insanlık olduğudur. Birdenbire insanlığın sorumlu olduğu iddiasını duyuyoruz; hiç şüphesiz Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki köylüler ve kent yoksulları da dâhil! Ama aslında sorumlu olan genellikle Batı -yani gelişmiş dünya-

Evet. Tüm harika şeyler -ya da insanların harika olduğunu düşündükleri şeyler- insanlığın belirli bir bölümü, Batı (ya da Hristiyan Batı) için iddia edildikten sonra, yaklaşan felaketler bu kısım tarafından benzersiz bir şekilde ona atfedilerek reddedilebilir. Odak noktası artık “Batı” değil, tüm insanlıktır. Yaşadığımız sıkıntılara tüm insanlık neden olmuştur. Yine de nükleer çağı başlatan ABD'nin Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atması, şimdiye kadar yaşanmış en kötü şeylerden biriydi. Bu olay, Nazilerin Avrupa'daki Yahudilere yönelik yaptığı soykırım kadar ilgi görmemiştir. Yine de bu durum insanlık tarihinde Nazi soykırımını kadar büyük bir kırılma yaratmamıştır; her ne kadar kitle- sel katliamın boyutu çok daha büyük olsa da Avrupa Yahudilerinin yok edilmesi bilimsel bil-

gideki bir sıçramaya değil, ideolojik nedenlerle ortadan kaldırılması gereken çok sayıda insanın zorla bir araya getirilmesine dayanıyordu. Nükleer bombalama, sıradan bir şehirde sıradan hayatlar yaşayan bir yığın çocuk, kadın ve erkeği -ve insan haricindeki hayvanları bile- öldürdü. Hepsi bir çırpıda yok edildi. Ve bu silah şu anda mevcut olanlara kıyasla ilkeldi. İnsanlık tarihinde yeni ve daha tehlikeli bir çağ başlamış oldu. Bu tüm insanlığın değil, teknolojik ve ideolojik silahlarla donanmış belirli kişilerin başarısıydı.

Yeri gelmişken, bunun milyonlarca Amerikalının hayatını kurtarmak için yapıldığı iddiası hâlâ dile getirilmektedir. Ancak karar alma mekanizmasının bir parçası olan bazı kişilerin de kabul ettiği gibi, bu gerçekten de insani bir nedenle değil, politik bir nedenle yapıldı: Sovyetler Birliği'ne Amerikan gücünü göstermek için. Demek istediğim kısaca şu: Batı'nın bilim ve teknoloji alanındaki başarılarından ve Batı'nın eşsiz ahlaki değerlerinden bahsetmek çok güzel. Batı bilimsel keşiflerden, buhar makinesini, radyoyu, elektriği, modern tıbbı, demokratik hükümeti ve evrenselliği bulmaktan sorumludur. Şu anda ufukta beliren korkunç olasılıklar söz konusu olduğunda, insanlar sadece Batılı olmadıklarını, esasen insanlığın bir parçası olduklarını iddia etmek istiyorlar. Karanlık bir geleceğin sorumlusu olan etken basitçe değişmiştir. Belki de bundan daha önemlisi, kapitalist Batı tarafından yaratılan modern dünyanın, pek çok başarısına rağmen, kendisinin korkunç olasılıklarla dolu olduğuna dair çok küçük bir his olmasıdır. Sadece iklim değişikliği ve nükleer savaş tehdidinden bahsetmiyorum.

Global Rally For Humanity, 9 ve 10 Ekim tarihlerinde ABD'deki camilerin önünde (büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlanan) 20 miting düzenledi. Bu mitinglerin arkasındaki başlıca kişilerden biri, mayıs ayında Phoenix'teki bir caminin önünde “Muhammed'i Çiz Yarışması” düzenleyen eski bir ABD deniz piyadesi olan Jon Ritzheimer. Ocak ayında Charlie Hebdo cınayetlerinin ardından Fransa'da düzenlenen ve sosyolog Emmanuel Todd'un “orta sınıf tahakkümünün, ön yargının ve İslâmofobinin iğrenç bir göstergesi” diye nitelendirdiği 2 milyon kişilik miting; Nisan ayında İngiliz provokatif gazeteci Katie Hopkins'in Suriyeli mültecileri ve göçmenleri yok edilmesi gereken “hamam

böcekleri” olarak nitelendirmesi; Temmuz ayında Melbourne’de düzenlenen İslâm karşıtı “Avustralya’yı Geri Al” mitingleri ile birlikte, İslâm ve Müslümanlar Batı’da “insani” olmayan her şeyi temsil eder hâle gelmiş gibi görünüyor. “Şiddet, Hukuk ve İnsancılık Üzerine Düşünceler” başlıklı son makalenizde “insanlık” kavramının kökenine iniyorsunuz. İşaret ettiğiniz şeylerden biri, İkinci Dünya Savaşı sırasında “insanlığın” “Hristiyanlık” ile evrensel olarak eşanlamalı hâle gelmesidir. Ayrıca “farklılık fikrinin insan kavramının içine nasıl yerleştirildiğinden” de bahsediyorsunuz. Sizce Müslümanların/İslâm’ın bu Avrupa-Amerikan “insanlık” kavramına tam olarak entegre olması için onlardan ne bekleniyor? Bu mümkün müdür? Bu istenen bir şey mi?

Avrupa medeniyetinin dünyanın gelmiş geçmiş en ilerici, en zeki ve en üretken medeniyeti olduğu düşüncesi zaten belirli bir hiyerarşiyi varsaymaktadır. Geçmişte pek çok insan bunun büyük bir kısmını Hristiyanlığa borçlu olduğunu iddia ettiği (ve belki de bugün de bunu yapmaya devam ettiği) ölçüde, elimizde gerçek değil hayali bir yapı var demektir. Ancak 19. ve 20. yüzyıllarda insanların “insanlığı”, bu bütünün en iyi ve en ileriye dönük, en ahlaki kısmı tarafından temsil ediliyor olarak düşündükleri kesindir. Bu hiyerarşik bir ilişki olduğunu gösterir. Ve “hepimiz biriz” gerekçesiyle dünyayı tehdit eden felaketleri tüm insanlıkla paylaşmak istemenin bir tür saptırılmış mantığı olabilir. Gerçekten de tehdit, farklılıklarına bakılmaksızın tüm insanlar içindir. Ancak hayvan yaşamı da yok olma tehdidi altındadır, dolayısıyla “insanlık” burada yeterli bir kategori değildir. Bununla birlikte, insan dışındaki hayvanların da imha nesnesi olarak dâhil edilmesi, “insanlığı” küresel felaketin öznesi hâline getirmenin ne kadar saçma olduğunun altını çizmektedir.

İSLÂM DÜŞMANLIĞI

İnsanlık kavramının ahlaki ve politik bakımdan ne kadar yardımcı olabileceğinden emin değilim. İnsanca davranabilmek için net bir insanlık kavramına sahip olmanız gerektiğine ikna olmuş değilim. Bir insanlık teorisi ya da kavramı bile bana insanların insanca davranması için gerekli ya da yeterli görünmüyor. İnsanca davranmanın bağlı olduğu şey, çeşitli yaşam

İslâmofobi hakkında genel bir şekilde konuşmak mantıklıdır çünkü bu düşmanlık, bu husumet, Avrupa içinde hayali homojen bir ötekiye yöneliktir.

biçimleri içinde belirli davranış biçimlerini öğrenmek, belirli türden hassasiyetler edinmektir. Bence akademisyenlerle ilgili sorunlardan biri de bir kavramı teorik olarak açıklamanın etik davranış için her zaman gerekli olduğunu düşünme yanlılığına düşmeleridir. Ben öyle olduğunu düşünmüyorum, çünkü kontrol edebildiğimizi sanmıyorum, savaşta ve genel olarak sosyal yaşamın uzun vadeli gelişiminde işlerin gidişatını kontrol etmekte çok iyi olduğumuzu sanmıyorum. Bu nedenle tarihçiler Birinci Dünya Savaşı’nın nasıl birtakım kazalar sonucu ortaya çıktığını ve savaşın kendisinin aslında kimsenin istemediği bir dünyanın oluşmasına nasıl sebep olduğunu göstermişlerdir.

Müslümanların bazı insanlık kavramlarıyla bütünleşmesi ya da bütünleşmemesi gerektiğine dair tek bir cevabı olan tek bir soru olduğunu sanmıyorum. Bence Müslümanlar şu anda açıkça çok zor durumdadır, en azından çoğu Müslüman öyle. Ben zor durumda olduğumu iddia edemem. Gördüklerimden, duyduklarımından ve okuduklarımdan hoşlanmıyorum ama bu, Avrupa’da ya da ABD’de çok az kaynağa sahip olan, ayrımcılık, düşmanlık ve hatta şiddetle yüzleşmek zorunda kalan bir Müslüman göçmenle aynı durumda olduğum anlamına gelmiyor. Ve bu doğru, İslâmofobi “insanlığın ileri kesiminde” büyük oranda mevcut. Şu anda antisemitizmden çok daha önemli... Demek istediğim, antisemitizmin bulunabileceği bazı noktalar olabilir ancak bunun artık Naziler döneminde Avrupa’da, hatta İkinci Dünya Savaşı öncesinde Kuzey Amerika’da olduğu gibi gerçek bir tehdit olduğunu düşünmüyorum. Oysa İslâmofobi bir tehdittir ve Batı’da Müslümanlara karşı sistematik bir şekilde şiddet kullanılması düşünülemez değildir, sadece Macaristan’ın Suriyeli mültecilere davrandığı gibi değil, sadece neo-Nazilerin farklı Avrupa ülkelerinde yaptıkları gibi de değil.

Emri bi'l ma'rûf hem eşit düzeyde olanlarla hem de otorite sahibi olanlarla ilişki kurmanın bir yolu olarak, nasihat etmenin yanı sıra kınamayı da mümkün kılar. Emri bi'l ma'rûf öncelikle diğer Müslümanlara yönelik olsa da gayrimüslimleri de kapsamaması için hiçbir neden yoktur.

Sorunuza geri dönecek olursam: Bence farklı ülkelerdeki, farklı sınıflardaki Müslümanlar farklı şartlarda bulunuyorlar ve farklı sorunları var. Eğitimli bir kişi, eğitimli olmayan ve dilini zar zor konuşabildiği bir ülkeye yeni gelmiş kişilere kıyasla farklı bir konumda olacaktır. Herkesin durumunun aynı olduğunu düşünmüyorum. İslâmfobi hakkında genel bir şekilde konuşmak mantıklıdır çünkü bu düşmanlık, bu husumet, Avrupa içinde hayali homojen bir ötekiye yöneliktir.

İngiltere'deyken Ortadoğu üzerine dersler verirdim ve genellikle birkaç yüzyıl önce, Orta Çağ'da, Hristiyanlık tüm topluma hâkim olmadan önce Avrupa'da farklı dinlere sahip insanlar da dâhil olmak üzere her türden insanın yaşadığına dikkat çekerek başlardım. Dolayısıyla kişinin kendine sorması gereken soru şudur: Bu çoğulculuk şimdi nerede? Modern devletin ortaya çıkmasıyla birlikte ortadan kalktı. Ortadoğu'da hâlâ çok sayıda din, etnik köken ve gelenek var. Ama biz de Avrupa'nın gittiği yoldan gidiyoruz, işte bu yüzden IŞİD'i hilafete başvurmasına rağmen modern bir hareket olarak görüyorum ve İslâm tarihinin tipik bir örneği olarak değerlendirmiyorum. Modern devletin büyük farklılıkları barındırıp barındıramayacağı ve barındırıyorsa ne ölçüde barındırabileceği açık bir sorudur.

Bu arada, bu benim çoğu zaman rahatsız olduğum bir konuyu gündeme getiriyor: Sözde İslâm Devleti'nin korkunç şeyler yaptığı kabul edilebilir -tıpkı Suudi hükümetinin Yemen'de ve Mısır hükümetinin Mısır'da yaptığı gibi- ama sonra Batı medyası bize bunların Amerika veya Avrupa'daki her şeyden çok daha kötü, kıyaslanamayacak kadar kötü olduğunu söylüyor (veya en azından olaylardan bahsetme biçiminde bunu ima ediyor). Bilmiyorum Oklahoma'daki Richard Glossip adlı zavallı adamın akıbetini takip ettiniz mi; cinayeti işlemesi hâlinde Glossip tarafından kendisine para ve iş vaatleri

verildiğini iddia eden (ve bu şekilde kendisi de ölüm cezasından kurtulan) bir başkasının, yani gerçek katilin sözleriyle idama mahkûm edilen bir adam. Glossip yaklaşık 20 yıl önce mahkûm edildiğinden beri idam edilmeyi bekliyor. Bu davayı, buradaki ölüm cezasının Suudi Arabistan'daki halka açık kafa kesme cezaları kadar acımasız olduğunu vurgulamak için anlatıyorum. İnsanların kafalarını kesmenin, onları yıllarca infazları konusunda belirsizlik içinde tecrit altında tutmaktan ve sonunda ölmeden önce genellikle aşırı ıstırap çekmelerine neden olan ölümcül ilaçlar enjekte etmekten daha kötü olduğunu düşünmüyorum. Asıl zalimlik, devletin yasal olarak öldürülmesi gerektiğini söylediği birini kasten ve merasimle öldürüyor olmanızdır

GÜYA İNSANCILLIK ADINA...

Müslüman dünyasında yaşanan korkunç olayları kınamak için, benzer durumlarda Batı'da yaşananların daha ahlaki olduğu sonucuna varılmamalı. Bana aynı derecede kötü, hatta bazen daha kötü geliyor. Suudiler katilleri alenen öldürerek cezalandırmaya inanıyor. İdamın herkesin gözü önünde yapılmasının gaddarca ya da insanlık dışı olduğuna dair bir anlayışları yok. Batı'daki liberaller, cezalandırılacak suçlulara karşı bile insancıl olunması gerektiğine inandıklarını söylüyorlar. Ancak cezalandırma fikri bir kez kabul edildiğinde, kaygan bir zeminde olduğunuzu iddia ediyorum. ABD'nin pek çok eyaletinde, öldürülen kurbanın yakınları katilin infazına tanıklık etme ve intikamının alındığını bilerek tatmin olma hakkına sahiptir. Liberal olduğunu iddia eden insanlar çoğu zaman neye inandıklarını bilmezler ya da en azından inandıkları şeyin yaptıklarıyla ya da onlar namuna yapılanlarla uyummadığını fark etmezler. İslâm Devleti taraftarları, yaptıkları korkunç şeyleri yapmaya hakları olduğuna inanıyorlar çünkü Müslüman olmayanlar (ve buna kendilerini Müslüman olarak gören kimseler bile dâhil)

ortadan kaldırılmalıdır. Ama Batılılar da en az onlar kadar korkunç şeyler yapıyorlar. İki arasında seçilecek bir şey yok. Bir yandan “insanlığa” bağlılıklarını ayırıcı bir değer olarak ilan ederken, diğer yandan insancılık adına insanlara en korkunç şeyleri yapan insanlarda şizofrenik bir şey olup olmadığını sormak faydalı olabilir. En azından diğerleri, masum olduğunu düşündüğümüz insanları öldürmenin özel bir yanı olduğunu düşünmüyor.

Müslümanların nasıl davranması gerektiğine dair sorunuza gelince, farklı ülkelerde farklı Müslümanların durumlarına göre farklı stratejiler geliştirmeleri gerekecektir. Verilebilecek tek bir cevap yok. Tüm Müslümanlar için tek bir formül bulunamaz. Ve kesinlikle nüfusun geri kalanından tamamen soyutlanmaya yönelik bir girişimde bulunulmamalıdır. Bence mümkün olan her yerde, adaletsizliğe karşı birlikte hareket etmek için diğer insanlarla bir araya gelinmelidir, başka bir deyişle, Müslümanların yanı sıra gayrimüslimlerin de maruz kaldığı adaletsizliğe. Her türlü mahrumiyet ve ayrımcılıktan mustarip olan gayrimüslimler -örneğin Afrikalı Amerikalılar- var. Bence korkunç koşullarda yaşayan yoksullarla, işçilerle ve ezilen işsizlerle bir dayanışma duygusu, birlikte hareket etme imkânı olmalıdır. Müslümanlar, Müslümanlar olarak onlarla ellerinden geldiğince dayanışmalıdır.

Başka bir deyişle, kendinizi, içinde güvende tutmaya çalışacağınız bir tür *laager* [koruyucu kamp] içine hapsedmemeniz önemlidir: Bu Siyonist çözümdür. Kendi küçük devletinize sahipsiniz (ahlaki bedeli fark etmeksizin güvence altına alınmış) ve dünya size karşı olduğu için bunu unutabilirsiniz. Ama tabii ki bu sadece dünyanın önemli, güçlü kesimleri yanınızda olursa, size yardım ve koruma sağlarsa işe yarar. Siyonistlerin, Yahudilerin kendi topraklarında güvende olacakları gibi bir fantezileri var. Elbette bu şekilde güvende olmak (büyük güçler tarafından korunmak ve kendilerine tabi olmayan bir nüfusun yanında yaşamak) faşist bir zihniyet için mükemmel bir reçetedir. Ancak kişinin, bir grup tarafından tek başına geliştirilemeyecek ve modern egemen devlet içinde ve onun tarafından geliştirilemeyecek çözümler gerektiren sorunları olan diğer insanlarla birlikte yaşadığını kabul etmesi gerekir.

MODERN DEVLET VE MÜSLÜMAN GÖÇMENLERİN DURUMU

Wael Hallaq [Columbia Üniversitesi'nde İslâm hukuku uzmanı] modern devlete şüpheyle yaklaşmakta kesinlikle haklı, ama Müslüman vatandaşların şeriat değerleri temelinde modern devlete etkili bir ahlaki eleştiri yöneltebileceğinden emin değilim. Bunu yapabileceğimizi sanmıyorum çünkü *İmkânsız Devlet* adlı kitabında öne sürdüğü gibi modern devletin bu tür bir eleştiriye olumlu cevap verebileceğini sanmıyorum. Bence modern devlet, ayrılmaz bir şekilde ulusal kapitalist elit ve küresel politik ekonomiye göbekten bağlı bir canavar. Ancak modern devlet var (ne kadar çelişkili ve “imkânsız” olsa da) ve yakın gelecekte yok olmayacak. Teorik olarak hepimiz harika şeyler hayal edebiliriz ancak bu ütopyaya ulaşmak ya da pratikte nasıl işleyeceğini belirlemek tamamen farklı bir şeydir. Zira insanların diğerlerinden izole edilmesi sadece düşmanlıktan ve nefretten fayda sağlayan insanların işine yarar. Müslümanların gayrimüslimlerden izole edilmesinin kötü bir şey olduğunu açıkça görüyorum. İzolasyona karşı çalışmak için basit bir formülünüz olamaz. Bu, insanların kendi başlarına düşünmeleri gereken bir şey... Önemli olan, kendi halkını olağanüstü erdemli ya da en büyük kurban olarak görmemektir.

Tamamen asimilasyonun da bir çözüm olduğunu düşünmüyorum. Emmanuel Todd'un Charlie Hebdo üzerine yazdığı mükemmel kitapta [*Who is Charlie?*] tam olarak memnun olmadığım tek şey buydu. Todd, Müslüman göçmenlerin “Fransızlık” a bir tür asimilasyonunun çözüm olduğunu düşünüyor. Ben bunun böyle olduğundan emin değilim. Her hâlükârda, asimilasyon şartlarının müzakereye açılması gerekiyor. Bir taraf tüm güce sahipken müzakere etmek hiç de basit değildir. Bu nedenle asimilasyon asla kolay olmayacaktır. 20. yüzyılın ilk yarısında ırkçı Avrupa toplumlarında “asimile edilmiş” Yahudilerin durumunda olduğu gibi daha kötü bir şey de olabilir. Gereklisi olan, aynı zamanda sözde ev sahibi toplumda da kapsamlı bir reform yapılmasıdır. Bu olmadan, Müslümanların “insanlığa” nasıl dâhil edilmeye çalışılması gerektiğine dair sorunuza tam bir cevap verilemez. Hayal kırıklığı yaratan bir başka husus da ki İngiltere’de

de böyle olduğunu tahmin ediyorum, ABD'deki Asya ve Ortadoğu'dan gelen pek çok Müslüman göçmenin ya da göçmen kökenli insanların dışlanmış diğer azınlıklarla -örneğin ABD'deki Afrikalı Amerikalılarla- ilişkileridir.

Bazı Müslümanların sahip olduğu ırkçılık inanılmaz -bazen farkında bile olmadan- ve bu çoğu zaman bir kızın Afro-Amerikan, siyah bir adamla evlenmek istemesiyle ortaya çıkıyor, İslâm söz konusu olduğunda her anlamda takva sahibi olabilir ama o siyah. Bu gerçekten mide bulandırıcı...

Katılıyorum. Bu tutuma karşı çıkmak için sürekli bir çaba sarf edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Sahip olduğumuz türden devletlere sahip olabildiğimiz, hepimiz vatandaş olduğumuz ölçüde (mülteciler günümüzde trajik bir istisnadır, [siyaset felsefecisi Hannah] Arendt'in dediği gibi savunmasız vatandaş olmayanlar), yaşadığımız devletler içinde var olan dil, kurumlar ve ilişkiler aracılığıyla sunulan olanaklar üzerinde de çalışmalıyız. Vatandaşlık kavramı, diğer toplumlarla ilişki içinde kişinin kendi toplumuna karşı sorumlulukları açısından düşünmemizi gerektirir ve aynı zamanda kolektif yaşamımızla ilgili hâle gelen daha büyük topluluğun üyeleri olarak, sadece ulus devlet içindeki daha büyük topluluk değil, aynı zamanda ulus devletler arasındaki topluluk olarak da. Bu çok önemlidir. Şu anda ulus devlete sahip olsak ve onun ortadan kalktığını göremesek de onu aşan her türlü ilişki var.

Yani İslâm'ın ümmet fikri tam olarak ulusun daha büyük bir formu, tüm Müslümanları kucaklayan bir tür uluslararası milliyetçilik değildir. Aynı zamanda etik düşünmeye bir davettir. Kur'an'da "ümme" kelimesinin çeşitli kullanımları vardır, ancak bunların hiçbiri onu toprak veya idare fikirleriyle ilişkilendirmez. Bu da insanı derinlemesine düşünmeye itmesi gereken bir husustur. Günümüzde, modern teknolojinin içerdiği tüm tehlikelere rağmen, geçmişte mevcut olmayan etkileşim biçimlerine olumlu olduğu kadar olumsuz- dâhil olmak mümkündür.

Başka bir deyişle, Müslümanların hem kendi aralarında hem de gayrimüslimlerle dostluk içinde ilişki kurmanın yollarını keşfetmeleri önemlidir. Bunun bir yolu, devletten bağımsız

bir kurum olarak İslâm'ın emri bi'l ma'rûf kavramıdır. Emri bi'l ma'rûf hem eşit düzeyde olanlarla hem de otorite sahibi olanlarla ilişki kurmanın bir yolu olarak, nasihat etmenin yanı sıra kınamayı da mümkün kılar. Emri bi'l ma'rûf öncelikle diğer Müslümanlara yönelik olsa da, gayrimüslimleri de kapsamaması için hiçbir neden yoktur. Önemli olan, bunun bir devlet aracı, bir yönetim aracı olmaması gerektiğidir.

Müslümanların ve İslâm'ın insanlığının sorgulandığı bir dönemde, Suudi Arabistan'ın BM Büyükelçisi Faisal bin Hassan Trad, kısa bir süre önce BM İnsan Hakları Konseyi'ni denetleyen heyetin başkanlığına seçildi. Seçim haziran ayında yapılmış olmasına rağmen, bu haber ancak geçtiğimiz haftalarda kamuoyunda büyük bir öfke yaratarak ana akım medyada yer aldı: Azınlıklar, kadınlar ve muhalifler için özgürlükler konusunda "tartışmasız dünyanın en kötü siciline sahip" bir ülke nasıl olur da BM İnsan Hakları Konseyi'ne başkanlık edebilir? Yorumcular bu atamayı "maskaralık" diye nitelendirdi. BM İzleme İdari Direktörü Hillel Neuer bunu "ucuz petrolün insan hakları karşısında kazandığı bir zafer" olarak tanımladı. Bana öyle geliyor ki asıl mesele Suudi Arabistan'ın insanların kafasını kesmediği değil (yalnızca bu yıl Suudi devleti tarafından 100 kişinin kafasının kesildiği belirtiliyor), insanların kafasını kesmeye hakkı olup olmadığıdır. Elbette [Alman sosyolog] Max Weber'in bize öğrettiği gibi "Devlet", kendisine bir meşrulaştırma süreciyle tanınan şiddet kullanma hakkına sahiptir. Suudi Arabistan'ın muhaliflerin kafasını kesmesi ve kırbaçlamasının IŞİD/DAEŞ'in gerçekleştirdiği kafa kesme eylemlerinden ayıran da budur. Suudi Arabistan siyasi meşruiyete sahipken, IŞİD/DAEŞ'in böyle bir meşruiyeti yok. Bu konuda yorum yapmak ister misiniz?

Suudi Arabistan'la ilgili sevmediğim pek çok şey var, özellikle de petrolden elde edilen inanılmaz büyüklükteki zenginlik dikkate alındığında. Ama bence bu dünyada siyaset ve uluslararası siyaset söz konusu olduğunda kimsenin eli temiz değil. Ve insanlar Suudi Arabistan'ın benzeri olmayan bir şekilde korkunç olduğundan bahsettiklerinde ikiyüzlü davranmış oluyorlar. ABD'nin 200 yıldır (daha uzun olmasa da)

yaptığı korkunç şeylerin sayısı en az Suudi Arabistan'ın sicili kadar acımasızdır. Suudi Arabistan'ı savunmak istemiyorum ama buradaki insanların kendilerini iyi hissetmeleri için Suudi Arabistan'ı kınamalarını da sevmiyorum.

KORKUNÇ BİR DÜNYADA YAŞIYORUZ

Ve dinleyin: Biz bir demokrasiyiz. Demokrasi, vatandaşlarının hükümetlerinin yaptıklarından sorumlu olduğu bir siyasi organizasyondur. Suudiler böyle bir devlette yaşamıyor. Bir otokrasi-de yaşıyorlar. Kraliyet ailesi her şeye hükmediyor, ulusal yaşamı büyük ölçüde kontrol ediyor. Sıradan Suudiler değil. Dolayısıyla Suudi devletin yaptıklarından sıradan Suudiler sorumlu değildir -ya da bazı Suudilerin yaptıklarından tüm Suudiler sorumlu değildir-. İki Kuleler vahşetindeki eylemcilerin çoğunun Suudiler olduğu hikâyesini hâlâ duyuyoruz, sanki bu tüm Suudilerin nasıl olduğunu gösteriyormuş gibi. Tüm Amerikalıların okul katliamlarındaki patolojik saldırganlar gibi olduğu iddiasını duyuyor muyuz? Suudi Arabistan'da 11 Eylül'de yaşananları onaylamayan pek çok sıradan insan var ve zaten bunların çoğu hükümetlerine karşı bir şey yapabilecek durumda değil. Suudi Arabistan'ın Yemen'de yaptıkları (ABD ve Avrupa tarafından desteklenen) beni dehşete düşürüyor. Deyim yerindeyse, bu tür bir acımasızlığı affedilemez buluyorum. Acımasızlık tarihte yeni bir şey değil, ancak modern kitle imha silahlarının kullanılmasıyla birlikte savaş tarif edilemez bir dehşete dönüştü. Kara mayınlarını, misket bombalarını, nükleer silahları düşünün. Liberal olduklarını söyleyen insanlar kara mayınlarını ya da misket bombalarını yasaklamayacak ve nükleer silahları (dünyanın en büyük demokrasisi tarafından iki kez kullanıldı) ortadan kaldırmayacaklar. Aslında Batılı hükümetler giderek daha sofistike hâle gelen ölüm makinelerinin üretimini desteklemekte ve bunları yabancı devletlere satmaktadır. Sadece buna bile bakacak olursanız, korkunç bir dünyada yaşadığımızı kabul etmeniz gerekir. Yine de bu dünyada bile kurtarılabilir özellikler var: adalet arayışında rahatlarını feda etmeye ve hayatlarını riske atmaya istekli çok sayıda iyi insan.

Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın İnsan Hakları [Konseyi] başkanlığına atanmasıyla ilgili olarak

ikiyüzlülük sorusunu gündeme getirmek doğru olacaktır. Bu bir ikiyüzlülüktür, ancak ikiyüzlülük uluslararası politikada ne zaman eksik olmuş ki? Uluslararası hukuku sürekli olarak çiğneyen ve Filistinlilere acımasızca baskı uygulayan İsrail'e karşı ABD'nin tutumu nedir? Neden [eski Sırp lider Slobodan] Miloseviç dışında, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde suçlanan her bir kişi ya Afrikalı ya da Asyalı, ama Avrupalı değil? George [W.] Bush, [Dick] Cheney, [Donald] Rumsfeld ve [Tony] Blair -yüz binlerce insanın öldürülmesinden, milyonlarca insanın mülteci durumuna düşmesinden ve koca bir ülkenin yok edilmesinden sorumlu olan bu kişiler- insan haklarını ihlal ettikleri gerekçesiyle yargılanmaktan neden muafıtlar? İnsansız hava araçlarıyla öldürme ve özel harekât birimleriyle suikast yetkisi veren, masumların Guantanamo'da hapsedilmesine devam eden ve işkenceye göz yuman [Barack] Obama'yı unutun. Bu politikacıların hiçbirini hakkında suç duyurusunda bulunulmayacaktır. ABD, Şili'de [Salvador] Allende'ye karşı binlerce kişinin öldürüldüğü darbenin tasarlanmasına yardım etti, İran'da demokratik yollarla seçilmiş [Muhammed] Musaddık hükümetinin altını oydu ve Şah'ın diktatörlüğünü yeniden kurdu ama yine de asla suçlanmadı. Bu bir suçlu bulma oyunu değildir. Şunu söylemek istiyorum: ABD'nin erdemli bir devlet olduğunu, "insanlığın" ve insani değerlerin savunucusu olduğunu iddia etmeyi bırakın. Ahlaki üstünlük iddiasına, "dünya liderliği" diye adlandırdığı niteliksiz hakkına meydan okuyan herkesin dine küfürden suçlu olduğunu iddia etmeyi durdurun.

Kaynak: <https://www.theIslamicmonthly.com/being-human-an-interview-with-talal-asad/>

Çeviren: Senanur YAŞAROĞLU

KUTSALA SAVAŞ AÇMAK

— KAMİL ERGENÇ —

İnsanlık ailesi, yaklaşık üç asırdır, Judeo-Hristiyan kodlarla mücehhez modern paradigmanın hegemonyasına tanıklık ediyor. Seküler, ırkçı, pozitivist, hümanist özellikleriyle temayüz eden modern paradigma, burjuva Protestan kültür kodlarını ve bu kodlardan müteşekkil kavramsal çerçevesini yumuşak ve sert sömürgecilik aracılığıyla evrensel kılmaya çalıştı/çalışıyor. Yumuşak sömürgeciliği kültürel enstrümanlar (özellikle lisan) üzerinden kalıplaştırırken -ki bunu da ilgili toplumun kültürel anadilinin içini boşaltarak piyasa değerini düşürüp, akabinde Anglosakson geleneğin lisanı olan İngilizceyi cazip hâle getirerek yapar- savaşlar yoluyla da sert sömürgeciliği cari kıldı.

19. yüzyılda “beyaz adamın yükü”, “uygarlaştırma misyonu” klişelerine yaslanarak Batılı olmayan uluslara müdahale etme hakkını meşrulaştırdı. 20. yüzyılda demokrasinin yaygınlaş/tırılması ve insan haklarının teminat altına alınması argümanlarına yaslanarak müdahaleciliğini sürdürdü. Oysaki “insan hakları” kavramı mustazafları (madunları, mağdurları, mazlumları) kapsamıyordu. Beyaz adamın-kadının hakkını korumak üzere üretilmişti. Bir de silah şirketlerinin ve bankaların hakkını... 21. yüzyılda ise özgürlük şemsiyesi altında cinsel sapkınlıkları, marjinal ve dezavantajlı grupları himaye adı altında yeni bir boyut kazandı sömürgecilik. Postkolonyal döneme özgü bu yaklaşım, kendisini bağımsız zanneden ulusların entelektüelleri/aydınları tarafından da sahiplenildi. Sömürgecinin dilini iyi biliyordu bu aydınlar...

RADİKAL SAĞIN MEVZİ KAZANMASI

Ulus devleti sermayenin (paranın) serbest dolaşımında engel gören yeni *şirketokrasi* kültürüne direnme ve yerinden yurdundan edilen göçmenlere karşı devleti (ulusal çıkarları-millî kültürü) koruma iddiasıyla yükselen radikal milliyetçi hareketler hem Avrupa’da hem de ona mücavir alanlarda (elbette Türkiye’de de) karanlık bir geleceği haber veriyor. Avrupa özelinde

Batı Hristiyanlığının İslâm’a yönelik tarihten gelen husumeti yeni sağın esin ve besin kaynağını oluşturuyor. Öteden beri birlikte yaşama kültürüne yabancı olan Batı Hristiyanlığı için, radikal sağın mevzi kazanması zor olmuyor. Sömürge ülkelerinden getirilen milyonların “insanca yaşama” hakkına bir türlü kavuşamaması, madunluğun sınırlarına hapsedilen bir hayatı teneffüs etmeye zorlanması, bu hayatı “beyaz adamın lütfü” olarak görmesi ve bu lütfü için her fırsatta “sahibine” teşekkür etmeye zorlanması Avrupamerkezci kibrin yansıması olarak tebarüz ediyor. Madunluğun istiskal edici yanını fark edip “özne” olmaya çalışanlar ise anında kriminalize ve terörize edilerek cezalandırılıyor.

Avrupa’nın çıkarlarıyla uyumlu İslâm algısına hizmet edenler taltif ve takdir ediliyor. Bu isimler devlet ve sivil toplum bünyesinde istihdam edilerek “azınlık haklarının” korunduğu/gözetildiği imajı oluşturuluyor. Akademik çalışmalarını Avrupamerkezci perspektifi tahkim ve terviç edecek şekilde yapanlar ödüllendiriliyor. Hatta üçüncü kuşak göçmenler arasından devşirilenlerle “yeni oryantalizm” çalışmaları yapıyor. Merhum Fuat Sezgin’in, Avrupa’da henüz atfı yapıma yönteminin bilinmediği zamanlarda, Endülüslü mütefekkirlerin fikirlerini kendi fikirleriymiş gibi kopyala-yapıştır yaparak sunan Batılı düşünürleri deşifre ettiği eserine, Alman hükûmeti tarafından, henüz taslak hâlindeyken el konulabiliyor. Bilginin İslâmleştirilmesi üzerine çalışmalarıyla tanınan İsmail Raci Faruki ve eşi Lamia Faruki, Amerika’da suikaste uğrayabiliyor. Gil Anidjar’ın yazdıkları Amerikan akademisini derinden sarsıyor ve “tehlikeli” ilan edilmesine vesile oluyor. Epistemolojik emperyalizme direnenlere asla ve kat’a müsamaha gösterilmiyor.

Yazımızın girişinde ifade ettiğimiz üzere modern paradigmanın ana omurgasını oluşturan kavramlar Yahudi-Hristiyan ittifakından esinle ortaya çıktı. Bu ittifakın anti-İslâmî olduğunu tarihin akışından ve bugünkü tanıklıklarımız-

dan biliyoruz. Endülüs'ün 1492'de yıkılışından sonra, Batı'ya özgü bir Hristiyanlık kurgulandı. Bu Hristiyanlık Grek-Roma kültür kodlarından besleniyordu. Yani paganlıkla barıştı. Daha doğrusu Grek paganizmine Hristiyan gömleği giydirmişti. Doğulu (Kudüs) köklerinden teberrî etmeyi tercih etti. Endülüs'ün mağlup edilmesi Batı'ya bir çıkış yolu açtı. O güne kadar Osmanlı-Memlûk-Endülüs tarafından sıkıştırılan Avrupa bu vesileyle "dışa açılma" imkânına kavuştu. Bu imkân 1571'de İnebahtı'da Osmanlı donanmasını mağlup etmesini sağlayarak, Müslümanlara karşı psikolojik üstünlük sağlayacaktır.

AVRUPA'NIN ÖTEKİ İHTİYACI

Endülüs'ün hikemi-irfani ilim mirasını anti-Katolik mücadele için sekülerleştiren Avrupa, burjuva Protestan kültürün inkişafına, ardından ise aydınlanma ideolojisinin inşasına girişecektir. Bu süreçte en büyük yardımcıları Yahudilerdir. Tercüme okullarında görev alan mütercimler ekseriyetle Yahudi'dir çünkü. Kelimeleri yerinden etme hususunda "uzman" oldukları için, hikemi-irfani bilginin sekülerleştiril/mesi bunlar aracılığıyla mümkün olacaktır. Judeo-Hristiyan ittifakının anti-İslâmîliği bugün de çok yönlü olarak devam etmektedir. 1948'de kurulan İsrail'le bu ittifak daha kurumsal, örgütlü, sistematik hâle gelmiştir. Tevrat'tan ilham alan Siyonizm'in kılavuzluğunda Filistin sömürgeleştirilmekte; buradaki Müslümanlar en barbar, en vahşi, en insanlık dışı muameleyle maruz bırakılmaktadır. Batı Hristiyanlığı, Filistin'in/Kudüs'ün Siyonizm tarafından işgaline destek olarak İslâm dünyası toplumlarının öfkelerini celp etmektedir. İsrail "seçilmiş kavim" klişesine yaslanarak, başta Filistinliler olmak üzere, tüm Müslümanlara köle muamelesi yapıyor. Müttefiki Batı Hristiyanlığı onun bu canice eylemlerini "kendini savunma" olarak görüyor ve uluslararası yaptırımlardan korunmasına yardımcı oluyor.

Asıl iç acıtıcı olansa halkı Müslüman beldelelerin İsrail'le yakınlığıdır. Kimi Körfez kralları "İbrahim Antlaşmaları" adı altında İsrail'in bölgesel ve küresel meşruiyetine katkı sunuyor. Türkiye son yıllarda İsrail'le ilişkilerini yüksek seviyelere çıkararak, bu barbar devlete âdetâ can suyu veriyor. "Beyaz adamın" Ortadoğu'daki jandarması olan İsrail'in güvenliği için bölgenin tasarlanmasında rol üstleniyor. Batı Hristiyan-

lığı, Müslümanların yoğun yaşadığı Ortadoğu havzasını İsrail aracılığıyla kontrol-denetim altında tutuyor. Kudüs başta olmak üzere halkı Müslüman beldelere yönelik Judeo-Hristiyan tecavüz, Müslümanlarla Batı arasındaki gerilimi besliyor. Bu gerilim İŞİD-DAİŞ vb. radikal örgütler tarafından suistimal edilerek İslâm dünyası toplumları kriminalize ve terörize ediliyor. Söz konusu örgütlerin varlığı Judeo-Hristiyan ittifakını tedirgin etmek bir yana memnun ediyor. Bu örgütler aracılığıyla İslâm'ın "terörizme meyilli" bir inanç olduğu tezviratını dünyaya yayıyor. Judeo-Hristiyan ittifakının vampirce eylemleri görmezden gelinirken, Müslümanların ülkelelerini koruma refleksleri bile "terörizm" yaftasına maruz kalıyor. Fransa, Afrika'daki; Amerika, Irak ve Suriye deki varlığını radikal örgütleri gerekçe göstererek meşru kılmaya çalışıyor. Türkistan havzasının Çin ve Rusya tarafından sömürgeleştirilmesi benzer gerekçelerden besleniyor. İslâm ve Müslümanlar Avrupa'nın/Amerika'nın "düşman/öteki" ihtiyacını karşılıyor. Bu düşmanlık, Kur'ân yakma ve Charlie Hebdo örneklerinde görüleceği üzere, istiskal ve tahrikle daha da derinleştiriliyor.

Düşmanlık/öteki dilinin inşasında Oryantalist literatürün katkısı hayatidir. Doğu'yu (Müslümanları) Batı'nın zihin kodlarına göre tanımlayan bu literatür "öteki"nin kim olduğunun anlaşılmasını sağlar. Burada bilen(özne) Batılı, bilinen(nesne) ise Doğuludur. Özne-nesne ilişkisinden hâsıl olan bilgi, öznenin tasavvur-telakki biçimine uygundur. Burada Doğu artık kendisi değildir. Batı'nın tanımladığıdır. Tanımlama imtiyazı, nesneyi "neyse o olarak" değil "nasıl görmek itiyorsa öyle" tanı(t)mayı sağlar. Bu yaklaşım 17. yüzyıldan sonra daha da sistematikleşir. Artık Tanrı'nın çizdiği senaryoyu okumak-anlamak yerine, kendi senaryosuna uygun gerçekliği inşa etme tavrı egemendir... Anti-

Katolik mücadele için hikmetten soyutlanan bilgi, bu yaklaşımı besleyip-büyüten mahiyete sahiptir.

Tanrının yarattığı tabiatı “fıtrat” eksenli okumayı-anlamayı terk eden modern zihin, kendi kurguladığı tabiatı inşa etmek için çaba göstermektedir. Fıtrati görmezden gelen yaklaşım insan için de söz konusudur. Organizmanın yerini mekanizma alınca ruh bedenden ayrılmış ve verili beden yerine inşai beden algısı öne çıkmıştır. Yaratılış hikmetini yok sayan bu yeni tasavvur, bilinen insanlık tarihindeki en radikal kırılmadır. Doğu-Batı ayrımında da bu kırılmanın etkilerini görmek mümkündür. Doğu, Batılı zihnin kurgusu olarak, oryantalizm tarafından “inşa edilmiş” bir gerçekliktir. Doğu-Batı imgeri siyahla beyaz gibidir âdetâ. Nasıl ki beyaz siyahın yanındayken “en gösterişli” hâlini yansıtır, Batı’nın erginliğinin (rüşütünün) yüksek cazibesi de Doğu’yla yan yana geldiğinde ortaya çıkar! Beyaz ne kadar saf-temiz-iyi-güzelse, siyah ta o kadar kirli-çirkin-kerihtir. Dolayısıyla bu ikisi (Doğu ve Batı) birbirine muhtaçtır.

Düşmanlık/ötekilik dilinin “literatürünü” oluşturarak sistematikleştiren, Batı’dır. İslâm toplumları, tarih boyunca, kurdukları bütün büyük şehirlerde, farklılıkların barış içinde bir arada yaşama pratiğinin en güzel örneklerini sundular. İlk defa “beyaz adam”, kendisi gibi olmayanları insan altı yaratıklar, rüş çağına ermemiş barbarlar/ilkeller şeklinde kodlayarak sömürgeciliğine gerekçe oluşturdu. Bunu yaparken Grek-Roma uygarlığının bencil, narsist, ırkçı mirasından istifade etti. Doğu’yu mistik, egzotik, dişil, masalsı, şehvetperest, miskin; Batı’yı ise rasyonel, uygar, eril, üretken olarak tavsif eden oryantalist perspektif hâlâ canlılığını korumaktadır. Bu perspektiften beslenen sömürgeciliğin en yakın mütefiki ise üçüncü dünya milliyetçiliğidir.

“BEYAZ ADAMI” KURTARICI GÖRMEK

Ulus devletin homojen (bir örnek) doğasından ilham alan bu milliyetçilik, siyasi, bürokratik, medyatik, iktisadi, hukuki iktidar alanını genişletmek ve bir daha kaybetmemek için, birlikte yaşadığı insanların (tolumun) bir kısmını “gayri milli” ilan ederek düşmanlaştırır. Akabinde ise bu düşmanın her talebini, çerçevesini bizzat kendisinin çizdiği millilik kantarında tartarak, makul ya da değil etiketini yapıştırır. İşlediği

cürümleri, yolsuzlukları, zulümleri milliyetçilik şemsiyesi altında görünmez kılar. Onun bu hoyrathığı/haşinliği karşısında, kendisini savunmasız, aciz hissedenler “beyaz adamı” kurtarıcı olarak görmeye başlar. Demokrasi, hukuk, insan hakları, dezavantajlı grup hakları gibi klişeleri albenili ambalajlarla sunan beyaz adam bu fırsatı kaçırmaz.

İlgili toplumun memnuniyetsiz ve fakat yetmiş beyinlerini kendine çeker. Böylece bir yandan nitelikli iş gücünü temin ederken diğer yandan “yeni oryantalizm” çalışmalarının kadrolarını oluşturur. Bu kadrolar orta ve uzun vadede hem geldikleri ülkelerin “demokratikleşmesine” ‘yardım eder’ hem de beyaz adamın evinde yaşayan “göçmenlerin” Avrupamerkezci değer sistemine entegrasyonunu sağlar. Üçüncü dünya milliyetçiliğinin somut şiddetinden bizar olanlar, beyaz adamın “soyut şiddetine” rıza gösterir. Çünkü somut şiddet bütün huşunetiyle hissedilirken, soyut şiddet hissedilmez. Tam bu noktada emperyalizm/kolonyalizm ile milliyetçilik arasındaki iş birliği bütün berraklığıyla tebarüz eder.

Ulus olma arzusuyla kutsal/mukaddes olana (ilahi vahiy bilgisine ve nübüvvet pratiğine) sırt çevirip, burjuva Protestan kültür kodlarından ilham alan modern paradigmanın birlikte yaşama formu olarak dayattığı etno-kültürel referanslı homojen (bir örnek) toplum yaşamını öne çıkaran milliyetçilik, “yeni oryantalizmin” öncülüğünde gerçekleştirilen sömürgeciliği anlayamaz. Bu sömürgecilik sürecinde milliyetçilik, yapay bir anti-emperyalizm söylemi geliştirir. Toplum bu söylemin yapaylığını deşifre edecek ilmi-entelektüel yetkinlikten yoksundur. Hamaset ve popülizm aracılığıyla düşüncesizleştirilmiştir. Toplumunu ikaz edecek aydın, entelektüel, âlim kadroları da üçüncü dünya milliyetçiliğinin büyüüne kapılmıştır. Büyünün farkında olan beyaz adam, bir taraftan bu anti-emperyalist(miş) gibi görünen yaklaşımı popülerleştirmeye (küpürtmeye) çalışırken diğer yandan “epistemolojik emperyalizmin” kalıcılığı için yavaş ama emin adımlar atar. “Yeni oryantalizm” için devşirdiği kadrolar sayesinde ilgili ülkenin zihnini istimlak eder. Kutsalla olan rabitalarını, geri dönüşü mümkün olmayacak şekilde, kesmeye çalışır. Hatta kutsala savaş açarak özgürleşeceklerine inandırır onları...

DÜŞMANLIĞIN DÜŞÜNCE BOYUTU VE İSLÂM

— MEHMET FURKAN ÖREN —

Çoğu sosyal bilimcinin vurguladığı gibi insan sosyal bir varlıktır. Sosyal olmak, belli bir düşünce biçimi, felsefi anlayış, toplumsal kavrayış, iletişim şekli ve ötekilik okumasıdır. Bireyler, içinde doğdukları mekânın sosyal yapısı, dinsel duruşu, ideolojik bakışı, siyasi anlayışı, dünyayı okuma biçimi, meseleleri ele alma yönteminin özetini oluşturur. Sosyallik insanlığın biyolojik olmayan yönlerine işaret eder ve belli bir benlik inşasının asgarî şartıdır. Sosyal yapının olmadığı bir yerde benlikten söz edilemez.

Mikro ölçüde benlik bir bireyin belli bir sosyalliğin içerisinde diğer bireylerden istisna olan, ayrılan yönleriyle ilgiliyken; makro ölçüde benlik, bir kültürün, düşüncenin, felsefenin veya dinî inancın diğer inanç, kültür ve medeniyetlerden ayrılan yönlerine işaret etmektedir. Sosyalliğin işe koşulduğu bir kulvarda bireylerin ortaklaştığı semboller, düşünceler, kavramlar ve ideolojiler için içine girmektedir. Sosyalliğin asgarî şartı senkronizasyondur ve senkronizasyonun olması için de bir grup insanın ortaklaştığı düşünceler, davranış tarzları, yaklaşım biçimleri ve ortak dil şarttır.

Semboller, ideolojiler ve düşünceler etrafında sistematik hareket edebilen insanoğlu bu düşünce ve anlam örgüleriyle paralel olacak birtakım ötekilikler ve bu ötekiliklere gömülü olan düşmanlıklar da üretmişler/üretmektedirler. Benlik sınır demektir ve sınırlar da örtülü bir düşmanlığa göndermede bulunur. Elbette ki mikro ölçüde benliğin düşman algısıyla ilgili pek çok şey söylenebilir, ancak insanlık söz

konusu olduğunda makro ölçekli benliklerin ürettiği düşmanlıklar dikkate değerdir. İdeolojik çatışmalar, sembolik şiddetler, değerlere saldırılar ve ülkü etrafında kenetlenmeyi sağlayan fikirlerin ürettikleri ötekilikler sistematik düşmanlıkların da tezahürleri olmuştur. Dünya tarihi, kaynağını değerler, ülküler ve düşüncelerden alan düşmanlıklar ve bu düşmanlıkların ürettiği çatışmaların da tarihidir.

Doğada türler arasındaki ilişkiye bakıldığında dostluk neredeyse nadirdir ve dostluğa dair kimi görüntüler istisnadır. Örneğin kedi ile köpeğin, fare ile kedinin ya da kartalla yılanın barışık olduğu bir zemin imkânsızdır. Doğadaki canlılar arasında yaşamsal bir “düşmanlık” söz konusudur ve bu düşmanlığın kökeni var oluşun koşullarına dayanmaktadır. Bu düşmanlıklarda biyolojik parametreler belirleyicidir ve bu, canlıların yaşaması için gerekli bir durumdur. İronik bir şekilde doğada var olan düşmanlık görüntüsünün içerisinde gömülü bir dostluk ve fayda vardır. Besin zinciri tezi iddialarını bu faydaya dayandırmaktadır. Bu fayda güç parametrelerinin geçerli olduğu bir hiyerarşiye dayanır ve bu hiyerarşi bir ötekini yok etmek üzerine değil, daha ziyade dengeli bir sistematığa bağlı olarak yaşatmaya dayalıdır. Zincirdeki bir halkanın zayıflaması ya da yok olması demek, hiyerarşi içerisinde bulunan tüm canlıların durumlarının kaçınılmaz şekilde bozulması demektir.

Oysa insanoğlu söz konusu olduğunda düşmanlık biyolojik temelli olmaktan çıkar, başka formlara evrilir. İnsan kıskançlık, kibir, statü,

sermaye, düzenbazlık ve sınırsız isteklerle bezenmiştir ve bu duygularının her biri bir ötekilik içinde anlam bulur. Ne kadar barışık olursa da “ötekilik” kodlamaları potansiyel düşmanlığın başka bir biçimidir. Kimi zaman ötekilik kodlamaları örtülü olmaz, açık bir düşmanlıkla mümeyiz olur. Zenofobi ve İslâmofobi gibi yaklaşımlar bu tarz bir durumun tezahürüdür. Bu durumda gömülü düşmanlık alenileşir ve açık bir saldırıya dönüşür. İnsanlığın tarihinde önemli bir yeri olan ve hâlen de gerçekleşmesi mümkün olan soykırımlar ötekini yok etme üzerine inşa edilen, rafine düşmanlıkların ve düşüncelerin ürünüdürler. En tehlikeli düşmanlıklar semboller, göstergeler ve düşüncelerden yola çıkarak ortaya çıkan düşmanlıklardır.

Hayali Cemaatler adlı çalışmasında milliyetçiliğin karakteristik özelliğini analiz eden Benedict Anderson belli bir ülkü çerçevesinde örgütlenen insanların ötekini dışlamasının rasyonel olmayan temellerini analiz etmektedir.¹ Milliyetçilik birbirinden uzak, birbiriyle irtibatı olmayan ve belki de gündelik yaşamlarında tamamen zıt özellikleri bulunan iki farklı bireyin belli semboller bağlamında kendilerini bir bütünün parçası görmesidir. Sembolik bir dayanışma ve öteki okuması olsa da modern bir ideolojik eğilim olan milliyetçiliğin oluşması için asgari düzeyde de olsa bazı gereklilikler bulunmaktadır. Bunlar, belli bir *teritori* (sınır, vatan) düşüncesi, ortak geçmiş, aynı dil, belli bir mantıksal örgüye dayalı olan kökler ve az etkisi olsa da menfaat birliğidir. Modernleşme fiziği merkeze alan bir yaklaşımdan yola çıktığından, modernleşmeden ilham alan milliyetçiliğin de

1 Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yayınları, 1995.

genetik ve biyolojik birtakım benzerliklerden yola çıkması beklenen bir durumdur. Nitekim genetik araştırmalar, DNA benzerliklerine yönelik incelemeler, antropolojik veriler insanlar arasında biyolojik farklılığın dramatik olmayan yönlerine işaret etse de milliyetçiliğin, dil, kültür ve düşünce gibi faktörler yanında bireylerin biyolojik yapısının farklılığına vurgu yapması bu açıdan dikkat çekicidir. Belli bir ırkın üstünlüğü üzerine konumlanan milliyetçilik biyolojik verileri kullanarak bir şekilde fiziği refere etmeye çalışır. Farklılık fiziksel bir kaynağa dayandırıldığı için düşmanlık da ötekinin fiziksel yokluğuna dayandırılmaya çalışılır. Toplu kıyım ve saldırılar da buradan yola çıkar. Milliyetçi perspektifte düşmanlık ötekinin ontolojik yönüyle ilgilidir ve ötekinin varlığı tehlike olarak görülür. Oysa daha çok anlam ve değeri öne çıkaran dinde düşmanlık ontolojik bir yaklaşımdan ziyade işlevsel bir perspektife dayanır. Burada itiraz bireyin varlığına değil, sahip olduğu düşünceler, anlamlar ve yaklaşım biçimindedir.

DÜŞMANLIĞIN MANA BOYUTU VE DİN

Düşmanlığın fiziksel olmayan boyutu dikkate değerdir ve bu durum insana özgü bir şeydir. Anlam ve sembol merkezli düşmanlık ve dostluk okumalarının rafine olduğu alanlardan birisi kuşkusuz ki dindir. Din insan ilişkilerinin merkezine düşünce ve idealleri koymaktadır. İslâmiyet dinler içerisinde dostluk ve düşmanlığı kendine özgü bir kavramsallaştırma çerçevesinde okur ve düşüncüyü merkeze alır. Ümmet, din kardeşliği ve ufuk birliği bunun temel göstergelerinden birisidir. Normal şartlarda İslâmiyet biyolojik örgütlenmenin, belki de eski bir milliyetçilik biçimi olan nesep bağlarının güçlü olduğu bir sosyal zemine inmiştir; ancak nesep ve kabile merkezli bir ötekilik okumasını etkili bir şekilde restore ederek yeni bir okuma bağlamına sokmuştur. İslâmiyet’ten önce güçlü kabilevi bağlara sahip olan, dost ve düşmanlığı kan bağına göre kodlayan Arap toplumu, İslâm süreciyle birlikte yeni bir aidiyet ve benlik inşası oluşturarak biyolojik bir temele dayanan kardeşlik olgusunu düşünce ve fikir kardeşliğine transfer etmiştir. Burada dostluk ve düşmanlığın parametrelerini sembolik düşünceler, fikirler ve ufuklar almış, merkezine ise Allah

yerleştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle dostluk ve düşmanlığın ölçüsü samimi Müslüman olmakla olmamak olarak kodlanmış ve merkeze Tanrı yerleştirilmiştir. Buhari’de geçen kutsi bir hadise göre “Her kim (ihlas ile bana kulluk eden) bir dostuma düşmanlık ederse, ben de ona karşı harp ilân ederim.” denilmektedir. (Buhari, Rikak, 38)

İslâm açısından asıl kardeşlik biyolojik ve kan bağından gelen kardeşlik değil, din ve inançtan gelen kardeşliktir (Hucurât 49/10); Tevbe 9/71). Kur’ân’a göre İslâm gelmeden önce Araplar birbirlerine düşmandı, ancak din sayesinde dost ve kardeş olmuşlardır (Âl-i İmrân 3/103). Yine Mâide 51. ayetinde dostluk şöyle izah edilmektedir: “*Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları veli edinmeyin. Onlar birbirlerinin velileridir. Sizden kim onları dost edinirse şüphesiz o da onlardandır. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.*” (Mâide 5/51) Dinî anlamda kötü alışkanlıkların en büyük kötülüğü, din kardeşi olan Müslümanlar arasında düşmanlığı tetikleyen olmasıdır. Bu açıdan insanlar arasında fitne, fesat ve düşmanlık duygularını yaygınlaştıracak bütün faaliyetler yasaklanmıştır. Örneğin içki ve kumarın yasaklanmasının en büyük nedenlerinden birisi bunların kin ve düşmanlığı tetikleyen olmasıdır. (Mâide 5/91)

Neticede din belli bir düşmanlık çerçevesini çizer ve bunun merkezine ise Tanrı’yı koyar. İslâm şemsiyesi altına girmediği sürece her bireyi potansiyel ‘düşman’ şeklinde kodlar ve düşmanlığın boyutlarını İslâm’a olan yakınlıkla ilişkilendirir. İslâm ülküsü ve düşüncesine yakınlaştıkça düşmanlığın şiddetinde azalma, uzaklaştıkça artma meydana gelir. Dolayısıyla herhangi bir düşüncenin, görüşün ve felsefi anlayışın İslâm açısından batıl olması kategorik olarak onu İslâm çerçevesinin dışına çıkarmaktadır. Burada dostluk ve kardeşliğin temeli ya da düşmanlığın parametreleri fizik değil, mana, ruh ve anlam tarafından oluşturulmaktadır. Şeklen Müslüman olan birisi ruhen ve manen Müslümanlığın gereklerini yerine getirmiyorsa ontolojik bakımdan İslâmofobik demektir. Nitekim İslâm düşün geleneğinin Ehl-i Kitab’ı putperestlere yeğlemesi, İslâm’a yakınlığın düşmanlık ve dostluğun ölçüsü olmasıyla ilgilidir. Fiziken İslâm çerçevesi içerisinde görünse bile ruhen ve anlam çerçevesi olarak içselleştirilmemiş bir

Yıllar önce Muhammed Abduh ve Mehmet Âkif Ersoy gibi düşünürler bugün çokça İslâmofobiyle ilişkilendirilen Batı toplumunun ‘ruhen’ İslâm, İslâm toplumununsa şeklen İslâm olduğundan bahsetmekteydi.

inanç münafık, fasık gibi ötekiliklerle isimlendirilir ve belli açılardan potansiyel düşman kategorisine yerleştirilir. Şeklen Müslüman olmayı ifade eden münafıklık İslâm çerçevesi içerisinde en tehlikeli gruplardan birisini oluşturmaktadır. Nitekim kimi İslâm âlimleri münafıklığın İslâm açısından tehlikeli olduğuna vurgu yapar.

Neticede İslâm’da düşmanlığın asli göstergesi İslâmî değerler ve mesajlara uyma derecesiyle ilgilidir. İslâm düşmanlık parametresini belli bir ırka, imtiyaza, nesebe, zenginliğe değil, kendi anlamsal örgüsüne ve mesajına göre kodlar. İslâm teolojik perspektifi merkeze alındığında Müslümanlarla iyi geçinen bir putperest, Müslümanlarla iyi geçinemeyen bir Hristiyan’dan daha fazla İslâmofobik kabul edilir. Bunun ana nedeni olaraksa Allah’la kurulan ilişki biçimidir.

HİKMETİ ISKALAMAK

Modern dönem İslâm düşünürleri ve toplumunun genelde din ve özelde Kur’ân’la ilişkisinin iyi tasvirlerinden birisini Mehmet Âkif’in şiirleri oluşturmaktadır. Âkif’in en büyük eleştirilerinden birisi Kur’ân’ın fiziğine gösterilen ihtimamın, manası ve ruhuna gösterilmeyişyle ilgilidir.

“İbret alınmaz her gün okuruz ezbere de;
Bir ibret aranmaz mı ayetlerde?

Ya okur geçeriz bir ölünün toprağına
Ya açar bakarız nazm-ı celilin yaprağına
İnmemiştir hele Kur’ân bunu hakkıyla bilin
Ne teze mezara okunmak, ne fal bakmak için
İnmemiştir hele Kur’ân bunu hakkıyla bilin
Ne duvarlara asılmak, ne el sürülmek için...”

Meseleye düşmanlık ve dostluk açısından bakıldığında (hatta bunun her açıdan böyle olduğu

vurgulanmalıdır) İslâm'ın mana, anlam ve bağlama baktığı, yapılan davranışın ardındaki hikmet ve niyete odaklandığı söylenebilir. Bunun tipik örneklerinden birisi Kur'ân'ın yakılması hadisesidir. Klasik İslâm düşüncesinde yıpranan kutsal kitapların durumu ile ilgili önemli tartışmalar bulunmaktadır. Bunların birisi yıpranan Kur'ân'ların yakılması hadisesidir. Kimi âlimler yıpranmış Kur'ân'ların yakılmasını mekruh görürken, genel görüş ayakların değmeceği temiz bir yere gömülmesi yönündedir.² Yakılma ya da gömülme meselesi ihtilaflı olsa da genelde bu faaliyetler "günah" kategorisinde değerlendirilmemiştir. Son zamanlarda yıpranan Kur'ân nüshalarının geri dönüşüme atılması gerektiği ise diyanet tarafından vurgulu bir şekilde dile getirilmektedir.³ Kullanılmasından dolayı yıpranan Kur'ân nüshasının yakılması ya da gömülmesi tartışmaları aslında davranışla ona atfedilen değer arasındaki ilişkiye işaret eder. Diğer bir ifadeyle niyetle eylem arasındaki bağlamsal duruma göndermede bulunur. Bir yerde Kur'ân yakmak/gömmek anlaşılabilir bir durumken, öte yandan yakmak çirkin ve büyük bir vebal olarak görülebilmektedir. Aynı içerikli bir davranışın iyi ve kötü parametreleri, davranışın ardındaki anlam örgüsü ve bağlamsal yaklaşımca belirlenmektedir. Burada belirleyici olan şey fizik değil, davranışın ardındaki anlam ve manadır. Elbette ki bu batını bir yaklaşıma kapı aralamak değil, bilakis İslâm'ın, meselelerle kurulan ilişkinin biçimine verdiği öneme işaret etmektir. Fiziken kılınan namazın, tutulan orucun, verilen zekâtın ruhu yoksa durum göstergeden öteye geçmemiş demektir ve gösteriş hiç de tasvip edilen bir durum değildir.

İnsanlar tabiatı gereği fiziksel göstergelere meyillidirler, oysa aslolan mana ve ruhtur. Fizik merkeze alındığında Kur'ân'ın yakılmasından ziyade, yakılma biçimi ve yakılış niyeti, niyetin arkasındaki bağlam çok daha önemlidir. Nitekim yıpranan Kur'ân'ların yakılmasının doğal görüldüğü bir kulvarda Kurban Bayramı'nda İsviçre'de Kur'ân'ın yakılması olayı İslâm toplumunca çok haklı taleplerle ve gerekçelerle telin edildi. Bu hareketi kötü yapan şey, davranışın

yapılış biçimi ve sahip olduğu bağlamsal özelliğidir. Burada dikkate değer olan şey, Kur'ân'a fiziken yapılan bu menfur davranışa yönelik tepkinin, ruh ve mana olarak yapılan yanlışlara karşı gösterilmeyişidir. Hatta durumu bizzat protesto edenlerin, Kur'ân mesajını yaşamlarına transfer konusunda zayıf kalmasıdır.

Âkif'in yıllar önce altını çizmeye çalıştığı üzere Kur'ân'ın maddi yönüne gösterilen ihtimamın çok azı bile mana ve mesajına verilseydi belki bugün İslâm toplumu daha farklı bir yerde olurdu. Şayet dostluk ve düşmanlığın parametreleri anlam ve bağlamla ilgiliyse İslâm toplumunun davranışları ve uygulamaları Kur'ân mesajıyla ne kadar bağlantılıdır? Davranışlarıyla, yaklaşımlarıyla, uygulamalarıyla İslâm toplumu gerçekten Kur'ân ruhuna uygun davranıyor mu? Yıllar önce Muhammed Abduh ve Mehmet Âkif Ersoy gibi düşünürler bugün çokça İslâmfobiyle ilişkilendirilen Batı toplumunun "ruhen" İslâm, İslâm toplumununsa şeklen İslâm olduğundan bahsetmekteydi. Bunun güncel bir örneğini oluşturan araştırma, ABD George Washington Üniversitesi'nin İran asıllı iki akademisyeni (Scheherazade Rehman ve Hüseyin Askarî) 2010 yılından başlayarak oraya koydukları İslâmîlik endeksidir. Bu endeksin verilerine göre Müslüman ülkeler, İslâmîlik sıralamasında sonuncu olmaktadır.⁴ Elbette ki Dünya İslâmîlik endeksinin ölçütleri ve kategorileri eleştirilebilir. Endeksin yaklaşımı kendi içerisinde kısmen oryantalist bir çerçeveye de oturmaktadır. Yine de bu, Müslümanlığın yaygın olduğu Ortadoğu'daki manzaranın iç açıcı olmayan yönlerini görmeye engel değildir. Fiziki merkeze alırsak evet İslâm düşmanlığı daha çok Batı'dadır, oysa manaya bakıldığında manzara farklılaşmaktadır. Mushaf'ı yırtmak ve değerlerle dalga geçmek elbette ki kabul edilemez bir durumdur. Oysa gündelik hayatta, sosyal münasebetlerde ve insani faaliyette Kur'ân mesajına uygun davranmak çok daha önemlidir ve ihtimam gösterilmesi gereken yer de burasıdır.

2 Diyanet görüşü için bk. https://www.youtube.com/watch?v=kn_rcmFnx18 (Erişim, 23.07.2023).

3 Diyanet görüşü için bk. <https://www.youtube.com/watch?v=InxsDOHcx-0> (Erişim, 23.07.2023).

4 <https://www.indyrturk.com/node/48316/r%C3%B6portaj/bat%C4%B1-islam%E2%80%99%C4%B1n-de%C4%9Fferlerini-nas%C4%B1-daha-iyi-yans%C4%B1t%C4%B1yor-islamlik-endeksi> (Erişim, 23.07.2023).

DİL ÖĞRETİMİ BAKIMINDAN TÜRKİYE MÜNAZARALARI

HALİM SEZER

Türkiye’de Anadolu İmam Hatip Liseleri ve Uluslararası İmam Hatip Liseleri’nin sayısı, incir çekirdeğini doldurmayan toplumsal bağnazlık yüklü kültürel açmazlı gerekçelere sarılanlara rağmen son yıllarda artış gösterdi. İslâmî ilimlerle beraber öğrenilen diğer derslerle güçlü bir nesil yetiştirmeyi kendine görev bilen İmam Hatip Liseleri bilhassa dil becerisi bakımından öğrencilerini en güzel şekilde eğitmek için gerek eğitim kadrosunun gelişimi gerekse sosyal etkinlikler bakımından elinden gelenin en iyisini yapmaya gayret ediyor. Üstelik bunu birine yer açmak için öbürünün itilip kakılması gerektiğini ortaya koyan bir perspektifle yapıyor.

Sahici hedefleri bulunan bu liselerde okuyan öğrenciler, okulların kendi yaptığı faaliyetler dışında Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’nün katkılarıyla da pek çok alanda kendini geliştirme fırsatı buluyor. Dil ve hitabet gelişimi için Model Birleşmiş Milletler simülasyonları, musiki eğitimleri, sportif aktiviteler, hat ve resim kursları İmam Hatip okullarındaki etkinliklerden birkaçı. Son yıllarda öne çıkan bir başka faaliyet ise Türkiye Münazaraları. Malum herhangi bir konu üzerinde zıt düşüncelerin karşılıklı olarak savunulduğu münazaralar kişiyi hitabet, dil kullanımı, argüman üretme gibi pek çok alanda geliştirmeyi hedefler. Eğer İmam Hatipleri bir aile olarak tahayyül edebilirsek, münazaraya katılan öğrencileri, öğretmenleri ve velileri, birbiriyle belki çekişen, ama özünde kesinlikle ortak nitelikler gösteren bir dizi aile olarak düşünebiliriz. Bu yazıda Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından 12-13 Haziran 2023 tarihleri arasındaki düzenlenen ve izleyenleri hayran bırakan 6. Türkiye Münazaraları finalleri bağlamında, dil öğreniminde konuşma eğitimi ve becerisinin yerinden söz edeceğim.

İletişimin en önemli ve güçlü yönünü oluşturan konuşmanın nasıl doğduğu ile ilgili çeşitli nazariyeler var. Yansıtma teorisine göre konuşma, insanın doğadaki sesleri taklit etmesinden doğmuş mesela. Ünlem kuramına göre dil, insanın ilkel coşkularının şuursuzca dışı vurumu sonucunda sese dönüşmesi ve bu seslerin zamanla dili oluşturması şeklinde açıklanmaktadır. İş teorisine göre konuşma, insanların birlikte iş yaparken çıkardıkları seslerden meydana gelirken beden dili kuramına göre konuşma, insanların el-kol hareketleri yaparak anlaşmaya çalışırken birtakım sesler çıkarmışlar ve insan bu ses ve hareketler arasında bir bağlantı kurarak konuşmayı keşfetmiştir. Toplumsal denetim kuramı ise konuşmanın, insanın kendi dışındaki kişileri denetim altına alarak ihtiyaçlarını karşılama isteği sonucunda doğduğunu ileri sürer.

Tevhidi nazariyeye göre de insan, konuşma özelliği ve kabiliyeti verilerek dünyaya gönderilmiş ve insan kendisine verilen bu kabiliyeti zamanla geliştirmiştir.¹ Konuşmanın nasıl doğduğunu açıklamaya çalışan teorilere bakılarak konuşmanın, insanlığın doğuşuyla birlikte var olmaya başladığını söylemek imkân dâhilindedir. Temel dil becerileri arasında da ilk önce konuşma becerisinin ortaya çıktığı ve geliştiği kabul gören bir görüştür. Konuşma becerimiz gerek fiziksel gerekse kişisel gelişimimizle birlikte sürekli tekâmül ederek kendini yenileyen bir sisteme sahiptir. Örneğin çocukların dil öğrenme aşamaları “ağlama evresi” (0-8 hafta) ile başlayıp; çocukların dile hâkim olduğu, dili yaratıcı bir şekilde kullanabildiği ve soyut kavramların anlaşılıp kullanıldığı “yaratıcı dil kullanımı evresi” (9 yaş ve sonrası) ile sonlanan birçok aşamadan geçer.

1 Adem İşcan, “İletişim, Konuşma ve Konuşmayla İlgili Temel Kavramlar”, *Konuşma Eğitimi Yöntemler-Etkinlikler*, ed. Abdullah Şahin, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2015, s. 2-3.

DİL EDİNİMİ VE KONUŞMA BECERİSİ

Muhakkak insanın diğer bireylerle en hızlı iletişime geçebildiği yol konuşmadır. İnsanlar konuşma yolu ile bilgi, fikir ve hislerini başkalarına aktarır. Konuşma yaşantılarının paylaşılması süreci diye de tanımlanabilir. Firdevs Güneş'in deyimiyle "Konuşma bireyin zihnindeki bilgi, duygu ve düşüncelerini sözlere aktarma sürecidir. Bu süreçte konuşmacının zihinsel yapısı, olaylara bakış açısı ve nasıl düşündüğü de açığa kavuşmaktadır. Bir başka ifadeyle insanlar konuşma yoluyla düşündüklerini, hissettiklerini ifade etmekte, zihnindeki yapı, süreç ve işleyişi ortaya koymaktadır. Konuşma zihinde başlayan ve seslendirme ile sonuçlanan bir dizi zihinsel ve fiziksel işlemin yapıldığı geniş bir süreci kapsamaktadır."²

Bu bakımdan konuşma öğretimi hem ana dil hem de yabancı dil öğretiminde çok büyük bir öneme sahiptir. Türkiye'de ve dünyada insanlar çeşitli sebeplerle yabancı dil öğrenmeyi arzulamaktadır. Yabancı dil öğreniminin temel amacı, hedef dilde anlama ve anlatma becerilerini kazanmaktır denilebilir. Yabancı dil öğrenmek isteyenlerin gelişmesini arzuladıkları temel dil becerisi ise konuşmadır. Zira konuşma yabancı bir dilin edinildiğini yahut öğrenildiğini gösteren önemli bir göstergedir. Buna mukabil Martin Bygate'e göre konuşma becerisi pek çok açıdan ihmal edilmiştir. Bu ihmal hem ana dil öğretiminde hem de yabancı dil öğretiminde söz konusudur. Ona göre bu ihmalin sebebi belki de hemen herkesin konuşabilmesidir. Yine ona göre bu ihmal ve yüzeysel görülme konuşmanın anlık gelişmesindedir.³ Gerek ana dili gerekse yabancı dil olarak her dilin öğretiminde konuşma öğretimine gereken önem verilmelidir.

Bir insanın diğer insanlarla iletişime geçebilmek için ilk kullandığı beceri konuşmadır. Bir çocuk geliştikçe çevresindeki insanlarla iletişime konuşma becerisi vasıtasıyla geçer. Konuşma ve yazma dil becerileri açısından üretken olmayı ifade etmektedir. Bir insan da iletişim kurabilme noktasında önce konuşma becerisini sonrasında da yazma becerisini kullanarak iletişime geçer. Yabancı dil öğrenenler de böyledir, çünkü

yabancı dil öğrenilirken ilk ve temel amaç diğer insanlarla iletişime geçebilmektir. Bu da evvela konuşma becerisi vasıtasıyla gerçekleşir. Hedef dil öğrenilmeye devam edildikçe de iletişim kurabilmenin diğer bir yolu olan yazma becerisi gelişir ve öğrenenin ihtiyacı karşılanır.

Ana dil ediniminde olduğu gibi yabancı dil öğreniminde de doğal bir sıranın takip edilmesi gerektiği yaygın bir görüştür. Nasıl ki ana dil ediniminde insan önce duyar sonra konuşur ve daha sonrasında okumayı ve yazmayı öğrenir; yabancı dil öğrenen bir insanın da bu sıralamaya uygun bir yoldan geçmesi gerektiği savunulmaktadır.⁴ İzlenecek bu doğal sırada yabancı dil öğrenenlere gerçek veya gerçeğe en yakın dinlemeler, gerçek veya gerçeğe en yakın konuşmalar sunulmalıdır. Bu konuda öğrenilen yabancı dilin konuşulduğu ülkede o yabancı dili öğrenmek büyük bir avantajdır. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'ne bağlı İmam Hatip Liselerinin öğrenim programı ve uygulamaları bu bakımdan oldukça başarılıdır. Zira öğrenciler gerek hazırlık sınıflarında gerekse sonraki sınıflarda belli bir program dâhilinde Arapça için Ürdün'e, Rusça için Kazan'a, İspanyolca için İspanya'ya, İngilizce için İngiltere'ye götürülüyor, dil gelişimleri kültürel ve sosyal faaliyetlerle destekleniyor. Ayrıca onlarca ülkeden öğrenci kabul eden Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liselerinde okuyanlar da Türkçeyi burada öğrenmektedir.

KONUŞMA BECERİSİNİN ORTAYA KONMASI VE MÜNAZARA TEKNİĞİ

Dil ediniminde doğal sırayı takip ederken hayata uygun bir eğitim verilmelidir. Öğrencilerin alacakları dil eğitimi onları motive etmeli ve aynı zamanda ihtiyaçlarını da karşılamalıdır. Çünkü bu konuda inceleme yapan akademisyenlerin belirttiği gibi "Çalışmalar gösteriyor ki yabancı dil derslerinde öğrencilerin en zorlandıkları ve en geç ve yavaş geliştirdikleri yetenek konuşma yeteneğidir. Öğrencilere başarı duygusu vermemiz gerekir, bu onlara becerileri ve bilgileri çerçevesinde yapabilecekleri konuşma görevleri vererek mümkün olacaktır. Pozitif tavır geliştirmeleri önemlidir. Çünkü negatif tavır geliştirdikleri bir şeyi öğrenmelerini ve başarı göstermelerini bekleyemeyiz. Bu nedenle öğrenen kişilerin

2 Firdevs Güneş, "Konuşma Öğretiminde Uygulanan Yaklaşım ve Modeller", *age.*, s. 152.

3 Martin Bygate, *Language Teaching a Scheme for Teacher Education: Speaking*, Oxford, Oxford University Press, 1987, s. vii.

4 Özcan Demirel, *Yabancı Dil Öğretimi*, Ankara, Pegem Akademi, 2014, s. 102.

ihtiyaçlarını, yaşlarını, öğrenme üsluplarını ve stratejilerini dikkate alarak verilecek bir dil eğitimi onları başarıya taşıyacaktır. Konuşma derslerinde dil gerçek hayattaki gibi doğal olmalı ve konular öğrenci ve onun yaşantısı ile bağlantılı olmalıdır. Yabancı dil eğitiminde iletişim becerilerinin öğretiminde kullanılan pek çok yaklaşım, yöntem, teknik ve strateji vardır.”⁵

Her dilin öğretiminde bunlardan yararlanılabileceği gibi öğretmenler kendi özgün strateji ve tekniklerini de geliştirebilirler. İmam Hatip Liselerinde yabancı dil öğretmenlerinin öğrenenlere yabancı dil öğretimi verirken en büyük destekçisi şüphesiz ki ders kitaplarıdır. Konuşma öğretimi yapılırken de öğretmenler bu ders kitaplarından ve sınıf ortamında uygulanabilecek etkinliklerden yararlanmaktadır. Fakat sınıf ortamına taşınan bu etkinlikler hedef dilin gerçek iletişim özelliklerinden uzak bir özellik sergiler. Daha çok hazır diyaloglar, soru cevap şeklinde kalıp iletişim imkânları sunulur. Böylece öğrenenler ezbere yönlendirilir. Bu durumdan kurtulabilmek için öğrenenlere gerçek iletişim ortamlarına yakın, çok yönlü ve yaratıcı *sözel iletişim becerileri* sunulmalıdır.⁶ Yabancı dil öğretiminde konuşma becerisinin geliştirilmesinde kullanılacak en önemli tekniklerden biri *münazaradır*.

Bilindiği üzere münazara, daha önceden belirlenmiş ve içeriği açısından tez antitez biçiminde tartışılmaya uygun bir konu hakkında iki farklı grubun bir seçici kurul ve dinleyiciler önünde tartışmaları esasına dayalı bir tekniktir. Bu tekniği tartışmadan ayıran en temel farklılık ise oluşturulan grup üyelerinin savunacakları konuya inanmasalar da onu ispatlamaya çalışmalarıdır. Bu teknikte kazanmak ve kaybetmek vardır. Kazanana, münazara öncesi belirlenmiş jüri üyeleri karar verir.⁷ Bununla beraber münazara tekniği yabancı dil öğretiminde daha çok üst düzey kurlarda kullanılacak bir tekniktir. Bir münazaraya dâhil olup bir fikri savunabilmek için üst düzey dil becerilerine sahip olmak

gerekmektedir. Münazara tekniği yabancı dil öğretiminde konuşma becerisini geliştirme açısından hayli kullanışlıdır.

TÜRKİYE MÜNAZARALARI

Üst düzey dil becerilerini görünür kılan Türkiye Münazaraları adlı etkinliğin temel hedefi öğrencilerin farklı dillerde özgün fikir üretebilme ve karşılaştıkları problemlere çözüm bulma; farklı görüşleri savunabilme, mantık yürütme, tezler ortaya koyma ve antitezler üretme; özgüven duygularını ve kendilerini ifade edebilme yeteneklerini destekleyip geliştirmektir.

Hazırlık sınıfı bulunan proje İmam Hatip Liseleri öğrencilerinin katıldığı münazara turnuvaları belirgin etki yaratmanın yanında her geçen yıl kendini geliştiriyor. Önce yalnızca Arapça sonrasında Arapça, İngilizce, Rusça, Almanca, İspanyolca ve Türkçe olmak üzere altı dilde düzenlenen münazaralar bu sene on bir farklı dilde yapıldı. İmam Hatiplerde hazırlıkta verilen dil eğitiminin ilerlemesi sayesinde on bir farklı dilde düzenlenen münazaraların içeriği Arapça, İngilizce, Almanca, Rusça, İspanyolca, Fransızca, Farsça, Japonca, Çince ve İtalyanca'dan oluşmakta. Bunların yanında 100'ü aşkın ülkeden Türkiye'ye okumaya gelen ve Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liselerinde eğitim gören öğrencilerin yarıştığı Türkçe de münazaranın yapıldığı diller arasındaydı. Herhâlde buradan hareketle aşırı derecede basitleştirmeye meraklı kişilerin elinde kaçınılmaz çeşitliliğinden yoksun bırakılan İmam Hatipler hakkında düşünmenin tek makul yolunun onu çoğul olarak kabul etmekten geçtiğini varsaymalıyız.

Türkiye Münazaraları önceki yarışmalarda dereceye giren okulların koordinatörlüğünde çevrim içi elemelerle başlıyor. İngilizceden dört, Arapçadan ise iki grupla düzenlenen çevrim içi elemeler 324 öğrencinin katılımıyla Türkiye'de eş zamanlı düzenlendi. Yarışmaya Türkçeden 18, Arapçadan 17, İngilizceden 47, Almanca ve Farsçadan 3, İspanyolca ve Fransızcadan 2, Çince, Japonca, İtalyanca ve Rusçadan ise birer okul katıldı. Farklı 12 ilden dörder kişilik 30 münazara takımındaki toplam 120 öğrenci ve 30 danışman öğretmen rehberliğinde yapılan yarı final ve final müsabakaları ise bu sene İstanbul Başakşehir'deki Mehmet Emin Saraç Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde düzenlendi. İlgili dillerde uzman ve akademisyen 39 jüri üyesince yapılan

5 Dinçay Köksal, Ayşe Dağ Pestil, “Yabancı Dil Öğretimi ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Tarihçesi”, *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi: Kuramlar, Yaklaşımlar, Etkinlikler*, ed. Abdullah Şahin, Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2014, s. 315.

6 Özcan Demirel, *age.*, s. 102.

7 Dinçay Köksal, Behice Varışoğlu *agm.*, s. 106.

değerlendirmeler sonucunda sıralamalar şekillendi. İki gün boyunca büyük heyecana sahne olan finallerin ilk gününde Arapça, İngilizce ve Türkçenin yarı finalleri; İspanyolca, İtalyanca, Fransızca, Farsça, Çince, Japonca, Rusça ve Almanca'nın finalleri yapıldı. İkinci gün ise Türkçe, Arapça ve İngilizce müsabakalarının finalleri gerçekleştirildi. Ardından protokol konuşmaları yapıldı ve müzik dinletisi icra edildi. Ödüllerin açıklanması ile sona eren programda dereceye giren okullar ise şöyle sıralandı:

Arapça münazarada birinciliği Beyoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi, ikinciliği Başakşehir Mehmet Emin Saraç Anadolu İmam Hatip Lisesi, üçüncülüğü Konya Tahir Büyükkörükçü Anadolu İmam Hatip Lisesi, dördüncülüğü ise Pendik Ömer Çam Anadolu İmam Hatip Lisesi kazandı. İngilizce münazarada birinciliği Ankara Tevfik İleri Anadolu İmam Hatip Lisesi, ikinciliği Kocaeli Mehmet Akif Ersoy Anadolu İmam Hatip Lisesi, üçüncülüğü Çamlıca Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, dördüncülüğü ise Pendik Ömer Çam Anadolu İmam Hatip Lisesi elde etti.

Türkçe münazarada birinciliği Ankara Uluslararası Prof. Dr. Muhammed Hamidullah Anadolu İmam Hatip Lisesi, ikinciliği Ankara Uluslararası Milli İrade Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi, üçüncülüğü Sivas Uluslararası Şehit M. Murat Ertekin Anadolu İmam Hatip Lisesi, dördüncülüğü ise Tekirdağ Uluslararası Şehit Münür Alkan Anadolu İmam Hatip Lisesi kazandı. Almanca münazarada Beşiktaş Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi birinci, Şehit Ömer Halisdemir Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi ikinci, Ankara Şehir Cengiz Polat Anadolu İmam Hatip Lisesi ise üçüncü oldu.

Çince münazarada birinciliği Şehit Mehmet Güder Anadolu İmam Hatip Lisesi 2. takımı, ikinciliği ise Şehit Mehmet Güder Anadolu İmam Hatip Lisesi 1. takımı kazandı. Farsça münazarada Van Anadolu İmam Hatip Lisesi birinci, Zeytinburnu Merkezefendi Anadolu İmam Hatip Lisesi ikinci, Konya Haciveyiszade Anadolu İmam Hatip Lisesi ise üçüncü oldu. Fransızca münazarada birinciliği Bakırköy Anadolu İmam Hatip Lisesi, ikinciliği ise İzmir Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi kazandı. İspanyolca münazarada birinciliği Ahmet Sani Gezici Anadolu İmam Hatip Lisesi, ikinciliği ise Kadıköy Anadolu İmam Hatip Lisesi elde etti. Japonca münazarada birinciliği İTO Marmara Anadolu

İmam Hatip Lisesi 2. takımı, ikinciliği ise İTO Marmara Anadolu İmam Hatip Lisesi 1. takımı kazandı. Rusça münazarada Mehmet Emin Saraç Anadolu İmam Hatip Lisesi 1. Takımı birinci, Mehmet Emin Saraç Anadolu İmam Hatip Lisesi 2. takımı ise ikinci oldu.

Etkinlikten ayrıldığım zaman sadece ödül kazanan öğrencileri görmedim, okullardaki sinerjinin İmam Hatip camiasını nasıl bir araya getirdiğini de anlamış oldum. Aslında Türkiye Münazaraları'nın tüm boyutlarıyla çok güzel bir *metin* olduğunu gördüm. Hatıraların insan hayatının dokusu hatta kendisi olduğu dikkate alınırsa öğrencilerin, öğretmenlerin, velilerin, akademisyenlerin ve gazetecilerin biriktirdiği anıların ise haddi hesabı yok. Görülen, işitilen şeylerin hatıralarla zenginleşerek, değişerek geleceğe taşınması ise daima dille gerçekleşir. Denilebilir ki kapsamlı entelektüel şölende İmam Hatip Lisesi öğrencileri sadece seçici kurul önünde 11 dildeki yeterliliklerini değil, "öğrendikleri dilin kültürel kodlarına vukufiyetlerini ve kendilerini akademik bir ortamda nasıl ifade edeceklerini test ettiler."⁸ Protokol konuşmalarının ardından dereceye girenlere ödül ve madalyaları takdim edildi. Elbette kusursuz bir etkinlik değildir Türkiye Münazaraları. Kimi kusurlarına dikkat çekmek babında gereksiz vurgular içeren protokol konuşmalarını, seçici kurul tercihlerindeki sorunları ilk elde zikredebiliriz.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa 2015 yılında yalnızca Arapça ile başlayan ve şu an 11 farklı dilde gerçekleştirilen Türkiye Münazaraları organizasyonu ülkemizde yabancı dil öğretiminin geldiği yerin yanında İmam Hatip Liselerinin öğretim programlarının çok yönlülüğünü yansıtan konuşma becerisi temelli dil öğretiminin anlamlı bir fark ortaya çıkardığını gösteriyor. Eğitim kurumu inşasına temel oluşturan kültürün verili bir olgu olmadığını, aktörlerin yaratıcı bir biçimde inşa etmesiyle oluştuğunu da. İmam Hatip Liselerinde olsun başka eğitim kurumlarında olsun bir kızgınlıkla kaleme sarılanların bunları göz ardı etmemesi gerekiyor. Ayrıca etkinlikte kocaman cümleler kuran, merak duygusunu yitirmiş hocaların böylesi etkinlikleri kültürel hayatın marjında kalmaktan kurtaracak yorumlar ve analizler içeren metinler yazması şart.

8 Murat Özer, "Kültürde iktidar olmak mümkün mü?", *Akşam*, 27 Haziran 2023.

ÇAĞDAŞ İSLÂM DÜŞÜNÇESİNDE BİR KLASİK: *ÜMMET BİLİNCİ*

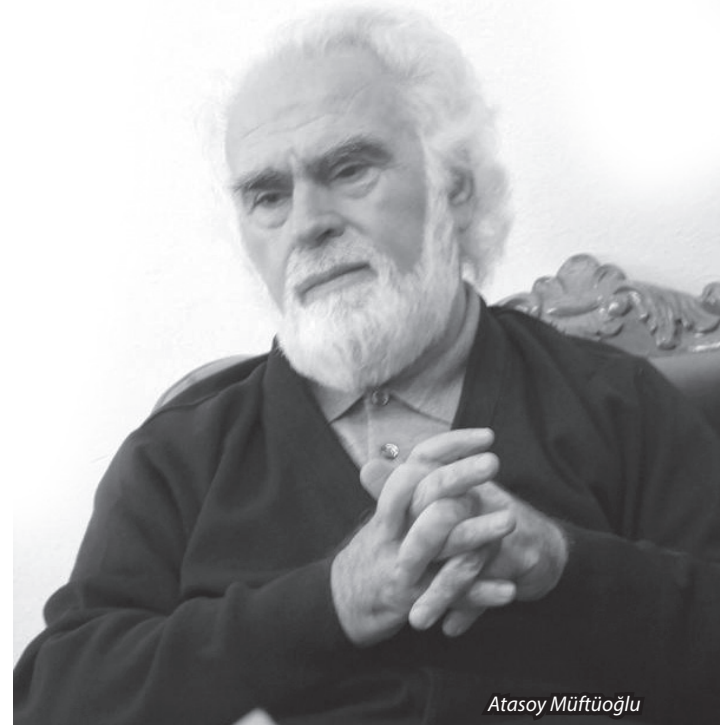
ÜSTÜN BOL

1990'lı yılların başlarında pek çok yaşıtımla birlikte İslâm'la hakiki olarak ilk kez temas ediyoruz. İçinde bolca hamaset de barındıran siyasal hareket kanımızı kaynatıyor. Adına idealizm diyemeyeceğimiz bir şey başımızı döndürüyor. Gözlerimiz kamaşmış ve boyumuzdan büyük laflar ediyoruz.

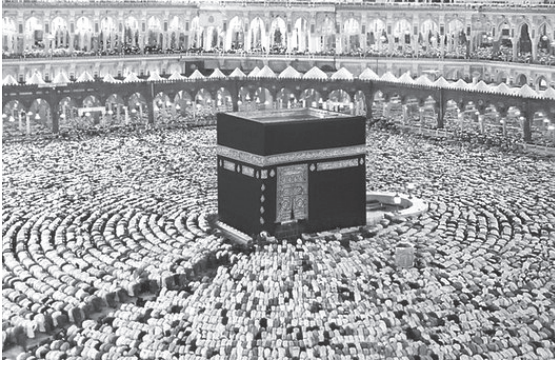
Birkaç kişi bir araya geldiğimizde konuştuğumuz şeyler hep aynı. O aynı şeylerden biri de hep şu: Bizim neden Ali Şeriatî'miz, Mevdudî'miz, Seyyid Kutub'umuz, Gannuşî'miz yok! Sürekli tercüme eserler okuyoruz. Bünyemize, içinde bulunduğumuz toplumsal-siyasi atmosfere, mücadele yöntemimize uygun olup olmadığına bakmadan tercüme eserlerden karton kahramanlar üretiyoruz! Aradan otuz yıl geçtikten sonra bugün, benim o gün olduğum yaşlarda olan gençlerle konuşurken otuz yıl önce kurduğumuz cümlelerin aynısını bu gençlerin ağzından duymak beni hayli şaşırttı.

Yıllar önce bizim neden Ali Şeriatî'miz yok sorusu sorulduğunda bize kimse Atasoy Müftüoğlu, İsmet Özel, Hasan Aycın, Sezai Karakoç... var dememişti. O gün bana hatırlatılmayan bu isimleri bu kez ben gençlere hatırlattım. Sezai Karakoç'u çok okumasalar da biliyorlardı. Hasan Aycın kimdi?, Atasoy Müftüoğlu ismi tanıdık geliyordu. İsmet Özel ise "Abi o da çok değişik değil mi?" idi. Değişikti ama fırsat bulup henüz okunmamıştı.

Şubat 1994'te Denge Yayınları "Bilinç Serisi" başlığı altında hazırladığı bir dizi kitap içerisinde Atasoy Müftüoğlu'nun *Ümmet Bilinci* kitabını da yayımladı. Yayınevi eseri çıkarırken çağdaş İslâm düşüncesinden bir klasiği yayımladığını biliyor muydu bilinmez. Ama neticede ümmet kavramı üzerine yazılmış en derli toplu, en temel eser ortaya çıktı. Çalışmayı o yıllarda okuduğumda o günkü tercüme hastalığına bu-

Atasoy Müftüoğlu

laşmış aklımla bir İslâm klasiğiyle karşı karşıya olduğumu anlamamıştım. Yıllar sonra daha terbiye edilmiş bir akılla tekrar okuduğumda ise her şeyin farkına varmıştım. Kitap daha sonra bazı eklemeler yapılarak, kapsamı genişletilerek yeniden basıldı. 2021 yılında ise ilk hâlini uygun olarak Mahya Yayınları tarafından yeniden yayımlandı. 1994'te yazılmış hâli hiçbir eklemeye yapılmadan, eksik söz bırakmadan çağdaş bir İslâm klasiği olarak erişilemez bir yerdedi zaten.

Ümmet vurgusu eserin yazıldığı dönemin şartlarını da ifade ediyor olmalı! O dönemde hem bir hassasiyetin hem de politik bir durumun öznesi olan ümmet kavramının bugün karşılığının azalmış olması ve hatta o günlerde ümmet kavramını öne çıkaranların bugün ümmet kavramından uzaklaşmış olmaları da bunu gösteriyor. İddiasını terk edenlerin aksine Atasoy Müftüoğlu'nun *Ümmet Bilinci* kitabı dönemsel etkilerden uzak hâlâ biricikliğini koruyor ve iddiasını sürdürüyor. 1980 sonrası İslâmcılığının tercüme İslâmcılığı olduğunu söylersek büyük oranda hata etmiş olmayız. Mısır, İran, Afganistan gibi ülkelerin kendi özel durumlarına ilişkin çözümlerini tercüme ederek Türkiye'ye uyarlamak, bunları mutlak doğrular hâline getirerek aksini iddia etmeyi sapkınlık olarak değerlendirmek o günlerden kalan angajmanlarımız. Bu angajmanı çoğu Müslüman eğitici ve öğretici bir sürece de çevirmiş olabilir. Tercüme eserler tecrübe edilmesi gereken kısımları için önemli kaynak eserler elbette. Bugün hâlâ konuştuğumuz bizim uluslar üstü yazarlarımız nerede, sorusunun cevabı belki de yanı başımızda olmalı. Müftüoğlu'nun *Ümmet Bilinci* çalışması değeri çağlar ötesine ulaşan bir öneme sahip. Eserin yazıldığı çağda

beklenen değeri görmemiş olması, onlarca dile çevrilmemiş olması bizim yakın körlüğümüz ile ilgili.

NEYİ UNUTTUĞUNU HATIRLA: ÜMMET

Atasoy Müftüoğlu farklı etnik kökenleri olan, farklı dilleri konuşan, farklı gelenek ve ananeleri olan ama temel İslâmî inançlarda birleşen evrensel bir millet olarak tarif ediyor ümmeti. (s. 12) Bu tanıma göre mensubu olduğumuz ırk sebebiyle ötekileştirdiğimiz insanlar, bizimle aynı dili konuşmaya zorladığımız milletler, kendimizce aşağılık gördüğümüz ve alay ettiğimiz âdet ve gelenekler bir ayrışma nedeni değil, birleşme unsuru olarak çıkıyor karşımıza.

Bizi bir millet/ümmet olmaktan uzaklaştıran modern ideolojiler ise, ırkımızın, dilimizin ve öğretilerimizin ötekilerden üstün olduğunu söylemekle kalmıyor; temas ettiğimiz toplumları kendimize benzetmemizi şart koşuyor! Bu hâliyle modern ideolojiler dengesizlikler, eşitsizlikler, zulüm ve soykırımla şekillenen bir dünya doğuruyor. (s. 7)

Modern ideolojilerin insanların manevi/ahlaki sorunlarına cevap aramaması, herkese hükmetmeye çalışması, herkesi tek tipleştirme arzusu kaçınılmaz şekilde bir kaosa sürüklüyor insanlığı. Modern ideolojilerin hazcı yapısı, bencil dokusu ahlaki bir zorunluluk olarak karşımıza çıkan ümmet bilincini derinden tehdit ediyor.

Modern ideolojilerle ümmet bilincini karşı karşıya getiren asıl düşünce modern ideolojilerin öncelikle laik yapısıdır. İnsanla ilişki kuramayan laik ideolojiler onu yalnızlaştırmaya, bencillemeye çalıştı. Bu bencilleştirme çalışması bir süre sonra toplumsal bir çürümeye dönüşerek ulus devlet arayışlarını ortaya çıkardı. İslâm toplumlarının yenilgisiyle sonuçlanan son yüzyılın büyük savaşları batılılaşma ve taklitçi bir gelenekçilikle birleşerek İslâm ümmetinin toplumsal ve kültürel dokusunu derinden sarstı. (s. 9) Bu çöküşü gözlemleyen ve önlem almaya çalışan Müslümanlar temelsiz, romantik abartılı bir mücadele yöntemi ile karşı koymaya başladılar. Fakat sadece fiziken değil, aklen ve ahlaken de yenilmiş olan Müslümanlar buradan bir çıkış yolu üretemediler.

Müslümanlar yenilgiyi kabul etmiş ve teslim olmuş olsalar da modern ideolojiler Müslümanları bir tehdit olarak algılamaktan vazgeçemediler. İslâm'ın herkese tanıdığı ifade hürriyetine karşı modern ideolojiler Müslümanların ifade hürriyetlerini kısıtladılar. Aynı modern ideolojiler kendi bağnaz geçmişlerini koruyup savunurken Müslümanların kendi geçmişlerine sahip çıkmasına engel oldular. Bu engellemede başarılı olmadıkları durumda bu gayreti gerici-lik, köktencilik olarak tanımlayarak kamuoyu oluşturdular. Modern laik ideolojiler bununla yetinmeyerek İslâm toplumlarında politik ve etnik istikrarsızlığı tahrik ettiler. Son yüzyılda milliyetçilik hareketleri ile Balkanlar, Ortadoğu ve Afrika'da etnik devletçikler ürettiler. Bu devletlerden İslâm ümmetinin parçası olanlar bir daha hiçbir zaman özgür ve bağımsız olamadılar. (s.14)

Milliyetçilik akımı etkisinde kalan Müslüman devletler bu ayrışma ile istikrarsızlaştırıldılar. Bugün hâlâ dünya üzerinde istikrarsızlaştırılmış bütün coğrafyalar İslâm topraklarıdır. 11. yüzyılda Haçlı Seferleri ile İslâm topraklarını yağmalayan batılılar on asır sonra etnik milliyetçilik akımı ile İslâm topraklarını sövmeye devam ettiler. Etnik-milliyetçi söylemlerle ayrıştırılan İslâm topraklarında gelenekçi ve geçmişe öykünmeci bir dinî anlayış geliştirildi. Modern ideolojiler tehdit oluşturan devrimci İslâmî düşünceye karşı gelenekçi İslâmî bir söylemi meşrulaştırdılar. Bu sayede iç dinamiklerini ve inançlarını yitirmiş, başkaları tarafından yönlendirilmeye razı, sömürgecilerin dili ve mantığıyla konuşup davranan toplumlar icat ettiler. Bu icat edilmiş halklar küçük ya da yarım özgürlüklerle tatmin olarak küçük gerçekliklerle oyalandılar. (s. 20)

Politik amaçlar taşımayan bir ahlak sistemine indirgenen İslâm, emperyalist yayılma için uygun bir araçtı. İslâm'ı sadece bir inanç ve ahlak sistemi şeklinde algılayan çevreler yaşadığımız dünyanın gerçekleriyle ilgilenmemeyi, dünyayı düşler ve sezgiler üzerine temellendirmeyi tercih ettiler. (s. 21) Bu bir süre sonra akli olan yerine açıklanamayan ve akıldışına meyletmeyi, mistik olanı yüceltmeyi doğurdu. Coğrafi ve ırki sınırları bulunmayan uluslar üstü bir dünya ve hayat görüşünün ifadesi olan İslâm, coğrafi ve ırki sınırlara hapsedilmiş, ulusal ideolojilerle öz-

Tercüme eserler tecrübe edilmesi gereken kısımları için önemli kaynak eserler elbette. Bugün hâlâ konuştuğumuz bizim uluslar üstü yazarlarımız nerede, sorusunun cevabı belki de yanı başımızda olmalı.

deleştirildi. Ulusal ideolojilerin denetimi altına alınmasıyla da değişime kapalı, kokuşmuş bir muhafazakârlığa evrildi. Eleştirel bilinçten yoksun taklit bilincine dayalı bir kültürle, sloganlar eşliğinde hakikat yolları birer birer kapatıldı. (s. 22)

İslâm tarihten çekilmeye zorlandığı modern zamanlara kadar çok halklı, çok dilli, çok renkli yapılar kurmuştu. Bu yapılar yüzlerce yıl ayakta kaldı. İslâm tarihin içinde kaldığı süre boyunca insanlığı ve coğrafyayı bölmedi. İslâm'ın tarihten çekilmesiyle birlikte hizipçilik, kabilecilik, ulusal çıkarlar İslâm'ın amacı hâline getirildi. Ulusu bir olgu kabul eden İslâm'ın yerine, ulusa bağlanma fikri yüceltildi. Bir süre sonra bu bağlılık diğer ulusları dışlamayı, ümmet bilincini reddetmeyi doğurdu. Müslümanlar bu dönemde emperyalist dünyayla mücadele etmek yerine, hizip kavgalarına yöneldiler. Mezhebi ve etnik bu kavgalar ufukları küçültmekle kalmadı, ümmet bilincini de zayıflattı.

İSLÂM ÜMMETİNİN ORTAK KARAKTERİSTİĞİ VE GÜNCEL

1. Allah katında hiçbir halkın, kabilenin, topluluğun özel bir yeri yoktur. Hazreti Peygamber, soy-sopla, atalarla, kabileyle, ırkla övünmeyi kesinlikle yasaklamıştır. (s. 30)

2. İslâmî hareketler gelenekçi temeller üzerine inşa edildi. Gelenekçi akımlar bireyi önceleyen, bireyin kurtuluşunu amaçlayan alanlar üretti. Aynı gelenekçi akımlar temelsiz bir tevekkül ve teslimiyet ile hareketsizleştirildiler. Hem düşünsel anlamda hem fiziken hareketsizleşen halklar akıl ve bilgiye değil sezgi ve mistisizme yönlendirildiler. (s. 31)

3. Bugün İslâm ümmetinin sınırlarını ulusal devletler çiziyor. Bu ulusal devletler öncelikle

İslâm ümmetine dâhil olmayan devletler! İslâm ülkelerinde İslâmî inançların içeriğini de laik resmî kurumlar belirliyor. (s. 31)

4. Geleneksel toplumların en belirgin özelliği durağan, kapalı ve durgun toplumlar olmalarıdır. Bu toplumlar çok katı kurallar üzerinde durur, biçimleri kuşaklar boyunca hiçbir değişime uğramaz.

5. Modernleşme insanın maddi hayatına, maddi gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte sağladığı imkânlardan daha ağır sorunlar doğurmuştur. Modernleşme tarihi boyunca İslâm dünyası kendisini hamasi bir kültürle ifade etmiştir. Hamasete ve romantizme yaslanan halklar yaşadıkları dünyanın gerçekleriyle yüzleşememişlerdir. (s. 35)

6. Modernleşme sınıflar arası farkları belirginleştirirken İslâm, toprak sahipleriyle köylüleri, sermaye sahipleriyle yoksulları, patronla işçiyi barıştırdı. İslâm bu özelliğiyle kapitalist bir sistemin gelişmesini yüz yıllarca engelledi.

Bizi bir millet/ümme olmaktan uzaklaştıran modern ideolojiler, ırkımızın, dilimizin ve öğretilerimizin ötekilerden üstün olduğunu söylemekle kalmıyor; temas ettiğimiz toplumlara kendimize benzetmemizi şart koşuyor!

7. Müslümanlar İslâm'ın ilk günkü devrimci aşk ve tutkusunu yitirdikleri için modern dünya karşısında geriliyor ve alçalıyor. Bu alçalış ve gerileme Müslümanları laik düzenlerle uzlaşmaya sürüklüyor. (s. 36)

8. Irk, bölge, ulus, kabile, dil, renk asabiyeti insanlığı fesada veren, parçalayan bir asabiyettir. (s. 38)

9. Ümme, insanlık çapında temelleri olan bir gerçekliğin ifadesidir. Ulus devlet ise ırksal üstünlük fikrine dayalı olarak ortaya çıkan bir gericiliktir. (s. 39)

10. İslâm evrenseldir. Hizipçi, kabileci, ırkçı anlayışlarla evrensel varoluş bilincine ulaşılamaz. Başka renkleri, ulusları, mezhepleri dışlayarak evrenselci olunamaz. Kavim merkezli bir din anlayışı, kavim merkezli bir düşünce ve kültür evrensel olamaz. (s. 40)

AİLEMİZİN ADI: İSLÂM

Yeryüzündeki bütün Müslümanlar İslâm ailesinin çocuklarıdır. Adına ümme dediğimiz bu aile bir inanç topluluğu olduğu kadar siyasal bir topluluktur aynı zamanda. Son devrin en önemli İslâmcılarından Mehmet Âkif ümme olmayı şöyle tarif ediyor:

“Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez
Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez”

Biz Müslümanlar namaz kılmanın, oruç tutmanın, yalan söylememenin farz olduğuna inanıp ırk, bölge, renk, dil asabiyetini savunamayız. Aksine bütün bunların karşısında durmanın farz olduğuna, ümme bilincinin her ibadet gibi makbul ve farz olduğuna inanmak zorundayız.

İslâm hayatın tüm yönlerine açıktır. Müslümanlar İslâm'ı yalnızca kimi ibadet şekilleriyle sınırlandıramazlar. Hayatın bütün safhalarında Müslüman gibi davranmak esastır. Bir Müslü-

man Allah'ın iradesinin ve çağrısının herhangi bir ülke ya da halkla sınırlandırılmış olabileceğini düşünemez. (s. 45)

Müslümanların bütün ibadetleri ve sosyal hayatı sosyal ilişkileri ve dayanışmayı zenginleştirmek üzerinedir. (s. 47) Dolayısıyla ümme olmak bu zenginleştirmenin ibadet hâlidir. Bireysel çıkarlardan ziyade ortak ümme çıkarlarını gözetmek ve bu çıkarlara hizmet etmek de bir ibadettir. Bu hâliyle İslâm gündelik hayatımızda zaman zaman ihtiyaç duyduğumuzda başvurabileceğimiz bir inanç sistemi değildir. O bizim bütün hayatımızın her alanını kapsayan bir yaşam ve irade biçimidir.

İslâm'ın bazı ilkelerini kabul edip bazı ilkelelerini görmezden gelmek Müslümanca bir tavır olamaz. Namaz kılmayı şeklen ve kalben nasıl kabul ediyorsak, ümme olmayı da ümme bilincini de mutmain bir kalple kabul etmek

zorundayız. Bir topluluğun farklı renklere sahip olması, bu topluluğa başka halkları sömürme hakkı vermez. İslâm insanlar arasında belirleyici fark olarak iman ve küfür farklılığını esas alır. Renk, dil, kültür gibi farklılıklar Allah'ın ayetlerindedir. (s. 48)

Küfür, hayatı yaratan iradeyi ve o yaratıcının koyduğu yasaları inkâr etmektir. İnsan kendini yaratan iradeyi tanımaması kadar boş, anlamsız ve saçma bir davranış olamaz. O hâlde bu saçmalık ekseninde dil, renk, kabile, soy gibi gerekçelerle üstünlük iddia etmek en büyük saçmalaktır ve Allah'a savaş açmaktır. (s. 48) Kabile, ırk, ulus bağları evrensel bütünleşmenin önündeki en büyük engellerdir. Kavim ve yurt asabiyetine sahip olanlar evrensel gerçekliğin bilincine ulaşamazlar. (s. 49) Bu sebeple İslâm ailesi içine giren tüm kavimler İslâm'ı en güzel şekilde kendilerinin temsil ettiklerine inanıyorlar. Her kesim kendi kavminin özelliklerini desteklemek için İslâm'ın imkânlarını kullanıyor. Bu sebeple de İslâm'ın bütünsel açıklamaları, yorumları büyük ölçüde engelleniyor. (s. 51)

ÜMMETÇİ BİR DAYANIŞMA MÜMKÜN MÜ?

İslâm topraklarının ister fiilî olsun ister düşünsel anlamda olsun işgal altında tutulduğu bir çağda ümmetçi bir dayanışma mümkün müdür? Emperyalist, çıkarıcı, ahlaksız Amerikan düzenine karşı İslâm ümmeti nasıl ayağa kalkabilir?

Ümmet bunu ancak; sıg, yetersiz, yapay, samimiyetsiz modern dünya karşısında İslâm'ın söylemini yükselterek yapabilir. (s. 62) Hizip ölçüğünde düşünmeyi terk ederek, dünya ölçüğünde düşünmeye başlayarak. Emperyalist çıkarlar ekseninde yükselen ilişkiler insanlığa nasıl emperyalist bakış açılarını ve insanlık çapında istikrarsızlıkları dayattıysa; ulusal çıkar temelinde kurulan ilişkiler de uluslararası çelişkileri doğurdu. (s. 62-3) Ulusçuluk kendisini diğer halklardan soyutlarken aynı zamanda insani ilişkileri daralttı ve ufukları küçülttü.

İslâm ise bunların karşısında toplumların birbirlerine yabancılaşmasına karşı; cemaat içinde bütünleşmeyi, dayanışmayı, tanış olmayı öngördü. Müslümanlar kendilerini herhangi bir milliyetle sınırlandırmazlar. İslâmî mücadele

evrensel amaçlar içerdiğinden siyasal sınırlara göre yapılamaz. Müslümanlar bu sebeple milliyet esasına dayalı bir siyasal mücadeleye girmezler. (s. 63) Ümmet gerçeğinin tarihte karşılaştığı en büyük tahribat ulus-devlet olgusu olmuştur. Ümmet bilincinin yeniden kurulabilmesi için yaralı, bölgesel-ulusal farklılıkların aşılabilmesi gerekmektedir. (s. 64)

İslâm toplumunun yeniden inşası, kâmil insanın kişilikli, bilinçli bireylerin yetişmesiyle başlar. Sağlıklı bir toplumsal bünye nitelikli, derinlikli, ufuklu, erdemli bireylerden oluşur. Klişelerden, sloganlardan, tarafgirliklerden köklü bir cemaat teşkil edilemez. Sağlıklı, tutarlı bir kişilik bilincine sahip olanlar, sağlıklı bir cemaat bilinci oluştururlar. Sağlıklı bir ümmet bilincine ancak sağlıklı bir cemaat bilinciyle ulaşılabilir. (s. 65) Ümmet bilinci İslâm kardeşliğinin fiilî bir gerçeklik hâline dönüşmesiyle ifadesini bulur. Ümmet bilinci soyut bir düşünce değil, yaşayan bir gerçekliktir. Her milliyetçilik, ırkçılık ve kabilecilik insanlık tarihi boyunca çok kötü siciller inşa ederken; İslâm, milliyetçiliğin her türlü süne tarih boyunca yabancı kaldı. (s. 65)

Milliyetçilik coğrafi ve ırki bir dar görüşlülüğün ifadesidir. ırk, renk, doğum üstünlüğü kompleksi cahili bir asabiyetin tezahürüdür. Her milliyetçilik ait olduğu ulusu temelsiz ve ölçsüz bir şekilde yüceltir, takdis eder. Milliyetçilikler yoluyla her ulus kendisine özgü köksüz ayrıcalıklar icat eder. Kana ve ırka dayalı kimlik sahipleri için başkaları düşman ve yabancıdır. (s. 66)

Bu bağlamda günümüz dünyasında ulusal devletlerin sınırlarına sığmayan, sığdıramayan bütün sınırları aşan bir kültür ve insanlık anlayışını biz Müslümanlar temsil ediyoruz.

İnsanlık tarihi boyunca her milliyetçilik, bir başka milliyetçilikle çatışmak zorunda kalmıştır. Günümüzde herhangi bir ulus devlet içerisinde ancak egemen ulusun milliyetçiliği meşruiyet kazanabiliyor. Bir ulus devlet içerisinde egemen milliyet dışında kalan unsurların milliyetçiliği bir biçimde yok ediliyor. Hiçbir milliyetçiliğin yerel sınırlar dışında hiçbir etkisi olamaz.

Bütün milliyetçiliklerin doğasında açık bir saldırganlık yatmaktadır. Her milliyetçilik hangi

koşulda olursa olsun, yalnızca ırk bağlarına hitap edebilmektedir. Irk bağlarına hitap eden her söylem bencildir. Her milliyetçilik taraftarlarına kendilerini sevmesini öğretir. İslâm ise Müslümanlara başkalarını sevmesini öğreten bir sistemin adıdır. (s. 68)

İSLÂM'A BÜTÜNSEL YAKLAŞIM

İslâm'ın dış boyutları ne kadar önemli ise, iç boyutları da o kadar önemlidir. Müslümanlar İslâm'ın bütünsel birikimi ve mirası üzerinde yoğunlaşmak zorundadır. İslâm maneviyatının, bireyler planında varlığını sürdürmesinden ibaret bir dini hayat düşünülemez. Yalnızca sezgi, keşif ve ilhama dayalı bir dinî hayat sürdürülemez. Vahye dayalı akıl, insanın kalbiyle de sürekli ilişki içerisinde. Vahiy ve sezgiden bağımsız bir akılla da İslâmî yorumlara gidilemez. Peygamber efendimizin hayatı İslâm'ın somut bir açıklamasıdır. (s. 76)

İslâmî geleceği ümmet çapında yeniden inşa etmek için bütünsel çabalar gerekir. Bugün İslâm dünyasında pek çok İslâmî akım ve hareket kendisini tek boyutlu olarak, tek yanlı olarak yapılandırmış bulundurmaktadır. İslâm toplumlarında İslâmî akımlar, İslâmî çabalarını Müslüman toplulukların ahlaki ve ruhi gelişmesini sağlama çabalarıyla sınırlandırmıştır.

İnsanlığın ortak insanlık değerleri etrafında bütünleştirilmesi tezi İslâm'ın tezidir. Irkçılık İslâm'ın antitezidir. İslâm çok uluslu bir ümmettir. İslâm, doğuşunu izleyen ilk yüzyılda Arapları, Samileri, İranlıları, Mısırlıları, Hintlileri, Çinlileri, Afrikalıları, Berberileri, Türkleri, Avrupalıları kendi evrensel bünyesi içerisine almayı başarmıştır. İnsanlık tarihi böylesi bir evrensel tabloya bir daha şahit olmamıştır. İslâmî bütün kavramlar evrensel kavramlardır. (s. 77)

Bugün ümmet bilincini tehdit eden en büyük sapma; kimi insanların, kimi hareketlerin/grupların/hiziplerin/toplulukların kendilerini diğer insanlardan ayıran birtakım farklı niteliklere/özelliklere sahip olduklarına inanmalarındır. Her ırkçılığın temelinde zulüm vardır. Barışın, kardeşliğin en büyük düşmanı ırkçılıktır. Irkçılık hiçbir nedenle affedilemez. Her ırkçılık insanların eşitliğini reddeder. İslâm ümmeti bütün etnik toplulukları, bütün etnik özellikleri kendi sosyal düzeni içerisinde bir araya getiren

evrensel bir topluluktur. Ümmet, İslâm'ın sosyal düzeninin adıdır. İslâm, insanların Allah'ın yarattığı şekilde ait oldukları aileler, kabileler ya da uluslar hâlinde isimlendirilmelerini kabul eder. Ancak, bu aile, kabile ya da ulusların temel bir anlam ve ölçü hâline getirilmesine izin vermez. Herhangi bir aile, kabile, ırk ve halk iyilik ya da kötülüğün kaynağı olamaz. (s. 82)

İslâmî bütünlüğün gereği gibi algılanabilmesi için, çeşitli ırklara, uluslara, bölgelere, zamanlara özgü değer yargılarının sınırlarını aşmak gerekir. Hiçbir İslâmî oluşum, kendisini herhangi bir ırkla, ulusla, bölgeyle sınırlayamaz. İslâmî oluşumların ya da hareketlerin temel amacı içinden çıktığı toplumdan başlayarak bütün insanlığa ulaşacak şekilde ortak bir dil, ortak bir söylem, ortak bir ilişki, ortak bir uğraş gerçekleştirmektir. (s. 83)

Bir İslâmî oluşum ya da hareket herhangi bir ülkenin ya da halkın içinden çıkabilir. Bu ülkenin ve halkın dilini ve kültürünü konuşabilir. Ancak İslâmî hareketin gerçek bir nitelik taşıyabilmesi için kendisini bütün insanlığa yöneltmesi gerekir. İslâm, insanın ve hayatın var olduğu her yerde kendisini ifade eder.

Günümüzde modern dünya sistemleri/disiplinleri/yapıları toplumların yüzeysel görüntüleri üzerinde çalışıyorlar. Toplumsal olaylar, insani olaylar, gelişmeler, iniş-çıkışlar bir nesne gibi ele alınıyor. Olaylara ancak dışarıdan bakılabiliyor, olayların derinliğine inilemiyor. (s. 91)

İslâm dünyasında, İslâm'ı sadece kültürel bir gelenek olarak algılayan anlayışların egemenliği yüzünden, kültürel haçlı seferlerine gereği gibi karşı konulamadı. Yirminci yüzyıl boyunca İslâm dünyasında standartlaştırılmış resmi İslâm anlayışları üzerinden çalışıldı. Standartlaştırılmış resmi İslâm'a göre, İslâm sadece kişisel-duygusal alanda yaşatılacak, İslâm'ın siyasal-kamusal işlevleri halklara unutturulacaktı. Bu yolla İslâm dünyasında halklar depolitize edildiler. (s. 93) Halkları depolitize etmenin yollarından biri sistemin laikleştirilmesiydi. Bu yolla Müslüman halkların devrimci bilinçleri yok edildi. Laiklik imana bir tepkidir. Laiklik dinî kayıtsızlığın adıdır. (s. 98)

Varoluşun anlamını hakikatle bütünleşerek, dünyanın anlamını adaletle bütünleşerek,

hayatın anlamını faziletle bütünleşerek, ibadetin anlamını takva ile bütünleşerek kavrayabiliriz. (s. 100) Müslümanların en büyük eylemi sürekli olarak Allah'a çağırmasıdır. Allah'ı tanımak, Allah'ın bütün bir iradesine teslim olmak demektir. Müslümanlar için her şartta, her durumda, en üstün tutulması gereken tek gerçeklik İslâm'a ait temel ilkelerdir. Müslümanlarla kâfirler ve müşrikler arasında hiçbir ortak yan yoktur. Allah'ın mutlak iradesine karşı savaşanlardan insani davranışlar beklenemez. Müslümanlar günahkârların bağışlanmasını ve iyiliklerini dileyebilirler, ancak müşrikler için böyle bir talepte bulunamazlar.

Müslümanlar ortak ilkeler etrafında, ortak amaçları gerçekleştirmek üzere toplanan bir cemaat/hizip/ümmedir. İslâm cemaati/hizbi/ümmedi ırk sınırlarını, renk sınırlarını, dil ve kültür sınırlarını aşan bir bilinci temsil etmektedir. Hiçbir Müslüman, insani ilişkiler çerçevesinde hiçbir insanın etnik kökenini araştırma ihtiyacı duymaz. Ümmet bilincinin yenilenebilmesi için önce insanın yenilenmesi gerekmektedir. (s. 101)

Modern insan içi boş kimi tanımlara/kavramlara tapınmakta, kalıplar ve klişelerle düşünmektedir. Kalıplara ve klişelere koşullandırılan yığınlar bu yolla etkisizleştirilmekte ve köleştirilmektedir. Günümüz insanının bütün bir ufku fizik dünya ile sınırlıdır.

ÜMMET BİLİNCİ İÇİN BÜTÜNCÜL YAKLAŞIMLAR

Ümmet bilincinin gerçek anlamıyla temellendirilebilmesi için, din bilincinin bütüncül bir çerçeve içerisinde algılanması gerekir. İslâm bütün zamanlar boyunca vardı. İslâm, bütün peygamberlerle birlikte vardı. İslâm, insanla birlikte başlamıştır, insanlıkla birlikte başlamıştır. İslâm, bütün peygamberleri ve bu peygamberlere gönderilen bütün kutsal kitapları kabul eden tek dindir. (s. 106)

Bugün İslâm dünyasında halklar, genellikle devletin öngördüğü din anlayışına bağlıdır. İslâm dünyasında devletler, dini hem devletin çıkarları için hem de ilgili ülkelerin ve ulusların ulusal çıkarları için bir araç olarak kullanıyor. Böylece, bütün bir insanlığın ruhu olması gereken din, her ulus tarafından bölücü milliyetçilik akımlarını desteklemeye memur ediliyor.

Günümüzde İslâm dünyasında saltanat sahiplerinin temsil ettiği devlet ve din anlayışını yüceltmekle görevli ücretli/resmi din adamları sınıfı oluşturulmuştur. Bu sınıf, bütün koşullarda, bütün iktidar ve saltanat sahiplerine aldığı ücret karşılığında meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır. (s. 109)

Ulus devletlerin İslâm dünyasında ortaya çıkışıyla birlikte her ulus devlet yeni bir kimlik arayışı içerisine girmiş ve bu devletler yeni kimlikleri için İslâm öncesi dönemin kültür kaynaklarına yönelmişlerdir. Ulus devletin bir siyasal model hâline gelmesiyle birlikte her ulus devlet kendine özgü milliyetçilik icat etmek durumunda kaldı. Gerek ulus devlet gerekse buna bağlı milliyetçilikler, halklar arasında her tür kültürel ve tarihsel ortaklığın son bulmasına, bütünlüğün parçalığa dönüşmesine neden olmuşlardır. Ulus devlet ve milliyetçilikler döneminde din, ilgili devletlerin herhangi bir parçası hâline getirilmiş, din devlete hizmet etmeye başlamıştır. (s. 110)

Sömürge sonrası dönemde kurulan ulus devletler, yalnızca devlet ve milletin çıkarlarıyla bütünleşen bir din anlayışını kurumsallaştırarak, ümmet ruhuna büyük bir darbe indirdiler. Ulus devlet döneminde ulusal/yerel kültür dinin yerine geçti. İslâm da bu yerel kültürün bir parçası sayıldı. (s. 110) Müslümanlar yirminci yüzyıl boyunca yurtlarını topraklarını askeri işgallerden kurtarmayı başardılar, ancak bu topraklar siyasal işgallerden kurtarılamadı. Ümmet bilincinin zayıflamasıyla birlikte, siyasal bilinç de büyük ölçüde zayıfladı. (s. 111)

İslâm'ın özü, içeriği ve anlamı, İslâm'ın temsil ettiği değerler hayata ve dünyaya açık olduğu hâlde, kadercî hayat anlayışı nedeniyle Müslümanlar dünyaya kapanmışlardır. Günümüzde dünya Müslümanlığı modern dünya karşısında tavırsızdır. Bu dünya ile hesaplaşmayı düşünmemektedir.

İslâmî anlamları yıkan, yok eden bir dünya ile hesaplaşma çabası içerisinde bulunan Müslümanlar, gelenekçi/görenekçi/mistik yapılar tarafından yalnızlaştırılmakta ve dışlanmaktadır. Eğer Müslümanlar için bir değişim, kurtuluş, uyanış olacaksa bu; ümmet bilincinin, ümmet ruhunun, ümmet ahlakının bütüncül anlamda hayata çıkışıyla tamamlanacaktır. (s. 112)

DEMOKRASİ ÇERÇEVESİNDE BİRKAÇ MESELE

ALİ AKGÜN

Demokrasi Batı’da doğmuştur. Tarihsel olarak demokratik sistemin ilk örneklerinin Eski Yunan’da ve Roma’da ortaya çıktığı ifade edilmiştir. M.Ö. 500 yıllarında Yunanistan’daki şehir devletlerinin -en önemlisi Atina’ydi- yönetimini açıklamak için; *cracy* (güç, yönetmek) ve *demos* (halk) kelimelerinden türemiş *demokrasi* (halk yönetimi) terimi kullanılmıştır. Aynı dönemde Romalılar ise kendi sistemlerine cumhuriyet -*res*, şey ya da ilişki; *publicus*, halk demektir- *republic* (halka ait olan şey) adını koymayı tercih etmişlerdir.¹ Yunan ve Roma’daki ilk yüzyıllardan sonra düşüşe geçip kaybolan bu örneklerden sonra özellikle 18. yüzyıldan bu yana demokrasi düşüncesi İngiltere, Fransa ve Amerika gibi ülkelerdeki gelişmelerle tüm dünyayı etkisi altına almıştır.

SİYASAL SİSTEMDE VE TOPLUMDA YAŞANAN DÖNÜŞÜMLER

Belirtilmesi gereken bir dönüşüm İngiltere’de yaşanmıştır. Gelecek yüzyıllardaki temsili hükümet fikrine ve uygulamasına en büyük

1 Yunanlılar halkçı yönetimlerini tanımlamak için *demokratia* demokrasi terimini icat ettiler. Romalılar kendi köklerine, Latinceye inip yönetim şekillerine *republic* cumhuriyet dediler. Sonraları İtalyanlar da aynı ismi kendi bazı şehir devletlerindeki halkçı yönetimlere verdiler. 1787’de James Madison bu iki terim arasındaki ayrımı “Tam bir demokrasi derken hükümeti bir araya gelip bizzat yöneten az sayıda bireyden oluşan bir topluluk” ve “cumhuriyet derken de bir temsil sisteminin var olduğu hükümet” şeklinde yapmıştır. Bugünün bakış açısıyla bu yapılanmaların hepsi de eksikliği fark edilen bazı temel politik kurumlardan yoksundur: Seçilmiş temsilcilerden oluşmuş bir ulusal parlamento ve ulusal hükümetin altında çalışan, halkın seçtiği yerel yönetimler. Alt seviyelerdeki demokrasiyi halkın seçtiği üst seviyedeki bir parlamentoya birleştiren bir sistem henüz icat edilmemişti. Robert A. Dahl, *Demokrasi Üzerine*, çev. Betül Kadioğlu, Phoenix Yayınları, Ankara, 2021, s. 25.

etkiyi yapacak olan bir temsili parlamento belirsiz bir başlangıçla yavaş yavaş şekillenmiştir. Bu parlamento, I. Edward döneminde -1272-1307 yılları arasında- düzensiz aralıklarla, ihtiyaç duyuldukça toplanan meclislerden ortaya çıkmıştır. “18. yüzyıla gelindiğinde bu gelişmeler, kral ve parlamentonun yetkilerinin diğerinin yetkileri tarafından kısıtlandığı bir anayasal sisteme dönüştü. Parlamento içerisinde Lordlar Kamarası’ndaki babadan oğula geçen aristokrasinin gücü, Avam Kamarası’ndaki halkın gücüyle dengelenmişti.”² 1700’lü yıllarda bu sistem Avrupa’da hayranlık uyandırıyor. ABD’nin kuruluşunda; İngiliz sisteminin iyi yanlarını alıp, kötü taraflarını kenarda bırakan bir cumhuriyet kurmak isteyen Amerikan anayasasının mimarları da bu sisteme hayrandılar. Onların zaman içerisinde kurulmasına yardımcı oldukları bu cumhuriyet, ilerde pek çok başka cumhuriyet için de bir model işlevi görecektir.

1789 burjuva devrimiyle birlikte Fransa’da krallık yıkıldı. Katolik kilisesinin ekonomik, siyasi ve toplumsal gücü azaldı. Din ve devlet işleri tamamıyla ayrıldı. İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi ilan edildi. Laik bir milliyetçilik düşüncesi hâkim siyasi ideoloji hâline geldi. Daha sonraki dönemlerde genelde monarşik yönetim biçimleriyle yönetilmiş olan Batı’daki ulusal devletler demokrasilere dönüştüler. Bu yöndeki gelişmeler giderek hızlandı.

Demokratik yönetim biçimi, en çok sayıda bireye en geniş özgürlüğü veren, olası en yüksek çeşitliliği tanıyan siyasi hayat biçimi olarak tanımlanmaktadır. Demokrasinin üç boyutu; temel haklara saygı, yurttaşlık ve temsilcilik olarak ifade edilir. Demokrasi; özgürlüğü halkın

2 Robert A. Dahl, *age.*, s. 30.

egemenliğine dayanan toplumla devlet arasında kurumsal bir aracılıktır. Bu aracılık siyasi ve hukuki sistemin özerkliğini gerekli görmektedir. Demokrasi, yöneticilerin yönetilenler tarafından serbest seçimle belirlenmesidir. Bugün temelde temsili olmayan demokrasi yoktur. Demokratik bir sistem bütün halka oy hakkı tanınmasıyla özdeşleştirilebilir. Geniş ölçekli bir demokratik eşitlik için; her vatandaşın oy kullanmak için eşit ve etkin fırsatı olmalı ve her oy eşit sayılmalıdır.

Siyasal sistem sivil toplumla devlet arasında bağ kurmanın bir yoludur. Demokrasi hem siyasi seçimlerin özgürce yapılmasını hem de toplumsal aktörlerin çıkarlarının siyasi temsilciler tarafından temsil edilmesini gerektirir. Serbest seçimler ve siyasi çoğulculuk olmadan demokrasi de olmaz. Demokratik düzen, yasalığı toplumun tamamı tarafından kabul edilen kararların çoğunluğun oyuyla alındığı siyasi bir yapıdır. Demokrasi ulus devlete sıkı sıkıya bağlıdır.

Milletin egemenliği kendi elinde tuttuğu bir yönetim biçimi olan Cumhuriyet, demokrasinin kaçınılmaz bileşenlerinden biridir. Yurttaşlık temelde birey ve devleti karşılıklı haklar ve ödevlerle birbirine bağlayan bir ilişkidir. Yurttaşlık erki; ulusal bir toplumun yani sivil toplum, siyasi sistem ve devlet arasında güçlü bir ortaklığın varlığını gerekli kılar. Vatandaşlar toplumun yönetimine doğrudan veya dolaylı yoldan katılma hakkına sahiptirler. Liberal düşünceyi savunanlar bireysel çıkarı ortak yararlarla birleştirmeye çalışırlar. Kişisel özgürlük arayışına değer verirler. "İnsanı yurttaşla, özgürlüğü de kamu işlerine ve ortak çıkara katılımla özdeşleştiren Eskilerin özgürlüğü yetmez artık onlara."³

Sınırsız bir erkle donatılmış devlet demokrasi için bir tehdit oluşturur. Demokrasi bugün totaliter devlet anlayışına karşı da küresel sömürgeleştirmeye -toplumun bir pazarlar bütününe indirgenmesine- karşı da direnir. Demokrasi bizzat toplumsal aktörlere yaslanır. Toplumsal aktörlerin kendi kendine örgütlenme ve kişisel ve kamusal özgürlükleri savunma yeterliliklerine dayanır.

3 Alain Touraine, *Demokrasi Nedir?*, çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 128.

Demokrasi üç temel mekanizma içerir: Temel haklara başvuruya yurttaşlığın tanımını birleştirir. (*Anayasal araçların rolü*); temel haklara saygıyla çıkarların temsilini birleştirir. (*Hukuk kurallarının işlevi*); temsilcilikle yurttaşlığı birleştirir. (*Serbest seçimler yoluyla*).⁴ Demokratik düşüncenin hareket noktası halk egemenliği fikridir. İktidarı elinde tutan kişi ve kurumlar halkın aldığı kararları uygulamakla yükümlü temsilcilerdir. Toplumsal düzen adalete dayanmalıdır. Özgürlük, dürüstlük, haklara saygı sistemin parçalarıdır. Toplumsal bütünleşmeyi gerçekleştiren dinî değerler ve yasalara bağlı yurttaşlık anlayışı demokrasinin temel hususlarıdır. Çoğunluğun erki sınırsız değildir. Bu erkin üzerinde ahlak, adalet ve akla uygun düzen fikri bulunur.

Bazı düşünürler parlamenter olmayan bir demokrasi olamayacağını iddia ederler. Bu şekilde partiler aracılığıyla seçmenlerin seçilenleri denetlediği belirtilir. Çoğunluğun çıkarlarını temsil eden kuruluşlara -sendikalar, dernekler, partiler- dolaylı bir erk verilir. Temsilciler, demokrasinin vazgeçilmez bir bileşeni olarak, sivil toplumun taleplerini siyasi sisteme (iktidara) iletirler.

DEMOKRASİ VE SİVİL TOPLUM

Demokrasi, siyasi sistem sivil toplumu ele geçirdiğinde zayıflar. Kendini toplumsal taleplerin doğrudan anlatımı olarak gören bir devletin varlığında demokrasinin bozulduğu ifade edilir. Bu şekilde bir partinin halk örgütlenmelerini (sendikalar, sivil toplum kuruluşları, diğer toplumsal aktörler) ele geçirdiği sistemler totaliter bir yapı oluştururlar.

Totaliter yönetim biçiminde siyasi etkinlik tek bir partinin tekelindedir. Bu parti devletin resmi doğrusu olan bir anlayışa göre davranır. Zor kullanma ve inandırma araçları söz konusu partinin emrindedir. Ekonomik ve mesleki etkinliklerin çoğu devlete bağlıdır ve resmi ideolojiye göre yönetilir. Totaliter bir yönetimde devlet, siyasi toplum ve sivil toplum (bir parti-iktidar çarkının içinde) birbiriyle kaynaşır. Devlet toplumu içine alıp yok etmiştir; onun adına konuşur. Askeri diktatörlük çoğu kez ordunun bir

4 Alain Touraine, *age*, s. 110.

darbeyle önceki hükümeti devirmesinden sonra kurulur. Askeri diktatörlükler otoriterdirler.

Demokrasi, totaliter ve otoriter sistemlere karşı direnme şeklinde tanımlanır. Demokrasi halkın halk tarafından ve halk için yönetilmesi düşüncesine (halk yönetimine) dayanmaktadır. Demokratik bir düzende siyasal sistem ve toplumsal aktörler özerk olmalıdır. Demokrasi, birlik ve çeşitlilik, akla uygun hâle getirme ve kültürel kimliklere saygı arasında bir bireşim gibi görülebilir. Demokratik düzenin ortaya çıktığı ülkelerde, üç temel hususun birbiri ardına belirmesi söz konusu olmaktadır: Yurttaşlık, devlet erkinin sınırlanması ve temsilcilik. Bunun sonucunda görülen giderek gelişen demokrasi görünüm-leridir: “Önce halk egemenliği kesinleşti ve ulus devlet oluştu, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa’da. Daha sonra denetim altındaki demokrasilerde cumhuriyetçi ilkeyle liberal ilke birleşti, bunun en yetkin örneği 19. yüzyıldaki Britanya siyasal sistemidir. Son olarak da hem cumhuriyetçi hem liberal hem de toplumsal bir temsili kitle demokrasisi geldi.”⁵

Cumhuriyetçi demokrasi anlayışı yurttaşlık ve eşitlik düşüncelerine dayalıdır. Çoğulcu liberal demokrasi anlayışı ise kültürel çeşitlilik ve özgürlük düşüncelerine dayanmaktadır. Demokrasinin farklı biçimlerde ortaya çıkması gibi, demokratik anayasalar da farklı üsluplarda ve şekillerdedir. Sözlü (yazılı belge olmadan) bir anayasa görüşü İngiltere, İsrail⁶ ve Yeni Zelanda’nın şartlarında ortaya çıkmıştır. “Ancak modern demokrasilerde yazılı anayasaların kabul edilmesi standart bir prosedür hâline gelmiştir.”⁷ Anayasalar açık bir haklar beyanması içerir. Hukuki denetim uygulaması bulunur. Bazı koşullarda halk oylamaları gerekir. Başkanlık veya parlamenter sistem modelleri vardır.⁸ Uygulanacak seçim sistemi anayasada belirtilmiştir.

5 Alain Touraine, *age.*, s. 159.

6 19. 07. 2018’de İsrail meclisinde ırkçılığı ‘meşrulaştırarak’ Yahudi ulus devlet yasası kabul edilmiştir. Ülkede kendi kaderini tayin etme hakkını sadece Yahudilere veren, Filistin topraklarını dünyadaki tüm Yahudilerin anavatanı kabul eden, Kudüs’ü başkent ilan eden yasanın önemli bir maddesi de şöyledir: “Hukukta bir boşluk olduğunda Yahudi şeriatı referans alınacaktır.”

7 Robert A. Dahl, *age.*, s. 136

8 Başkanlık sistemi 1787’de Amerikan Anayasa Kongresi’ne katılan delegeler tarafından icat edildi.

İSLÂM ÜMMETİNİN DEVLET ANLAYIŞI

Hicretten sonra Medine’de, sınırları belirlenmiş bir bölgede, bilinen bir hukuka ve yönetime dayalı siyasi bir toplum meydana gelmiştir. Medine toplumunun bireylerini birbirine bağlayan müşterek hedefler, sözleşmeler ve yakınlıklar vardır. Bu toplum savunma, yargı, sözleşmeleri yerine getirme, elçiler gönderme gibi devletin bütün işlerini yerine getirmeye çalışmıştır. Bu devlette kanun yapma yüksek makamının Allah’a ve Resûlü’ne (Kitap ve Sünnet) ait olduğundan hiç kimsenin en küçük bir şüphesi yoktur.

Hz. Peygamber’in (s.) uygulamasında siyasi bir güç olarak devlet, İslâm’ın belirlediği ahlaki ve toplumsal amaçları gerçekleştirmek için bir araçtır. Hz. Peygamber’in liderliği vahye dayanan bir bilgiden kaynaklanıyordu. Hz. Muhammed’in vefatından sonra hilafet sistemine geçiş, İslâm ümmetinin devlet anlayışında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Hz. Ebubekir’in halife seçilmesiyle başlayan bu yeni dönemde, siyasi liderliğin tesis edilme yöntemi halkın şûrâ ve biatı şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım özellikle Ehli Sünnetin asırlar boyunca temel anlayışını oluşturmuştur. Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali zamanlarında da devlet yapısı İslâmî esaslar etrafında gelişmeye devam etmiştir. Hz. Peygamber ve raşit halifelerle birlikte yaklaşık yarım yüzyıl süren bu dönem; devlet anlayışı ve müesseseseleşmesi itibarıyla daha sonraki dönemlere ait uygulamaların İslâm’a uygunluğu konusunda kaynak ve ölçü kabul edilmiştir.

İslâm’ın özgürlük anlayışı, hakların kaynağını oluşturan ve insan aklının keşfedip disipline edebileceği insan yapısından hareket etmez. Hatta temelde akıl tek başına bunları layıkıyla ortaya koymaktan acizdir. Görülmesi gereken, bu evrenin her şeyi bilen ve her şeye kadir Allah tarafından yaratılmış olduğu gerçeğidir. İlk ve en yüce kanun koyucu O’dur. İnsan ise, Allah’ın

Delegeler İngiltere’deki, yasama ve yürütmeden bağımsız bir yargı, yürütmeden bağımsız bir yasama (parlamento) ve yasamadan bağımsız bir yürütme (monarşi) ortaya koyan sisteme hayrandılar. Delegelerin İngiliz anayasasının erdemlerini örnek almak istemelerine rağmen, bir monarşi söz konusu olamazdı. Başkanlık-kongre sistemi icat edildi. Robert A. Dahl, *age.*, s. 139.

ona verdiği akıl, irade ve özgürlükle onun emrine verilen varlıklara vekil tayin edilmiştir. Allah insana bu dünyada en güzel bir biçimde davranma yollarını vahiyle bildirmiş; bu şekilde ondan yeryüzünü imar etmesini, keşfetmesini ve zenginliklerini yatırıma dönüştürmesini istemiştir.

“Özgürlük, insanların istediklerini yapması değildir. Tarih boyunca en temiz varlıkların taşıdığı ve binlerce elçinin tebliğ ettiği İslâmî söylem, ‘Allah istediğiniz şeyi yapmanıza izin veriyor’ gibi genel bir bildirimle özetlenemez. Aksine bu ilahi mesajın sloganı bunun tam zıddıdır. Bu sloganın içeriği şöyledir: Allah sizi yaratandır, sizi heva ve cehalete uymaktan men ediyor. Size bilinçli, iradeli ve samimi bir yönelişle semavi anayasaya uymanızı emrediyor. Bu, hayatınızda hoşnut olacağınız, sizi dünya ve ahiret hayatında yükseltecek, dünya ve ahiretin sıkıntılarından uzaklaştıracak bir anayasadır. O sizi arzuların esaretinden, şeytanın kışkırtmalarından, baskıdan ve tiranların teröründen kurtaracaktır.”⁹

Bu anlayışta özgürlük; dürüstlük, sorumluluk almak ve Hakk’ın bilincinde olmaktır. Özgürlük Allah’ın emrettiğini yapıp yasakladığından kaçınarak ödevini yerine getirmektir. İnsan dünyada sergileyeceği en güzel davranışa giden en doğru yolu sadece aklına dayanarak bulamaz. Bunun tek yolu ilahi bir rehberlik ve peygamberleri örnek almaktır. “Yasama düzeyinde ise kamusal özgürlüklerin sağlanması ve muhafaza edilmesi, elçilerin en temel görevlerinden sayılır. Çünkü şeriat insanların maslahatını korumak için vazedilmiştir. Ve bu kurallar-hukukçuların disipline ettiği gibi- zorunlu, tabii ve destekleyici maslahatlar olarak özetlenir. Zorunlu olanlar dini, ruhu, aklı, soyu ve malı koruyan maslahatlardır. Âlimler kitap ve sünnet bazında vahiy kaynaklı metinleri inceleyerek adalet, özgürlük, eşitlik ve yeryüzünün imarı gibi başka hedefler ortaya koydular. Tüm bunlar, İslâm hukukunu uygulayacak ve bu hedefleri gözetecek adil bir hükümetin oluşturulmasını gerekli kılar.”¹⁰

9 Raşid Gannuşi, *Laiklik ve Sivil Toplum*, çev. Gülşen Topçu, Mana Yayınları, İstanbul 2018, s. 18.

10 Raşid Gannuşi, *age.*, s. 20.

“Onların işleri aralarında şûrâ iledir.” (42/38) Ayet-i kerimede belirtilen “şûrâ” danışmak demektir. Bu ilke vatandaşın kamusal işlere katılımıyla ilgilidir. Yani kamusal işlerle ilgili politikaların bir kişi veya grubun tekeline verilmesi kanuni değildir. “Buradan da parti kurma hakkı, basın hürriyeti, genel seçimlere katılma, görev alma ve adil seçimler kanalıyla iktidarın el değiştirmesi hakları gündeme gelmektedir. Gerçek bir biat/sözleşme olmaksızın iktidar olamaz. Çünkü halk, hükümetlerin faydalandığı otoritenin kaynağıdır. Bu ise yöneten-yönetilen otoritesinin üstünde olan ve hiç kimsenin yorumlama tekeline elinde bulunduramayacağı -bu hak ortaya çıkıncaya kadar âlimler arasında dönüşümlü olarak ele alınan bir konudur- şeriat hükümleri çerçevesindedir.”¹¹

İnsan, Allah’ın yeryüzündeki halifesidir; kendisine verilen akıl, özgürlük ve irade sebebiyle yaptıklarından sorumludur, dünyayı keşfederek ve imar ederek Allah’ın kudretinin ve yasalarının farkına varır; böylece onu daha fazla yüceltir, bilgisi ve bağlılığı artar. “Bütün insanların Allah’ın yarattığı varlıklar olması nedeniyle insanlar arasındaki eşitliği sağlam bir temele oturtan halifelik inancı, insanlar arasındaki ayrımcılığı körükleyen bütün etnik, cinsel ve toplumsal unsurları kökünden kazır. İnsanlara yapıp ettiklerinden başka bir şey kalmaz. Hadiste şöyle buyruluyor: ‘Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Ancak davranışlarınıza ve kalplerinize bakar.’”¹²

Devlet adaleti ve düzeni sağlamak amacıyla toplumun kurduğu araçlardan sadece biri olduğu için, iyiliği emredip kötülükten alıkoyarak doğrudan temsilcilik görevini yerine getiren otorite toplum olmaktadır. Toplumdaki gruplar bu görevi, sınır getirilmeyen araçlar vasıtasıyla yerine getirir. Bunların en önemlisi belki de vâkıf projesidir. Bu temel, toplum otoritesinin ve toplumun bireysel ve sosyal girişimlere sağladığı finansmanın en önemli kaynağını temsil etmektedir. Eğitim ve öğrenci dernekleri, meslek örgütleri ve sendikalar günümüzün sivil toplum kuruluşlarıdır.

11 Raşid Gannuşi, *age.*, s. 22.

12 Raşid Gannuşi, *age.*, s. 49.

İslâmî açıdan sivil toplum köklü sağlam bir kavramdır. Çünkü bu kavram İslâm'ın medeniyet yapısının bir parçasıdır. Müslümanların tesis ettiği ilk örnek topluma da bedeviliğin aksine Medine adı verilmiştir. İslâmî anlayışta toplumla devlet arasındaki ilişki biat yani özgür seçim üzerine kuruludur. İslâm'da sivil toplum, devlet çalkantılara maruz kalmış olsa da en büyük gelişmeyi göstermiş, halkın ve onun gücünün devamını büyük ölçüde garanti etmiştir.

İslâmî yaklaşımın temel hedefi sivil toplumu yeniden inşa etmektir. Bu şekilde toplumun çıkarları korunur. Sivil toplumun otoritesini desteklemek; devletin bireyler ve toplum üzerindeki yetkisini azaltmak, devletin onları kendisine bağımlı kılmasını ve yetkilerini ellerinden almasını engellemek için en güvenli yoldur.

SONUÇ YERİNE

Müslümanlar söz konusu olduğunda, Batı'nın demokrasi, özgürlük ve insan hakları alanındaki tavrı ikiyüzlüdür. "Bir milyon Çeçen bağımsızlık istemesi nedeniyle öldürülse, iç mesele olması bahanesiyle Rusya Batı'dan tebrik alabilir. Filistin'de durum daha kötü çünkü bütün bir halk öldürülüyor ve evsiz bırakılıyor. Öte yandan işgalci bütün bölgede hâkim olan özgür kampın -batılı- ülkelerinden her türlü desteği görüyor."¹³

Mısır'da 2012'de halkın oylarıyla seçilen Mursi ve Müslüman Kardeşler kadrolarının 2013'te askerî bir darbeye maruz kalması Batı tarafından sevinçle karşılanmıştır. Tunus'ta seçimle iş başına gelen Gannuşî ve Nahda yönetimi, 2021'de Cumhurbaşkanı Said'in orduyu arkasına alarak gerçekleştirdiği bir darbeye düşürülmüştür. İstibdat ve zorbalığa karşı İslâm'ın özgürlükçü anlayışını savunan Gannuşî hapsedilirken, neden Tunus'taki zalimler 'demokrasinin beşiği' Batılı ülkelerden destek ve yardım görmektedir.

2010'da 'Arap ülkelerinin özgürlük, refah ve demokrasiye kavuşacağı' vaadiyle başlayan süreç tümüyle aksi bir yönde seyretmiş ve neticede İsrail ve ABD'nin hedeflediği;¹⁴ Suriye ve Irak'ın

parçalandığı, İslâmî hareketin ve Sünni toplumun yok edildiği bir Ortadoğu düzeninin -İslâm topraklarında oluşan yıkım ve kargaşanın- gerçekleşmesi şeklinde son bulmuştur.

Demokrasi devlet yapısında uygulanabilir sistemlerden biridir. Dolayısıyla İslâmî sistemle mutlaka çelişmesi gerekmez. Aralarında benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da vardır. Demokrasi seçim düşüncesiyle özdeşleştirilirse -yöneticilerin yönetilenler tarafından seçildiği göz önüne alındığında- İslâm düşüncesiyle tam olarak örtüşmektedir.

İslâm tarihinde Batılı toplumların tanık olduğu din-siyaset, din-devlet arasındaki acı çatışmalar yaşanmamıştır. İlk nesilden bu yana -yöneticilerinin kim olacağına seçimle karar veren ashabın örnekliliği- seçim düşüncesi İslâm düzeninin bir parçası olmuştur. İnsanın yaratıcısıyla bağı, özgürlük ve hakların temel taşı ve omurgasıdır. İnsan Allah'ın yeryüzündeki temsilcisidir. Allah Teâlâ bu evrende olan her şeyi insanın hizmetine sunmuştur. İnsanlar yaratılış bakımından birbiriyle eşittir. Renk, ırk ve soy bakımından insanlar arasında üstünlük olduğu kabul edilemez.

Özgürlük, eşitlik, kardeşlik düşüncesi, vatandaşların seçim ve sivil toplum kuruluşları gibi bilinen demokratik mekanizmalar kanalıyla devlete katılması ve toplumsal iradenin ortaya çıkarılması, İslâmî bir model çerçevesinde kabul edilebilir. Allah'ın emirlerini yerine getirmek ve İslâm toplumunun hedeflerini gerçekleştirmek için İslâmî bir bakış açısı gereklidir. İktidarı halkın oylarının çoğunu alan siyasi partiye veren, çoğulcu bir sistem kurulabilir.

Ülke güvenliğinin, insan haklarının, kalkınmanın ve zulüm altındaki toplumların kurtuluşunun gerçekleşmesi için örnek bir sistem tesis edilmelidir. Otoritesini ümmetten alan ve en nihayetinde ümmetin birliğini temsil eden; sivil toplumu ve özgürlükleri destekleyen bir devlet anlayışı temel olmalıdır.

dergide 1982'de yayımlanan "80'li Yıllar İçin İsrail'in Stratejik Planları" isimli makalede İsrail'in Ortadoğu'da yapmak istedikleri -Mısır'ın zayıflatılması, Libya, Sudan, Irak ve Suriye gibi ülkelerin parçalanması- açıkça belirtilmektedir.

13 Raşid Gannuşî, *age*.

14 Kudüs'te Siyonistlerin çıkardığı *Kivounim* isimli

GELECEK ZAMANIN SESİ'NDEN HİCRET MİMARİSİ'NE

ALAADDİN YURDERİ

Göründü gönlün sularında
Uyandı tatlı bir sabah havası
Ve karşıladılar onları
Yollarda
Kent sokaklarında
Anıt gibi erkekler
Damlarda ufku giyinmiş kadınlar
Gök çiğinin tüveyçleri çocuklar
Yeni bir yürüyüşün
Yer sarsan gök titreten
Yürek yumuşatan bir yürüyüşün marşıyla
"Bir gün doğdu üstümüze ay doğdu
Ufuktan
Yükselen ve hep parlayan"

Sezai Karakoç, *Hızırla Kırk Saat*

Hicret hadisesi Nebevi stratejinin en önemli ilkelerinin başında gelmektedir. Bu esnada gerçekleşen "yeni bir ufuk yolculuğu" olan "İsrâ" ileride kendisini bekleyen hicret için Hz. Peygamber'in (s.) devlet kurma konusundaki eğitim programıydı. Hicretten bir yıl iki ay önce nazil olmuş İsrâ Suresi de Hz. Peygamber'e yönelik Kur'âni rehberlikle, "De ki: Rabbim! Gireceğim yere doğruluk ve esenlik içinde girmemi sağla. Çıkacağım yerden de beni doğruluk ve esenlik içinde çıkar. Katından bana yardımcı bir kuvvet ver. Yine de ki: Hak geldi bâtıl zail oldu. Zaten bâtıl zail olmaya mahkûmdur." (İsrâ Suresi, 80-81) devletin doğasına uygun yasaları açıkladıktan sonra Allah, Nebisini hicretle ilgili başka bir yasa hakkında düşünmeye sevk

ediyor. Onun Mekke'den çıkarılması Kureyş için bir hezimetin kapısını aralarken davet için kendisi ve arkadaşlarını zaferle müjdeliyordu: "Memleketinden çıkarmak için seni neredeyse zorlayacaklardı. O takdirde senin ardından onlar da pek az kalabilirlerdi. Bu, senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimize de uyguladığımız yasadır. Sen bizim yaşamızda değişiklik bulamazsın." (İsrâ Suresi, 76-77)

BİR HAREKET NOKTASI OLARAK HİCRET

Wadah Khanfar, *İlk Bahar* adlı eserinde Hz. Peygamber'in (s.) hayatına dair büyük öneme sahip "Hicret" hadisesine ilişkin stratejik ve siyasi okumayı "Geleceğe Hicret" başlığıyla şu şekilde bir çerçeveye oturtur: "Hz. Peygamber'in (s.) Yesrib'i seçmesi son derece stratejik bir karardı. Rastgele alınmış yahut Yesriblilerin Mekke'ye gelerek Hz. Peygamber'le (s.) buluşup kendi yurtlarına hicret etmeye davet ettikleri için verilmiş bir karar değildi. Hicretin gerçekleşme şekli, Hz. Peygamber ve ashabının önceden düşünerek hazırladıkları kusursuz planı gösterir... O hâlde hicret, insani bir göç veya muhacirler için yaşanacak bir ortam temini olmayıp, sürekli ve evrensel boyutuyla mesajı tebliğ edebilecek otoriteyi inşa etme gayretiydi. Başka bir deyişle hicret, Hz. Peygamber (s.) ve Müslümanlar için hakkı ortaya koyup batılı ortadan kaldırma yönünde bir hareket noktasını temsil ediyordu."¹

1 Wadah Khanfar, *İlk Bahar*, çev. Hasan Hacak-Mehmet

Biz, birkaç yüzyıldır hicret köprüsünü yıktık. İçimizdeki Mekke ve Medine birbirinden koptu. Kişiyle toplumun arasındaki birbirine göç ediş mimarisi çöktü. Ahiretin bu dünyadaki izi olan hicret adamı özelliğini anlamaz olduk.

Yazımızın başlığında geçen “Hicret Mimarisi” başlıklı denemesinin yanında, her biri “ruhun sevir mekânları”² olan *Hızır ile Kırk Saat*’inde Sezai Karakoç, uzun şiirin 36. saatini Hz. Muhammed (s.)’in hicret hadisesine ayırır. Adı geçen yazı ve şiire geçmeden önce Üstadın, sanat görüşü ve şiirinin temel dayanaklarını bilmekte fayda vardır. Kendisi, “sanat tutumum, genel dünya görüşümün bir bölümünden başka bir şey değildir. Onu bir sesin, yeni bir sesin sırtına yükseltmekten ibarettir.” Bu tespitin ışığında Karakoç’un yazı ve şiirlerinin çözümü kolaylaşacaktır.

Portreler galerisinde Sezai Karakoç’u: “Gelecek Zamanın Sesi” başlıklı yazısıyla değerlendiren Âlim Kahraman, “Hayatı, sanatı ve dünya görüşünün iç içe geçmiş bir örgü halinde şekillendiği bu kişilik, çağı ve toplumu için temsil edici gücü olan “orijin” sahibi öncü bir kişiliktir. O, kendinde yeni bir çağı çağırma gücü bulan, açılmakta olan yeni bir çağın sesini duyan geniş ve derin ufukların sahibidir. “Fecir Devleti” şiirinde de bu ulu kentler kuran “sesi” veciz bir şekilde işitiyoruz;

*Fakat ben dağların sesini duydum
Anladım gelmekte olan zamanı
Yöneldim Büyük Amaca
Doğan güneşe dönen
Bir gün çiçeği gibi
Evet ben gelecek zamanın sesini duydum*³

diyen Sezai Karakoç: “İslâm bir “ses” ti. [İslâm] Medeniyetini kuran bir ses. Aksiyonunu tarihin içine ve dışına silinmez bir çizgi ile çeken hakikatın çağrı sesiydi... Diriliş yolu ve akımı, İslâm’ın ruhundan ilkelerinden ahlakından alınan ilham ve aşkla kendimizi yeni bir ses’e kavuşturma yoludur.”⁴ demek suretiyle bu duyduğu ses’in

Yuşa Solak, Vadi Yayınları, İstanbul, 2021, s. 206, 223.

2 Hasan Akay, “Hızır ile Kırk Saat’te Gözüken Anlam”, *Türk Dili*, Aralık, 2013, sayı: 744, s. 33.

3 Alim Kahraman, *Yazarak Yaşamak*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2018, s. 66.

4 Sezai Karakoç, *Çağ ve İlham II*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 2019, s. 13, 132.

kaynağına “Ses ve Öfke” başlıklı denemesinde açıklık getirir:

HAKİKATİN ÇAĞRI SESİ

Aksiyonunu tarihin içine ve dışına silinmez bir çizgi ile çeken en önemli bir “ses” olayı Efendimiz (s.) Mekke’den Medine’ye hicretidir. İslâm tarihine damgasını vuran Hicret olayını Sezai Karakoç, *Hızır ile Kırk Saat* şiirinde yüksek bir sesle ifade eder:

*Âyet âyet sûre sûre yürüdüler
Mekke’den Medine’ye erdiler
Gün oldu Mağaraya girdiler
Örümcek ağını pekiştirdi bir gecede bin yıllık
Güvercin bir kerede bıraktı sıcak yumurta
Yeni doğum yumurtası bir yıllık
İnançsızlar sedefsizler gelip gelip döndüler
Değişimi büyük dönüşümü
Taş içindeki atan bir çift kalbi
Göremediler işitemediler sezemediler*

*Onlarsa âyet âyet sûre sûre yürüdüler
Sessiz bir kıyamet gibi yürüdüler
Ömer de gün ışığında kılıcını kuşanarak
Yayını gererek bütün gerginliğiyle
Yiğitliğin en ulu forumu gibi
Meydan okuyup meydanlarda
Çıkıp gitti
Yatansa Ali’ydi Peygamberin yatağında
Ölümü komşu gibi konaklayan kutlu döşekte
Ateşe dayandığı gibi İbrahim
Sabretti yılan zehirine Ebûbekir
Yılan zehiri kamış şekeri gibi geldi ona*

(...)

*Gitti arkalarından Osman
Hepsi geçerek bir çile mağarasından
Kardeş ve oğul ana ve babayı
Baba ocağını ata yurdunu
Gençlik bahçelerini
Atarak bir çırpıda bir yana
Yüreklerinde bir yurt özlemi duysalar da
Çölün kızgın taşlarını*

Yapıştırarak gördükleri özlem hayallerine
Yürüdüler ve gittiler arkalarından
Yol patika dağ ve mağara
Yabancı keçilerin bağış dönemi
Sona erince
Her türlü azap ateşi yenilip çekilince
Seraplar ve sanrılar bitince
GÖÇ BİTTİ

HİCRET MİMARİSİ

Hicret hadisesi ile ilgi yaşananları birçok şair ve yazardan farklı anlatan ve anlatan Sezai Karakoç, Efendimiz'le Hz. Ebu Bekir'in Medine sınırlarına yaklaşmalarıyla halkın söylediği "Tale'a'l-bedru aley-nâ Minseniyyâti'l-vedâ' Vecebe-ş-şükrüaleynâ Mâ de'â lillâhi dâ" nidası ile Hızır'la Kırk Saat'in 36. saati olan hicret bahsini tamamlar:

(Göründü gönlün sularında
Uyandı tatlı bir sabah havası
Ve karşıladılar onları
Yollarda
Kent sokaklarında
Anıt gibi erkekler
Damlarda ufku giyinmiş kadınlar
Gök çiğinin tüveyçleri çocuklar
Yeni bir yürüyüşün
Yer sarsan gök titreten
Yürek yumuşatan bir yürüyüşün marşıyla
"Bir gün doğdu üstümüze ay doğdu
Ufuktan
Yükselen ve hep parlayan")

Sezai Karakoç, "Hicret Mimarisi" başlıklı denemesinde ise hicreti farklı bir bağlamda yorumlamıştır. "Onlar, hicret adamıdır. Cümlesiyle başlayan yazı güzel tespit ve uyarılarla devam eder: "Çile bir hicrettir. Çilesini bitiren Müslüman, hicretini bitirip Medine'sine ermiş olandır. Hz. İbrahim'in Arabistan yolculuğu, Hz. Yusuf'un Mısır'a köle olarak gidişi, Hz. Musa'nın Sina Dağı'na çıkışı, bütün bunların hepsi, Büyük Hicret'in sembolik muştucularıdır. Fetihler ve zaferler de hicret yemişleri, hicretin yemişleri...

İçimizde, durmamacasına Mekke'den Medine'ye gidip geliyoruz. Mekke'yle Medine arasında hicret edip duruyoruz. Ne mağaralardan geç-

Hicret, Hz. Peygamber (s.) ve Müslümanlar için hakkı ortaya koyup batılı ortadan kaldırma yönünde bir hareket noktasını temsil ediyordu.

miyoruz. Ne ağlar korumuyor bizi. Ne yılanlar ısırıyor...

Her Müslüman, bir hicret dönemi geçirecektir hayatında. Fakat, bir gün gelecek, hicret bitecektir. Bitecektir ama ölüncüye kadar gönlünde hicretin acı ve haz karışık verimini duyacak ve tadacaktır her Müslüman.

Bu çağın insanı, dünyaya kendini o kadar yerleşik saymaktadır ki hicretin gök sofrası nimetlerinden haberli bile değildir. İçinde bir *hicret mimarisi* yoktur da ondan, ölüme karşı hazırlıksızdır. Ölümün sesi, onun için bir göç alarmı değil, bir yamyam tamtamıdır... Ama Müslüman, ölümden önce ölüme hicret etmiş kişidir. Ölüm, ona nice yarış birincilikleri kazandırmış bir koşu atı değil midir?

Biz, birkaç yüzyıldır hicret köprüsünü yıktık. İçimizdeki Mekke ve Medine birbirinden koptu. Kişiyi toplumun arasındaki birbirine göç ediş mimarisi çöktü. Ahiretin bu dünyadaki izi olan hicret adamı özelliğini anlamaz olduk. Bu dünyaya yerleşmek istedik, o yüzden bir sürgüne mahkûm edildik. Kendi kendimizden sürgün edildik. Çağdan sürüldük. Kendi ülkemizde sürgünüz şimdi.⁵

Hicret sesiyle, şuuruyla hareket ederek, Peygamberimiz'in sünnetini çağa taşıyarak sorumluluklarımızı yerine getirmeliyiz. 19 Temmuz 2023 Çarşamba günü itibarıyla, Peygamberimiz'in Mekke'den Medine'ye hicretini esas alan Hicri Takvim'in (1 Muharrem 1445) yılına girmiş bulunuyoruz. Rabbim Hicri yılımızı hayırlı kılsın. Hicret sene-i devriyesinin, insanlığın yeni bir kader dönüşümünde, önümüzde yeni bir "Fecrin Devleti" olarak yükselmesine vesile olsun.

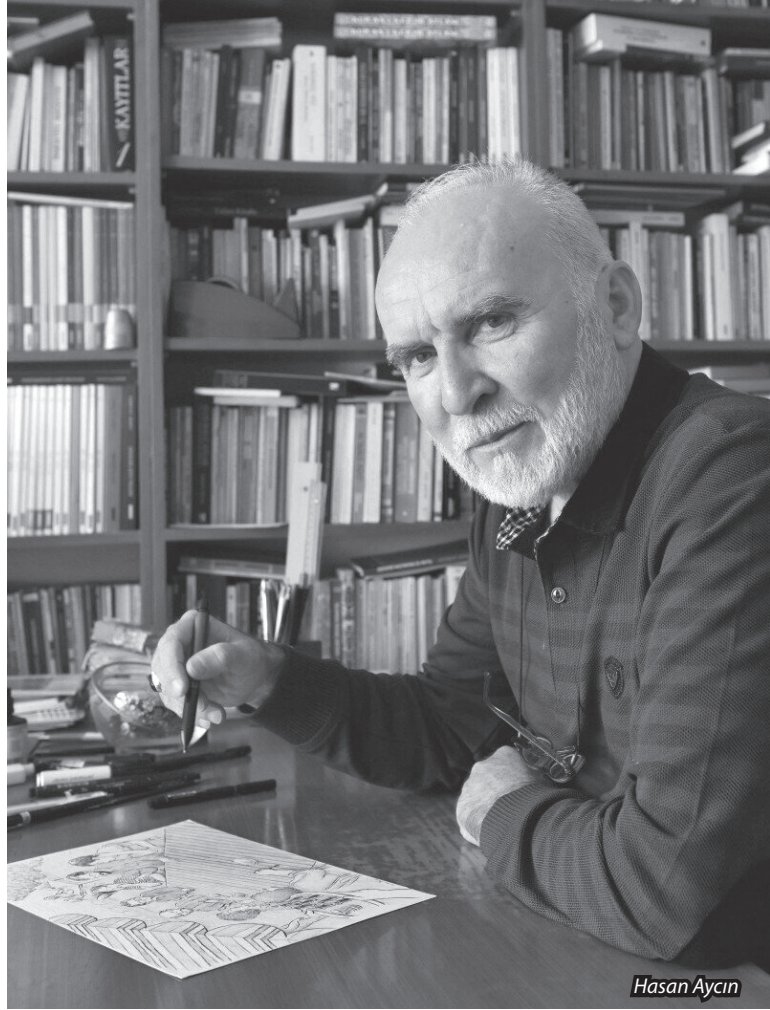
5 Sezai Karakoç, *Kıyamet Aşısı*, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1979, s. 24-26.

Hayat ve Sanat Arasında: Hasan Aycın'ın Çizgisi

ÖMER KANTARCI

Kerim kitabımızın ilk ayetlerinde geçen kelimelerden/hususlardan biri “kalem, kalemle yazmak”tır. (Alak 4, Kalem 1) Henüz kalemin ve yazma-okuma eylemlerinin yaygınlaşmadığı on dört asır öncesi bir toplumda kaleme ve öğrenmeye yapılan vurgu mühimdir. İnsanın ilk ayetlerden itibaren kalemle ünsiyet kurması ve kaleme dikkat çekilmesi dün olduğu gibi bugüne de önemli mesajlar vermektedir. Kalem öğrenmeyi, öğretmeyi, iyi ya da kötü bir şeye yönelmeyi ve etkilemeyi de beraberinde getirir. Başta kültür ve medeniyet tarihi olmak üzere ilmî çalışmalar, siyasi-iktisadi yapı ve kuruluşların kalem ve erbabı kalemle ciddi bir irtibatları vardır. Bir kelimeden yola çıkarak insanlık tarihi boyunca siyasi, kültürel, ilmî ve fikrî açılımlar yapmak mümkündür.

Kalemin geniş bir fonksiyonu vardır. Kültürümüzdeki yazılı ve sözlü edebiyatla birlikte Batı'daki gibi olmasa da bazı sanat çalışmalarını da kalemle ortaya çıkarmıştır. İslâm coğrafyasında asırlarca icra edilen hat, tezhip ve minyatür sanatı Müslüman zihin ve kalplere güzeli, iyiyi, hakikati ve estetiği göstermeye çalışmış, çağları aydınlatmış,

Hasan Aycın

sevgiyi perçinlemiş ve insani hassasiyetleri geliştirmiştir. Bugün geline nokta kalem müspet ya da menfi ellerde hayatımızı farklı veçheleriyle etkilemeyi sürdürmektedir. Kimi

karanlığa, kötülüğe ve nefsin çukurlarına çağırırken kimi kalem de hakikate, doğruluğa, vicdana ve fitrata çağırmaktadır. Görselliğin, gelişen teknik imkânlarla hayatımıza tesirinin

arttığı modern zamanlarda kalem ve gösterdiği/işaret ettiği değerler/içerikler düne göre daha bir önem arz etmektedir. Çünkü günümüzdeki neoliberal ve kapitalist politikalar, teknoloji ve sosyal ağlar insanı görsel-ışitsel ve zihinsel yollarla her an yönetme ve yönlendirme, hazları diri tutma gayreti içindedir. Hassasiyet ve mesuliyetle davranmak, yeni imkânları meşru ölçülere riayet ederek kullanmak, ayetlerin işaret ettiği hususlara aykırı olmayacak şekilde kalemle yazmak/çizmek bu vasatta yükümüzü hafifletebilir, bize güzel ve temiz yollar açabilir.

Sözünü ettiğimiz, modern insanın birçok mesajla kuşatılmak istendiği çağımızda vicdani ve ahlaki değerlere, estetik duyarlılığı ihmal etmeden değinen, bu alanda ciddi birikimi olan yazar-çizerlerin de olduğu belirtilmelidir. Yarım asra yaklaşan sanat hayatıyla Hasan Aycın bu sahadaki kalıcı ve bereketli çalışmalarıyla hatırlanmalıdır. Başta çizgileri/çizgi albümleri olmak üzere, roman ve hikâyeleri, şiiri andıran üslubu ve samimi sohbetiyle çok örneğini göremediğimiz sanatçıya ve çalışmalarına, düşünce dünyasına daha yakından bakmak gerekir. Bakmak gerekir çünkü onun çizgileri¹ hiçbir kelime ve harfe ihtiyaç olmadan kitaplar dolusu mesajı içinde barındıra-

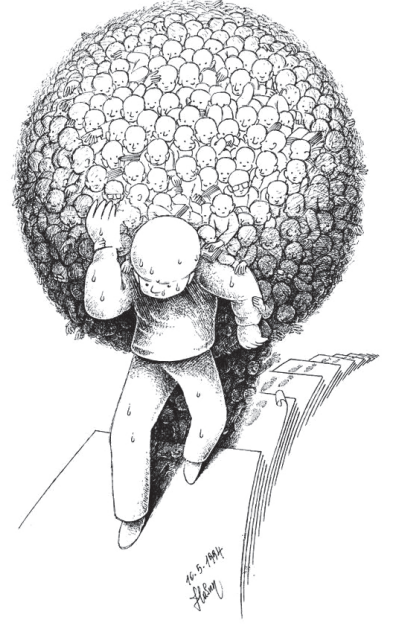
1 Hasan Aycın'ın eserlerini ne resim ne de karikatür olarak tanımlayabiliriz. Yaptığı çalışmalara çizgi demeyi tercih eder. Kendisini karikatürist olarak görmez. Karikatür kelimesine karşı da değildir. Kendisinin *çizer olan Hasan Aycın değil, Hasan Aycın olan çizer* olarak anılmasını ister. <https://edebistan.com/soylesiler/hasan-aycin-sanatta-30-yil>

cak kadar zengin bir muhtevaya sahiptir. Bu asil duruşun ve çizginin sürmesi sanat yönünden bağlı bulunduğumuz medeniyet değerlerini daha da zenginleştirecek, kuşatmaya karşı direncimizi perçinleyecek, kültürel üretimi artıracaktır.

HAYATTAN SANATA

Şairin hayatı nasıl ki şiirine dâhilse sanatçının hayatı da sanatına dâhildir. Hasan Aycın'ın sanatı, tecrübe ettiği çocukluğu, dünyaya bakışı ve yetiştiği ortamla kuvvetli bir irtibata sahip. Balıkesir'in Aslıhantepecik köyünde, kendisinden üç ay önce vefat eden ağabeyinin ardından 1955'te hayata merhaba diyen sanatçı ağabeyinin ismini, kıyafetlerini alır, kullanır. Çocukluğunda ailesinin onun üzerinden abisine duyduğu özlem de önemli bir yere sahiptir. İlkokulu köyünde okur. Bebekliğinden kalma bir rahatsızlık sebebiyle ilkokul ikinci sınıfa, sekiz yaşına kadar yürüyemez. Evde kışın dışarıyı seyrederek, yazın onu bahçeye çıkarırlar. Yeri sabittir. Bu sabit kalış muhtelif zorlukları taşısa da hikmetleri de ihtiva eder sanatçı için. Köyün diğer çocuklarıyla, ailesinin de teşvikiyle onların bahçelerinde bir araya gelirler, biraz oynadıktan sonra kalabalık dağılır. Hasan Aycın evlerinin ön ve arka bahçesinde hayatı, gökyüzünü temaşa eder. Görünen âlemde görünmeyen ummana uzanmaya çalışır. Hiçbir yere hareket edilmeden yapılan bu bir yönüyle hayatı kısıtlayan durumun büyük zenginlik olduğunu sonraları fark edecektir.²

2 "İnsanın gücü muhtaçlığındadır. Acz insanın en büyük gücüdür." (Hasan Aycın)

Onlarca yıldır izlediği çizgide, temaşa ettiği gün batımlarının, bulutların, ayın, ağaçların, kuşların izini görmek mümkündür. Yürümeye başlaması da ayrı bir ibret sağanağıdır. Köyde kadınların eğlendiği bir düğünde henüz altı yaşındaki çocuğun yürüyemediğini fark eden yaşlı bir kadın "kocakarı" ilaçları yapacak ve bu ilaçlarla bir-iki sene sonra şifa hâsıl olacak, sanatçı yürümeye başlayacaktır. O yürüyünce annesi sadece ağlar, babası ise sevinçten kasketini yere vurur.

Babası çalışmaya yurt dışına giderken oğluna o yıllarda yeni filizlenen, ismini yeni duyduğu imam hatip okuluna kaydolmasını söyler, "neden" diye sorunca kısa bir cevap verir "orada öğrencilere namaz da kıldırıyorlarmış". Ortaokul ve liseyi Balıkesir'de imam hatipte bitiren Aycın bu yıllarda resme ve çizime ilgisini devam ettirir. Üniversite tahsilini Bursa Uludağ İktisadi ve Ticari İlimler

Akademisi'nde yaptıktan sonra aynı şehirde yedi sene bir fabrikada grafiker olarak çalışır. Kısa bir süre pazarcılık yaptıktan sonra İstanbul'a yerleşir ve kendi grafik atölyesinde çalışmalarını sürdürür. İstanbul'da edebî ve entelektüel camia ile tanışır. Dönemin önemli eserlerinin tasarımında onun emeği çoktur. Osman Konuk'un *Seni Yalnız Ben Anlarım*'i (1982), Ahmet Kekeç'in *Son İyi Şeyler*'i (1985), Cahit Zarifoğlu'nun *Savaş Ritimleri* (1987), Erdem Bayazıt'ın *Risaleleri* (1987), İsmet Özel'in *Erbain*'i (1987) bu kitaplardandır.³ Disiplinli bir şekilde kendini okumaya verir. Fikriyatının oluşmasında Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* dergisi ile Sezai Karakoç'un *Diriliş* dergisinin yeri büyüktür.

İLK ÇİZGİLER VE ALBÜMLER

Hasan Aycın hatıralarını anlatırken henüz yürüyemediği günlerde babasının bir gün ona karalaması için kâğıt ve kalem verdiğinden bahsediyor. O da bir insan şekli çizince babası şaşırıyor, "bunu ben bile çizemem" şeklinde cevap veriyor. Annesi ise onu suret çizimi konusunda dini metinlerden hareket ederek uyarır. Gelenekte resim ve çizim işleri biraz sakıncalı görülmüştür. Aycın annesinin uyarılarını ilerleyen yaşlarında da dikkate alacak ve sanat anlayışını o uyarılar ölçüsünde oluşturacaktır.

Sanatçı neden çizgi, sorusuna şu şekilde cevap verir; "Yürüyordum, o yolumun üstündeydi. Elime aldım, bir süre yadırgadım. Sonra onun han-

3 İbrahim Tenekeci, "Hasan Aycın için", *Yeni Şafak*, 9 Ocak 2016.

gi iklimin, hangi ağacın asaya müsait dalı olduğunun önemi kalmadı. Artık o benim asandı. Kâh ona yükleniyorum, kâh omuzlarıma alıyorum. Ona yaslanıyorum; yeryüzünü doğuran itilmiş, dışlanmış ana gövdeye yaslandığımı hissediyorum. Onu hiçbir zaman sopa olarak kullanmak istemiyorum ya da bir ayrıcalık imgesi olarak görmek istemiyorum."

Hayatın imkânları ölçüsünde çizmeye başlıyor Aycın, kâh bir kâğıt parçasına, kâh bir köyündeki kaya parçasına. İmam hatip okulunda resim dersinde kendini daha da geliştirir. Okulun duvar gazetesini hazırlama ekibinde yer alır. Matbuat âleminde ilk çizimi Osman Bayraktar'ın ısrarı üzerine *Yeni Devir*'de yayımlanır, tarih 3 Şubat 1978'dir. Bir sene sonra İsmet Özel'den eserlerini albüm şeklinde yayımlama teklifi alır. Sanatının ilk yıllarında çizgisinin ve üslubunun oluşmasında Özel'in uyarılarının (aynı zamanda teşviklerinin) çok tesirli olduğunu kendisiyle yapılan birçok konuşmada dile getirir. Şair, Aycın'ın imgesel çizmeye devam etmesini, boşluk doldurmak için değil kendi çizgisini, tarzını oluşturmak için çizmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴ Bundan sonra yavaş yavaş kendi sanat yolunu bulan Aycın bugüne değin büyük bir sabır ve aşkla onlarca gazete ve dergide çizmeyi sürdürür. Çizimlerini İslâmî hassasiyet gösteren birçok mecrada yayımlar: *Yeni Devir*, *Millî Gazete*, *Yeni Şafak*,

4 İsmet Özel'in uyarısını Aycın "bir demiryolu makasçısının tam zamanında treni 'doğru raylar'a kaydırması" olarak tarif eder. Hasan Aycın, *Müşahadat*, Hece Yayınları, Ankara, 2003, s. 86-87.

Mavera, *Yedi İklim*, *Aylık Dergi*, *Yönelişler*, *Kardelen*, *Kayıtlar*, *Hece*, *Hece Öykü*, *Mostar*, *Kitap Postası*, *Gül Çocuk*, *Mavi Kuş*, *İtibar*, *Derin Tarih*...

Hasan Aycın matbuat âleminde 1978'de çizmeye başlamasından on sene sonra 1989'da yayıncısı İsmet Özel'in teklifi ile ilk albümünü çıkartır, ismi *Bocurgat*'tır.⁵ Bunu *Gece Yürüyüşü*, *Âsâ*, *Kulbar*, *Gözü*, *Kırk Hadis Kırk Çizgi*, *Ahzan*, *Nun*, *Zılal*, *Kudüs Ey Ey*, *Urve*, *Üns*, *Berk*, *Sidre*, *Hub*, *Şâr*, *Sayha*, *Sehergah*, *Sarp Geçit*, *Korkma* ve son olarak *Kılağı* albümleri izler. Hasan Aycın çizgilerinde yazıya yer vermez fakat çizer olmanın yanı sıra üslup sahibi bir yazardır. *Sahipkiran*, *Esrarname* ve *Bin Hüseyin* (namı diğer *Battalname*) adında romanları; *Müşahadat* ve *Güneşin Altında* isimli deneme ve söyleşi kitapları vardır. Hasan Aycın bereketli bir çocukluk geçirdiği için olsa gerek çocukları da ihmal etmez. Keloğlan masallarını kendi çizimi ve metinlerle yeniden yorumlar; *Alpembecik Gül-pembecik*, *İncili Çevre*, *Elmas Yüzük*, *Billur Sürahi*, *Ayna* kitapları bu şekilde ortaya çıkar. Bunlara çocuk kitapları kapsamında *Mekke'yi Sarsan Ses*'i de ekleyebiliriz.⁶

5 Türkçe bir kelimedir. "Ağır bir yükü yüksek bir yere taşımadan kullanılan, kol kuvvetiyle döndürülen ve döndürüldükçe yükün bağlı bulunduğu halatın dolandığı makara veya kasnağa verilen isim." Hasan Aycın, *Müşahadat*, s. 59.

6 Çizgi sanatçısı Hasan Aycın'ın eserlerinin çoğu uzun yıllar İz Yayıncılık tarafından muhtevasına yakışır bir baskıyla okuyucunun karşısına çıktı. Son yıllardaki eserleri ise Ketebe Yayınları tarafından yayımlanmaktadır.

KENDİ SINIRLARININ PEŞİNDE

Borcurga'tın takdiminde İsmet Özel, Aycın hakkında; "onun yaptıklarını çizgi yardımıyla çizginin dışına taşma isteği olarak değerlendirmek mümkündür." der. Çizgiyi evrensel bir söyleme biçimi ve insanın kendisinin sınırlarını keşfetme aracı olarak görür. Hayat, çizgi ve yürümek arasında dikkat çekici ilişki kurarak sanat yolculuğunu tarif eder: "Allah insanı bilinmek için yaratıyor. İnsan kendini bildiği oranda Allah'ı bilecektir. Bu yüzden insanın sınırları çok önemli. İnsanın sınırları kendisinden gizlenmiştir. Yaşadıkça alanını keşfedecek ve ömrünün sonunda sınırlarına ulaşacaktır insan. Ben böyle inanıyorum. Hangi olayları yaşadığımı, hangi çizgileri çizdiğimi biliyorum fakat hangi olayları yaşayacağımı, hangi çizgilerimi çizeceğimi, sınırlarımın nerelere ulaştığını bilemiyorum. Yani ben kendi sınırlarımın peşindeyim. Bıraksam çizgi benimle gelecek değil, ama o zaman yürüyemeyebilirim."⁷

Müşahedat kitabında çizgisinin arka planından çocukluğundan, yaşadığı köyden, insanların muhtelif gündeminden, büyüklerden duyduğu hikâyelerden samimi bir üslupla bahseder. Ocak başlarında, tarlalarda, mezarlarda, değirmenlerde konuşulan konuları belleğine not eder. Büyük şehirlere göç, Avrupa'ya giden işçiler, yoksulluk, savaş hikâyeleri, kendi kültürel değerlerini sürdürme çabası hep gündemin önemli başlıklarıdır. İki bölümden oluşan kitabın diğer bölümünde kendisiyle yapılan söyleşilerde Hasan Aycın'ın ha-

7 Hasan Aycın, *Müşahedat*, s. 76.

Hasan Aycın, çizgiyi evrensel bir söyleme biçimi ve insanın kendisinin sınırlarını keşfetme aracı olarak görür. Hayat, çizgi ve yürümek arasında dikkat çekici ilişki kurarak sanat yolculuğunu tarif eder.

yatı, çizgi sanatı, hassasiyetleri ve sanat anlayışı hakkında görüşleri yer alır.

Sanat hayatı boyunca Hasan Aycın'ın çizgisinin değişmez/klasik figürleri olmuştur. Çizdiği ana karakterlerden insanın başı keldir, sade giyer ve keloğlana da benzemektedir. O insanı güçlü ve zaaf yanlarıyla sade resmetmeyi tercih etmiştir. Yine çizgilerinde semavi müjdeliler ve ruhlar olarak kuşlar, ağaçlar, gölgeler, ilahi hakikat olarak güneş, peygamberimizi temsilen ay ve gül, ilksel madde olarak su, kitap, rahle, kalem, bulutlar, gölgeler, hayırlı ya da şerli kazançların araçları olarak eller, deniz, köpekler yer almaktadır. Birçok çiziminde ise hep aynı insan karakterine yer verir. Cemal Şakar'ın "fitrî insan" olarak tanımladığı bu figürde insan tüm yönleriyle cesareti, korkaklığı, kurnazlığı, irfanı, cahilliği, yenilgi ve zaferleriyle okuyucunun karşısındadır.⁸

Hasan Aycın'ın çizgi albümlerinde, modern zamanların geleneği ve ilahi hikmeti geri plana iten kapitalist ve seküler hayat tarzıyla mücadele ettiği rahatlıkla görülecektir. O sanatını karikatür olarak görmez. Zira karikatür Batı ailesine mensup modern bir sanattır. İçeriğinde

8 İsa Çelik-Birol Yıldırım, "Tasavvuf ve Medeniyet Perspektifinden Resim ve Karikatür Sanatında Erol Akyavaş ve Hasan Aycın Örneği", *Akademik*, sayı: 6, Ankara, 2019.

gülmece, eğlence, kahkahayı barındırdığı için ondan uzak bir yer edinir. Karikatür sanatı ve çizgi arasında nicelden çok nitel bir fark vardır. O çalışmalarını için İslâm sanatlarından olan "hat" yani çizgi kavramını tercih eder. Çizdikleri "hüsnü hat" gibi yaşadığımız mekânlara güzellik ve farkındalık katar. Karikatür sanatının imkânlarını kullanır ama onun eserleri kendi dilimize ve kültürümüze uygun bir şekilde çizgi sanatına dönüşür. Ömer Lekesiz'in ifadesiyle "onun derdi güldürmek değil, tebessüm ettirerek düşündürmek, deyim yerindeyse düşünmeye onu sevimli kılarak yöneltmektir." Onun çizgilerini düşündüren, uyandıran, farkındalık yaratan özellikleriyle kendisinden önce pek görülmeyen bir türe katmamız gerekir. Bu bakımdan Aycın nevi şahsına münhasır bir yolda çizgisini icra etmektedir. Türkiye'de bu şekilde yazısız, resim ve karikatür kalıbına sığmayan orijinal bir çizgi sanatçısına rastlamış değiliz. O yarım asra yaklaşan sanat hayatında kendi yolunu açmış, o yolda sebat ederek yürümüş müstesna bir sanatçıdır. Yol arkadaşlarına, büyük fikir ustalarına ithafen çizdiği özel çalışmaları da ayrı bir güzellik taşır.

Çizgi ustası Aycın iki dünyadan mesul olma bilincinden hareketle çizimlerini yapar. Yaptıklarımızın, yazdıklarımızın,

çizdiklerimizin ve konuştuğumuzun dünyadan sonra bize şahitlik edeceğini unutmaz. Yıllar önce Finlandiya'da bir gazeteye röportaj verdiğinde yanında *Bo-curgat* albümünü de getirip gazetecilere hediye etmiştir. Daha sonra gazeteden haber gelir. Albüme bakıp Müslüman olduğunu anlarlar ve söyleşiyi yayımlamazlar. Aycın bu duruma bahtiyardır, çünkü İslâmlığına şahitlik edilmiştir. Sanat adına kültür ve değerlerinden ayrı düşmez, bilakis sanatı bu değerlerle zenginleştirir, İslâmî hassasiyetini bu şekilde icra eder.

Hasan Aycın'ın bu hadis çizimleri, çerçevelenilip duvara asılmış bir şekilde her gün çocukları selamlıyor. Çocuklar da bu selamı karşılıksız bırakmıyor. Tabloların önünde durup uzun uzun bakanları, bu çizimleri anlamaya çalışanları, arkadaşını çağırıp ona da anlatanları gördükçe üstada biz de uzaklardan selam ediyoruz.

Bu yıl Cumhuriyet'in 100. yılı kapsamında ülkemizde bir dizi faaliyet yapılmıştı. Yapılan nitelikli ve kalıcı çalışmalardan biri de Hasan Aycın'ın *Korkma* ismi-

merkeze alınmasını, Cemal Şakar çizgilerin anlamını, Mete Çamdereli ise çizgileri bir yöntem dâhilinde okumaya çalıştı.⁹ Emek mahsulü bu çalışmalar Aycın'ın yarım asra yakın oluşturmaya çalıştığı çizgiye, takip ettiği usule, anlatmak istediği mesaja daha yakından bakmayı teklif ediyor.

Yazımızı sonlandırırken önemli bir hususa da değinmekte fayda var. Hasan Aycın'ın modern hayatı anlama, sorgulama, kritik etme çalışmaları uğraştığı sanat alanında çok görülen bir

Hasan Aycın'ın çizgi albümlerinde modern zamanların geleneği ve ilahi hikmeti geri plana iten kapitalist ve seküler hayat tarzıyla mücadele ettiği rahatlıkla görülecektir. O sanatını karikatür olarak görmez. Zira karikatür Batı ailesine mensup modern bir sanattır.

ÖDEVLERİMİZ

Hasan Aycın'ın çizgilerini, insanı tefekküre davet eden çizimlerini her yaşta talebe ile buluşturmak mühim bir vazife olarak önümüzde durmaktadır. Onun durduğu yerin, tuttuğu nöbetin devam edebilmesi için aynı çizgiyi sürdüren, o çizgiye yeni şeyler ekleyebilen gençlerin ortaya çıkması adına; bu çizgiyi ve çizgi üstadını anlamak, anlatmak hepimizin sorumluluğudur. Son yıllarda bu alanda güzel gelişmeler yaşanıyor. Üstadın her bir hadise uygun bir şekilde resmettiği, çizdiği *Kırk Hadis Kırk Çizgi* çalışmasını örnek olarak zikredebiliriz. Bugün ülkemizin birçok okulunda, sınıfında hatta bazı ders kitaplarında Aycın'ın çizgilerine rastlamak mümkün. Görev yaptığım okulun bir katında

ni verdiği İstiklal Marşı'nın 41 dizesine uygun gelecek şekilde çizdiği 41 çizimdi. Bu çalışmalar Türkiye'nin birçok yerinde, kamu kurumlarında sergilendi. Bu da merhum Âkif'in ve onunla birlikte aynı hassasiyeti taşıyan Aycın'ın düşünce dünyasını (ve Cumhuriyet'e giden yolda İstiklal mücadelesi ve *kurucu değerlerini*) anlamaya yönelik ciddi bir katkı olarak değerlendirilebilir. Bugüne kadar Hasan Aycın'ın sanatı üzerine birçok konuşma, söyleşi, sergi düzenlendi. Bununla birlikte önemli kitaplar/metinler de kaleme alındı. Bu alanda çalışmalarıyla çizgi üstadının sanatını, anlam dünyasını bize tanıtan, nitelikli eserlere imza atan üç ismi zikretmemiz yerinde olacaktır. Ömer Lekesiz kavramlardan hareketle imge ve simgelerin

şey değil ne yazık ki. Türkiye'de karikatüristlerin çoğu dar bir alanda ideolojik tutum ve eğlence unsurunun ötesine pek geçebilmiş değiller. Birkaç müspet örneği dışarda tutarsak matbuat camiasında karikatürçülerin ve çizerlerin kahir ekseriyeti ideolojik ve siyasi ayrışmaları körüklemekte; halkın dinî değerlerini aşağılamayı maharet sanmakta ve piyasaya uygun bir şekilde cinsel ve kaba unsurlara da bolca yer verip ahlaki erozyonu artırmaktadırlar. Hasan Aycın bu bakımdan müstesna ve asil bir çizgiye sahiplik ve öncülük etmiştir.

9 Ömer Lekesiz, *Çizgi Sanatında Dil ve Mesaj* (Hece Yayınları, Ankara, 2003), Cemal Şakar, *Hasan Aycın'ın Çizgisi* (İz Yayıncılık, İstanbul, 2016), Mete Çamdereli, *Çizgiyi Okumak* (Ketebe Yayınları, İstanbul, 2019).

Bir Sözlü Tarih Çalışması: Son Demokratlar

ABDULLAH YILDIZ

Türkiye’de tek parti rejiminin bitmesi, genellikle demokrasiye ya da çok partili hayata geçiş dönemi şeklinde adlandırılır. On yıllar boyunca 27 Mayıs 1960 Darbesi ile sona eren bu dönemle alakalı yerleşik sayılan tarihsel kabulleri tartışmaya açıp sorgulamak için çok çaba sarf edilmesi gerekti. Necip Fazıl, Samet Ağaoğlu gibi isimlerin yazdıkları bile bihakkın okunup değerlendirilemedi. Çünkü Türkiye’nin uzun zaman içinde yaşadığı siyasi sistem ve bu sistemin kuruluş sürecinin yol açtığı sorunlar, bu dönemin de ürünüydü. Üzerinde hayli tartışılan dönemi, bütün boyutlarıyla ve derinlemesine yeniden ele almak bakımından *sözlü tarih* çalışmalarının katkısı ise yadsınamaz değerdedir.

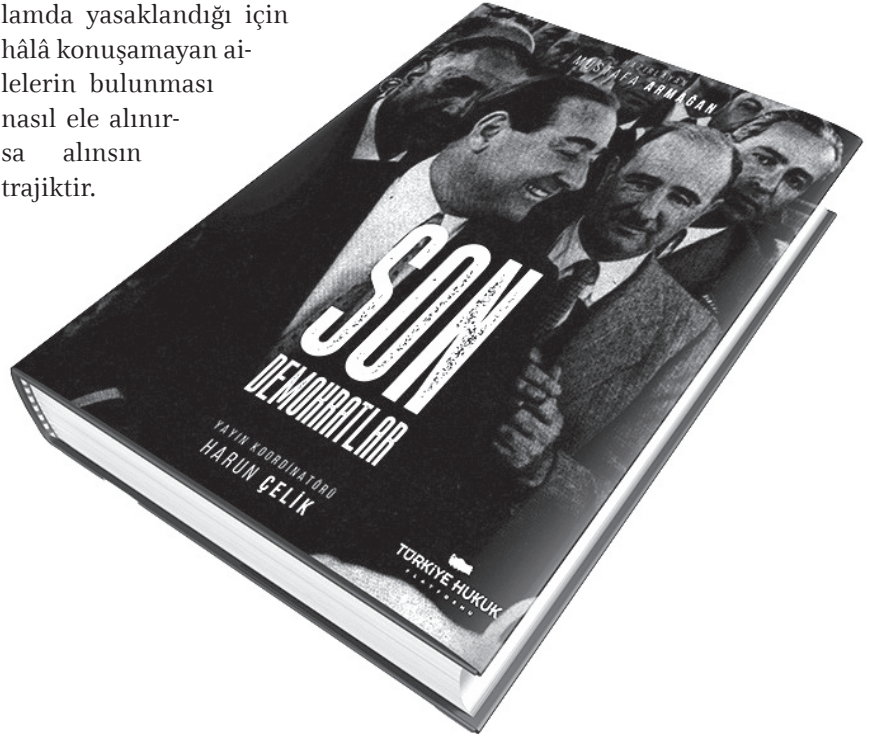
Bu minvaldeki eserler yalnızca dış politika gelişmelerini ya da iç siyasi tartışmaları değil, bunların aynı anda işlediği dinamik bir analizi mümkün kılarlar zira. Hafıza ve anılar; belgeler, dergiler, gazeteler, diplomatik raporlar ile araştırmalar temelindeki tartışmaların analiz çerçevesini geniş bir ufka yerleştirmesi cihetiyle önem arz ederler. Bilenler

bilir İsmet İnönü 5 Mart 1962 yılında Tedbirler Kanunu’nu çıkarmıştı. Buna göre 27 Mayıs Darbesi’ni eleştirmek yasaktı. Demokrat Partilileri övemez, hatta onlara merhametle yaklaşamazdınız. Bir gün kahvede oturan bir adam gazetede Başvekil Adnan Menderes’in resmini görünce “ahl” çekmiş ardından şikâyet edilince tutuklanmış! Bu kanun Demokrat Parti’nin devamı niteliğindeki Adalet Partisi tarafından 1969’da kaldırılıncaya kadar 27 Mayıs Darbesi aleyhine ve Demokrat Parti lehine konuşmak ciddi anlamda yasaklandığı için hâlâ konuşamayan ailelerin bulunması nasıl ele alınır- sa alınsın trajiktir.

SÖZLÜ TARİHİN İMKÂNLARI

Mustafa Armağan güzide *Türkçe Ezan ve Menderes* kitabıyla sözlü tarihin kapılarını çalmanın ne denli bereketli bir emeğe dönüşebileceğini cümle âleme göstermişti.¹ “Verba volant, scripta manent!” Diğer bir ifadeyle “Söz uçar yazı kalır!” düsturundan yola çıkarak hazırlanan eserde Türkçe ezanın okunduğu 18 yıllık devirde ya-

1 Mustafa Armağan, *Türkçe Ezan ve Menderes*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

şanan yürek burkucu hikâyeler ile Menderes'in güvenoyu aldıktan sonraki ilk icraatı olan Ezân-ı Muhammedî'ye dönüş ilk şahitlerin dilinden anlatılıyordu. 16 Haziran 1950 gününü yaşayanları bulup konuşuran Armağan bir bakıma o büyük günün tek bir kare fotoğrafını çekmeyi denemişti. O tek kare fotoğrafta ağlayan, sevinen, coşan, şükreden bir Türkiye vardı. Rauf Denktaş'tan Şerafettin Gölçük Hoca'ya, son Osmanlı müezzinlerinden Tahir Çağırır'dan Çorum Alacalı "46 Demokrati" Mustafa Kağızman'a, ezan asıyla okunduğunda bu haberin orduda un helvasıyla kutlandığını hatırlayan emekli Yarbay Cemal Yıldız'dan Hatay'da çocukların "Uyumazsan Türkçe ezan okurum ha!" diye korkutulduğunu söyleyen Mehmet Duran'a kadar onlarca tanıdığın dilinden ezanın bilinmeyen gerçekleri bu sözlü tarih çalışmasıyla ilk kez gün yüzüne çıkmıştı...

Mustafa Armağan'ın bu sözlü tarih çalışmasının mütemmimi hüviyetindeki *Son Demokratlar* isimli kitabı ise Türk siyasi tarihinin tartışmalı dönemlerinden birinin en ayrıntılı ve kapsamlı panoramasını gözler önüne sermesi bakımından çok değerli.² Armağan bir söyleşisinde sözlü tarihle ilgili şunları söylüyordu: "Sözlü tarih hazine gibi. Aman herkes ailesinden başlayarak hatıraları toplayıp yazsın, imkânı olan yayımlasın. Sözlü tarih çalışmalarında vakit kaybedilmemeli. Mesela aynı siyasetçi ile 11 yıl arayla iki söyleşi yaptık ama öncekini kullanmadık çünkü hafıza zayıflamış-

tı. Hafıza ihanet ediyor insana, adam yaşarken o ölüyor."

Hafızanın önemi bağlamında *Son Demokratlar* kitabından bir olayı aktarmak yerinde olur: Tek parti dönemindeki karne uygulaması 1948'e kadar devam ediyor. O dönemde yeterli silo olmadığından camilere ambar işlevi yükleniyordu malum. Oysa Batıcıların heykel hevesi yerine silo yapılırsa ahali sıkıntı çekmeyecekti. İstanbul Taksim'deki Topçu Kışlası var lakin asker yatıracak yerimiz yok, diye Sultanahmet Camii'ni asker alma dairesi yapıyorlar. Askerliğinde kendisi de orada kalmış olan Abdullah Nazırlı Hoca'nın anlattığına göre askeri bir türlü dışarıya bırakmıyorlarmış. Askerler de çarpılacaklarından korka korka tabii ihtiyaçlarını caminin içine yapmak zorunda kalıyorlarmış. Mustafa Armağan İkinci Cihan Harbi bitiminde buğdayları denize döktüler diye bahsedilen hadiseyi uzun zaman araştırdığını ama cevabını bulamadığını belirtiyor. Bunun sebebini, 1925 doğumlu Kayserili Abid Durak Amca'nın anlattıklarıyla dinleyinceye kadar bir türlü kavrayamamış. O demiş ki: "Gerçekte savaş bittiğinde cami ve medreselerde depolanan buğdayların yerinde yeller esiyordu. Diyelim 100 çuval buğday geldi camiye. Hemen devrin kodamanları evlerine götürüyor veya karaborsada satıyorlardı. İşte bu skandal ortaya çıkmasın diye yaktılar ve döktüler." Görüldüğü üzere sözlü tarih, yakın fakat bir o kadar da uzak tarihimizin ayrıntılarını gözler önüne sermesi yönüyle paha biçilmez bir değer taşıyor.

Türkiye'de 1946 yılındaki "şai-beli" seçim ihmal edilecek olursa, 27 sene süren tek parti rejiminden sonra milletin büyük bir teveccühüyle iktidara gelen Demokrat Parti on sene boyunca milletin beklediği atılım ruhunu hayata geçirdi. Adnan Menderes iktidardayken hem devletle milletin barışmasını sağladı hem de ülkenin arzu edilen kalkınmasını gerçekleştirmek için canla başla çabaladı; ta ki o meşum 27 Mayıs 1960 sabahına kadar... Çünkü yakın tarihimizin tecrübeleri, milletin demokrasiye layık olduğunu ve bu rejimin gerektirdiği olgunluğa sahip bulunduğunu ispat ettiği hâlde rejim bir defa daha tereddide uğratılmıştı. 27 Mayıs tecrübesi bunun hazin ve acı bir misaliydi. İşte Mustafa Armağan'ın hazırladığı eser Demokrat Parti devrini yaşayan son şahitlerin tek parti devri ve onu takip eden demokrasiye geçiş tecrübemize ilaveten 27 Mayıs Darbesi, Yassıada ve sonrasını içermesi yönüyle değerli.

BİRÇOK İLGİNÇ SİMA

Denilebilir ki *Son Demokratlar* Türkiye'deki darbelerin başlangıcına, 27 Mayıs 1960 Darbesi'ne odaklanıyor. Dönemin siyasetçilerinden aydınlara, darbeye maruz kalanların yakınlarından sıradan halka kadar toplumun her katmanından kişilerle derinlemesine yapılan söyleşiler, Türk demokrasi tarihinin en önemli kırılma anlarından birisi olan 27 Mayıs'a, Adnan Menderes'le Demokrat Parti'nin zorlu mücadelesine ışık tutuyor. Küçük bir ekiple 13 yıllık bir macera sonunda hazırlanan bir devrin belgeselinde kimler yok ki? Celal Bayar'ın

2 Mustafa Armağan, *Son Demokratlar*, Lale Yayıncılık, İstanbul, 2023.

kızı Nilüfer Gürsoy'dan Ali Nalili Erdem ve Adalet Partisi eski milletvekili Rasim Cinisli'ye, Aydın Menderes'ten yazar ve şair Yavuz Bülent Bakiler'e, Osmaniyeli Ökkeş Amca'ya, Hayreddin Karaman ve Cevat Akşit hocalara kadar uzanan rengârenk bir yelpaze var karşımızda. Menderes'in ünlü avukatı Burhan Apaydın, Dr. Melih Aktaş, 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, TBMM eski başkanı İsmail Kahraman, Necmettin Nursaçan, Prof. Turan Yazgan, İbrahim Kirazoğlu'nun yeğeni Sema Kirazoğlu, TBMM başkanı Refik Koraltan'ın torunu Ali Yavuz Koraltan gibi birçok ilginç isim de cabası.

Cumhuriyet tarihinin gerçek anlamda ilk çok partili demokrasi deneyimi olan Demokrat Parti döneminin en ilginç simalarından biri olan Hayrettin Erkmen çalışma bakanlığından Yassıada'daki mahkûmiyetine kadar giden yolda hayatın bin bir türlü hâliyle karşılaşmıştır. Çok partili demokratik hayatın kaçınılmaz duruma geldiği 1946-1950 döneminde siyaset kervanına coşku içinde katılan Erkmen hatıralarının girişinde hafıza bağlamında şu cümleleri kurar: "Fiilen ve doğrudan siyaset yapan kişiler hayatlarının bu kesitinde gördüklerini, yaşadıklarını toplumda iz bırakan olayların iç ya da altyapılarına ait bildiklerini, kendi hafızalarından toplum hafızasına aktarmalı, bunları tartışmaya veya değerlendirmeye açmak suretiyle tarihe mal etmelidirler. Şüphesiz anlatılanlar, şahsi önemin ötesinde, genel açıdan da önemli, öğretici, her

Mustafa Armağan'ın hazırladığı *Son Demokratlar*, geçmişin hem şimdiki hem de geleceği doğru anlamının ipuçlarını içinde barındırmasından hareket ederek, geçmişe doğru bakabilecek anahtarları okuyucuya sunuyor.

halükârda aydınlatıcı olaylardan seçilmelidir.³

Ashında Erkmen'in altını çizdiği hususların sadece siyasetçiler için değil herkes için önem taşıdığını, Mustafa Armağan'ın kitabındaki Cemal Tunca Hoca'nın naklettiklerinden hareketle bir kere daha hatırlayabiliriz. Cemal Tunca'nın babasını Jandarma komutanı Kur'an okuturken yakalıyor ve kafasına Kur'an-ı Kerim'le vuruyor. Bunun üzerine babası gömleğini yırtıp feryat ediyor: "Vur evladım vur! Ben Balkan Harbi'nde, Sarıkamış'ta, İstiklal Savaşı'nda Rus'la, Yunan'la, Bulgar'la savaştım, ta ki dini mi rahat yaşayabileyim diye. İşe bakın ki kafama Kur'an'la vuran Yunan askeri değil, Türk askeri!" Denizlili Cevat Akşit Hoca'nın anlattıklarıyla devam edebiliriz aynı cümleden olarak: Amcası Baha Akşit kanalıyla Menderes'ten randevu almışlar. "Bizi kabul etti, personeli odadan dışarı çıkarınca baş başa kaldık. Karşımızda 'Çok yalnızım! Özel kalem müdürümü dahi ben atayamıyorum! Adam Mason...' diye hüngür hüngür ağladı."

3 [Haz.] Haluk Kardeş, Emine Gürsoy Naskali, Oğuz Selim Başar, *İki Dem Bir Demokrat - Eski Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'in Anıları*, YKY, İstanbul, 2023, s. 13.

Erzurum Tortumlu Güller Sönmez Teyze'nin hatırladıklarını ise hafızanın geçmişten taşıdıklarının ne kadar değerli olduğu babında burada zikrederim: "Tek Parti devrinde kendi keçimizin, koyunumuzun hırsız oluyorduk ağnam vergisi yüzünden. Şihne geldiğinde sürüyü ya dağlara götürürdük yahut kış aylarında evlerden birbirine geçitler yapmıştık; o geçitler sayesinde tahsildarlardan koyunlarımızı komşuya kaçırdık. Kendi tarlamızın buğdayının hırsız olduk. Jandarma komutanı gelir, evimizde ne varsa alıp giderdi. 'Bari bir yumurta bırakın çocuğa' deyince dipçikle kafamıza vururlardı." İlk ağızdan aktarılan böylesi tarih parçalarını okurken, eminiz ki devrin şahitlerinin hazin hatıraları zihinlerinizde canlanacak, gözlerinizin önüne gelecek ve aziz milletimizin 14 Mayıs 1950 tarihindeki dirilişinin sebep ve sonuçlarının künhüne daha iyi vâkıf olacaksınız. Zira Demokrat Parti içler acısı durumdaki halkı "Yeter! Söz milletindir!" diyerek baskıdan kurtardı. Yol ve ağnam gibi milleti ezen vergileri kaldırdı, bir hukuk düzeni tesis etti, millet siyasetçiye işini gördürdüğünü gördü. En önemlisi de CHP zihniyetini başında görmek istemediğini ayan beyan ortaya koydu.

46 RUHU VE BÜYÜK TÜRKİYE RÜYASI

Demokratik rejim, hareket noktasında milletin bizatihi bir değer olduğunu kabul ettiği gibi gayesi itibarıyla da insana kendini çevreleyen cemiyet içinde azami hürriyet, refah, saadet ve gelişme imkânlarının sağlanmasını hedef tutar. Bu bakımdan program ve tüzüğündeki ana prensip ve hedeflerde de görüldüğü üzere Demokrat Parti memleketimizi siyasi, idari, içtimai ve iktisadi sahalarda gerekli inkişaflardan mahrum bırakmamıştır. Mustafa Armağan'ın giriş bölümündeki ifadeleriyle, "7 Ocak 1946 günü kuruluş dilekçesi İçişleri Bakanlığı'na takdim edilen ve 10 yılı iktidarda olmak üzere 9 Eylül 1960'ta kapatılmasına kadar bütün ömrü 14 yıl, 8 ay süren Demokrat Parti'nin Türk siyasî tarihinde silinmesi kabil olmayan bir mührü vardır. Ekonomik, dinî, kültürel, siyasi, sosyal vb. cepheleri olan bu altın mühür, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde dahi etkileri günümüze kadar uzanan kritik bir önem taşır. Öyle ki, bugün bize 'alelade' görünen birçok kazanımın ana kaynağı, Demokrat Parti'nin kurucularının, bir başka deyişle '46 Demokratlarının azimkâr mücadelesi ve asla fütur getirmeyen bitimsiz gayretidir.

14 Mayıs 1950 tarihinde Cumhuriyet tarihinin ilk tek dereceli ve yargı teminatlı seçimi yapıldığında, yani halka gerçek manada oy kullanma hakkı tanındığında, millet tercihini kendisinden taraf olduğuna inandığı Demokrat Parti'den

yana kullanacak ve 1950, 1954, 1957 seçimlerinde tercihi değiştirmeyecekti...

Halkın tercihinin değişmeyeceği anlaşıldığı içindir ki gayri meşru yollara tevessül edilecek ve ancak kanlı bir askerî darbeyle birlikte 10 yıllık iktidar partisinin halkın oylarıyla seçilmiş bütün kadrosu silah zoruyla halktan kopartılıp ıssız bir adaya doldurularak idam sehvasında alacaklardı soluğu...

Peki, Demokrat Parti'nin suçu neydi? Başvekil Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idamı gerektiren hangi vahim kararların altına imza atmıştı ki idam edilmişlerdi? Bir partinin milletvekilinden ocak, bucak temsilcilerine kadar topyekûn yargılandığı ve aylar süren korkunç dram, insanlık dışı işkenceler neden yaşatılmıştı? Hangi tabuya dokunmuşlardı?"

Her sahada büyük bir süratle gelişen muasır milletler arasında yer almanın, milli becamızı temin etmenin ve muasır ülkeler seviyesine yükselmenin tek yolunun ahalinin sesine kulak vermekten geçtiği malum. Gerçek şu ki, Demokrat Parti yöneticileri, ülkemizi de insanımızı da ezanımızı da ekonomimizi de imar ve ihya eden parlak bir nesildi. Şekersiz, ekmezsiz, yağsız, yolsuz, okulsuz, elektriksiz ve ezansız fakir bir ülkenin olanca yükünü omuzlayıp değiştirmeye koyuldular ve en önemlisi, insanımıza hava kadar ihtiyaç duyduğu umudu aşıladılar. Dolayısıyla Demokrat Parti dönemi odaklı incelemeler

rin daha farklı zaviyelerden yapılması sol Kemalist lakırdılarla örülü incelemelerin ipliğini de pazara çıkaracaktır.

Demokrat Parti dönemine gelinceye kadar devlet, milletin gözünde jandarma dipçığı ve tahsildar kaleminden ibaretti; Demokratlar döneminde ise, asık suratlı bürokrat devlet adamlarının yerini ahaliyle hemdert yönetici figürüne bıraktı. 46 Demokratları, Mustafa Armağan'ın ifadeleriyle, "elbette bir çığır veya nevrâh" açmanın olanca zahmet ve meşakkatini bizzat yaşayarak ve elbette çile çekerek öğrenmişlerdi. Sonu bir süreliğine hüsrarla bitse de bir büyük rüyanın, 'Büyük Türkiye Rüyası'nın bir kere başlayınca bitmeyeceğine, nesilden nesile bir bayrak gibi aktarılıp sonunda bu ülkenin dünya nizamında hak ettiği noktaya geleceğine adları kadar inanmışlardı... Kapı bir kere aralanmıştı..."

Yine onun tanımlamasıyla, âdeta "Eflatun'un mağarasına kapatılıp zincirlenmiş" olan milletimiz, daha sonra aynı çığırda yürüyecekti: 'Bütün baskılara rağmen 1965 yılında Demirkırat'ın devamı olduğuna inandığı Süleyman Demirelli Adalet Partisi'ni -ki partinin amblemi beyaz bir kırattı bu yüzden- yüzde 52 gibi açık farkla tek başına iktidara taşırken millet yine aynı ruhla hareket edecekti. 12 Eylül'den sonra Turgut Özal'ın Anavatan Partisi'ni iktidara getirirken de hürriyetin aynı mayasını karacaktı. Necmettin Erbakan'a iktidar yolunu açarken de 28 Şubat postmodern darbesinin maddeten ve manen bitirdiği Türkiye'yi ayağa kaldıracak

kudreti haiz olduğuna inandığı Recep Tayyip Erdoğanlı AK Parti'nin önüne iktidarın kırmızı halısını genişçe yayarken de o hür ve müreffeh Türkiye'nin, bir başka deyişle "Büyük Türkiye Rüyası"nın patikasını "şehrahl"a çevirmenin derdinde olacaktır."

Bütün kanlı ve kansız darbe ve müdahalelere rağmen ayakta kalma savaşı veren hürriyet aşığı milletimiz, 15 Temmuz şahlanışıyla da rüşünü ispatlamıştır. Evet, 15 Temmuz 2016 Direnişi de işte bu söz konusu kutlu çıkırın son halkası olarak tarihteki yerini almıştır.

HAFIZANIN DEĞERİ

"Bir dönemin geç çekilmiş fotoğrafı" mahiyetindeki *Son Demokratlar*'da, Demokrat Parti dönemini yaşamış 60 kadar kişinin yahut o günleri, Tevfik İleri'nin torunu Ömer İleri gibi, büyüklerinden dinlemişlerin anlattıkları yer alıyor. Elaziz'in aziz şahsiyetlerinden "Kur'an Bülbülü" diye anılan Abdullah Nazırlı'nın dile getirdikleri tarihin hafızası bakımından çok kıymetli. Mustafa Armağan'ın ifadesiyle kitabı "okurken hem zihniyet devrimi yapan bir partinin Türkiye'ye neler kattığını görecektir hem de sözlü tarihin ne kadar önemli olduğunu fark edeceksiniz."

Eserin hazırlanmasında büyük emeği geçenlerden tarihçi kardeşim Ömer Naci Yılmaz, benimle de bir söyleşi yaptı. Aslında kitap bir bakıma yukarıda sözlü tarih bağlamında aktardıklarım da ifade ettiğim gibi "herkese kendi ailesinin tarihçisi olma çağrısı aynı zamanda." Yılmaz'ın 27 Mayıs

1960 Darbesi ve Yassıada yargılamalarına dair hafızamda yer alanlara dair bana yönelttiği sorularından birine verdiğim cevabı kısaltarak buraya alıyorum: "O netameli günler benim çocukluk yıllarıma tevafuk eder... Altı yedi yaşlarında bir çocuk idim... Adnan Menderes hayranı olan rahmetli babam ve ahbabları her haber ('ajans') saatinde televizyon büyüklüğündeki radyonun başına toplanır, TRT radyosundan naklen yayımlanan merhum Başbakan Adnan Menderes'in 'Yassıada Mahkemesi'nde yaptığı savunmayı dinleyip hüngür hüngür ağlarlardı... "Mert adammuş doğrusu!" diyerek onun nezaketli dik duruşunu takdir eder, ona yürekten dua ederlerdi... Bu duaları hiç kesilmedi; yıllarca hep devam etti..."

Başvekil Adnan Menderes ve arkadaşlarının idam edilmelerinin sebepleri üzerinde iyi düşünmek lazım... Menderes'in 'suçu'; ezanın 18 yıl aradan sonra tekrar Arapça asıyla okunmasını sağlaması, Paris seyahatinde haberdar olduğu yurt dışında çok zor şartlar içinde yaşayan Osmanlı ailesine sahip çıkması ve yedi yıllık imam-hatip okullarının açılmasını sağlamasıydı. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun 'suçu'; ABD ve Avrupa'dan bağımsız millî bir dış politika izlemesi, özellikle Londra ve Zürih antlaşmalarının imzalanmasını sağlayarak Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki garantörlük haklarını ve gerektiğinde askeri müdahalede bulunma gibi yetkilerini hukukî olarak güvence altına almasıydı. Allah aşkına, böyle bir Dışişleri Bakanı'nun idamına ABD ve Yunanistan'dan başka kim

sevinir? Demokrat iktidarın Çalışma ve Maliye bakanlıkları görevlerinde bulunan Hasan Polatkan'ın 'suçu' ise; köylüye ve işçiye büyük önem verip, durumlarını düzeltmesiydi..."

Esasen, meselenin özü şu idi: *Son Demokratlar* kitabında hatıralarına yer verilen Osman Çetin, 27 Mayıs Darbesi sırasında Davutpaşa Kışlası'nda bir astsubay. Darbecilerden Şefik Soyuyüce'den rica etmiş, Menderes Yeşilköy'den askerî uçakla Yassıada'ya götürülürken o da aynı uçağa binmiş. Askerî uçaklarda karşılıklı oturuluyor malum, o da tam Başvekil Menderes'in karşısına oturmuş. "Herkes kendisine canavar bakar gibi bakıyordu!" diyor, "Bir tek bende insani bakış sezmiş olmalı ki, "Bizim suçumuz neydi?" diye sormuş ve kendisi cevaplandırmış: "Bizim suçumuz millete insan olduğunu hatırlatmaktı!" Doğrusu bu sözler Türkiye'de ne pahasına olursa olsun inandığı fikirlerden taviz vermeden *yabancılaşan düzeni* normalleştirmek için çaba harcayan siyasetçilerin ve liderlerin milletin gönlünde nasıl taht kurduğunu anlamak için kılavuz niteliğindedir.

Mustafa Armağan'ın hazırladığı *Son Demokratlar*, geçmişin hem şimdiyi hem de geleceği doğru anlamının ipuçlarını içinde barındırmasından hareket ederek, geçmişe doğru bakabilecek anahtarları okuyucuya sunuyor. Hafıza ve anılara yaslanarak siyasi ve sosyal tarihe dair ihmale gelmez katkılarda bulunurken okurları hem diğer hatıraları ve günlükleri okumaya hem de kendi ailesinin tarihini yazmaya sevk ediyor.

Milan Kundera: Çifte Standart Ancak Bambaşka Tarzda

KAZIM SAĞIYE

Arap dünyasıyla alakalı he- yecan verici siyasi metin- lerde Araplara diğerlerinden daha kötü davranılmasını dile getirmeye matuf popüler ifade- lerden biri *çifte standart* söy- lemidir. Genellikle bu anlatım tarzına Filistin davası ve İsrail ile ilgili gelişmelerde başvuru- lur ve suçlanan taraf ise çoğu zaman tahmin edilebileceği gibi Batı'dır. Oysa bilindiği üzere, bu suçlamayı yapanlar ekseriyetle Batı'yı düşman saymaktadır ve düşman zaten hasım olduğu için onu suçlamamıza, ifşa ol- duğu için de kendisini ayırca faş etmemize gerek yoktur.

KUNDERA'YA DUYULAN ÖFKE

Bu noktada tam aksi bir çifte standart örneğini, farklı bir zihniyeti gözler önüne sere- ceğiz. Birkaç gün önce Milan Kundera [12 Temmuz'da] ha- yatını kaybettiğinde İsrail ile normalleşme karşıtı örgütler, ünlü Çek yazarın bu dünyadan göçüşü sebebiyle alaycı bildiri- ler yayımladı. Elbette [önemli bir deneme yazarı ve roman te- orisyeni olması hasebiyle] onun yazdıklarına duydukları sevgiyi dile getirenlerin sayısı çok daha fazlaydı. Bu husus, Arapların edebiyatın kendisine dönük il- gilerinin genişlemesi ve sanat eserlerini siyasetten ayırmaya yönelik -daha önce pek aşına ol- madığımız- eğilimin ortaya çıkı- şı açısından iyimser olmak için bir sebepti.

Ancak edebiyatla tesadüfen ve sadece ara sıra ilgilenen İsrail karşıtı eleştirmenler, İsrail'in verdiği bir ödülü kabul ettiği¹ ve Yahudi devleti hakkında müspet cümleler kurduğundan Milan Kundera'ya öfkelerini ortaya döktüler. Tıpkı ne İsrail işgalinin ve yerleşim projesinin ne de bunların sonucu olan Fi- listinlilerin acılarının üzerinde durmayan az sayıdaki Batılı sanatçılar gibi Kundera'nın da bunun üzerinde durmaması muhakkak kendisi için bir eleş- tiri konusu.

Yine de her ne kadar onun iyi bir yazar olduğuna dair bir iki cümle geçse de Kundera'nın İsrail'e yönelik duruşu üzerin- den kendisine karşı bir tutum benimsemek çok da kıskanıla-

cak bir durum değil. İsrail, Fi- listin ve sorunları, Çek yazarın hayatında ve kültürel tecrübe- sinde sadece bir dipnottan iba- retti. Bu dipnota dayanarak ona karşı tutumların abartılması, bir kez daha dünyaya bakış açı- sının daraltılmasına yol açar. Oysa ister yaratıcılık alanında isterse başka bir alanda olsun, dünya ve ürettikleriyle etkile- şim bu bakış açısının ışığında gerçekleşir. Aynı durum doğa bilimlerinden sosyal bilimlere, spordan müziğe kadar sayısız alan için de geçerli. Bu, kendini izole etmek için mükemmel bir formül.

Üstelik yukarıda bahsedilen ele alma yöntemi, siyaset bilmeyen ve bu eksiklerini aşırı siyasileş- me ile telafi eden toplumları mahveden hastalıklı kötü si- yasileşmenin bir başka örne- ğini sunar. Böylece, büyük bir yaratıcı çaba küçük bir siyasi konuma indirgenir ve bu siyasi konum da bir veya iki cümle- le sınırlandırılır. Ama daha da önemli olan, Milan Kundera'ya ya da herhangi birine yönelik bu siyasi eleştirinin etkililiği- dir. Eleştiri, Kundera'nın siyasi davasıyla dayanışanlar tarafın- dan yapılsaydı, daha fazla ilgi uyandırabilir ve sempatik karşı- lanabilirdi. Böyle bir durumda, Arapların 1968'de Rus tankları- nın ezdiği [insan yüzlü sosyaliz- mi talep eden] Çekoslovaklara verdiği destek ile Kundera'nın

1 İsrail'in ihdas ettiği Kudüs Edebiyat Ödülü kişinin toplum içindeki özgürlük hakkını en iyi işleyen yazarlara veriliyor. Bu ödülü kazananlar arasında filozof Bertrand Russell ile Mario Varga Llosa, Simone de Beauvoir, Susan Sontag, Arthur Miller, Haruki Murakami, Ian McEwan, İsmail Kadare, Julian Barnes, Octavio Paz, V. S. Naipaul, J. M. Coetzee gibi yazarlar var. Milan Kundera, 1985 yılında bu ödülü kazandı. Kabul konuşmasında "Güzel bir Yahudi atasözü vardır, demişti ve şöyle devam etmişti: 'İnsan düşünür, Tanrı güler.' Peki, ama Tanrı neden güler? Çünkü insan düşünür ve gerçek ondan kaçır. Çünkü insan ne kadar çok düşünürse, bir insa- nın düşüncesi diğerinkinden o kadar çok ayrılır. Ve son olarak, çünkü insan asla düşündüğü gibi değildir." [çev.]

Filistinlilerin haklarını reddetmesi arasındaki karşılaştırma çok daha net olurdu. Ancak, Arap dünyasındaki geniş kültürel akımların tamamen zıt pozisyonlar benimsediklerini, komünist rejimlere karşı çıkanlardan, muhalif olanlardan şüphe duyan seslerin daha yüksek çıktığını biliyoruz.

AVRUPA'NIN ZULME EN ÇOK MARUZ KALAN AYDINLARI

Bilhassa aydınlar açısından baktığımızda, Çekoslovak aydınlar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın belki de zulme en çok maruz kalan aydınlarıydılar.² Bu konuda onları yalnızca Sovyet aydınlar geçebilir. Binlerce yazar, sanatçı ve sinemacı [Çekoslovakya içinde siyasi mücadele verirken] işlerinden atıldı ve işsiz kaldı.³ Temizleme faaliyetleri sırasında 40 bin gazeteci işinden oldu. Entelektüel dünyaya mensup gazeteciler işçiye dönüştü. Üniversiteler ve tiyatrolar boşuldu. Batı Avrupa ve ABD'ye kitlesel bir göç yaşandı. Çekoslovakya'da, 1948'de iktidarı ele geçiren Komünist Parti'nin komünist rejimi kur-

2 Milan Kundera, sosyalizm adına yapılan kötülüğün devrime ihanet değil, başından beri devrimin doğasında var olan bir zehir olduğunu çok geç anladığını söylüyordu. [çev.]

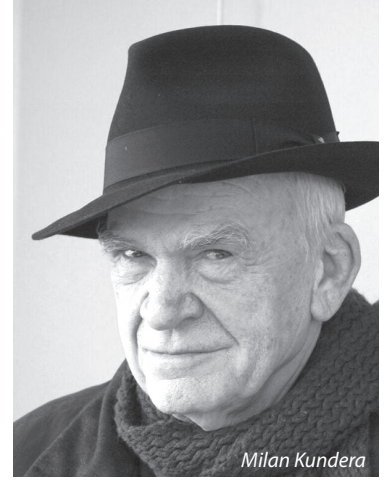
3 Milan Kundera'nın göç etme kararı, o dönemde Çek entelijansiyasının önündeki seçeneklerin altını çizmişti. Binlerce kişi ülkeyi terk etti. Kalanlar ve direnenler arasında, biri yaklaşık üç yıl olmak üzere çeşitli hapis cezalarına çarptırılan oyun yazarı Vaclav Havel de vardı. Kendisi hayatta kalarak 1989'daki devrime liderlik etti ve Slovakların kendi yollarına gitmeye karar vermelerinin ardından önce Çekoslovakya'nın ardından da Çek Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olarak görev yaptı. [çev.]

ması ile 1989'daki devrilişi arasında büyük değişiklikler yaşandı.⁴ O dönemde ülkenin nüfusunun yüzde 3,5'ini oluşturan 550 bin kişinin göçüne tanık olduğu biliniyor. Bunların yarısından biraz daha azı 1968 ile 1989 arasında göç etti.

[Prag Baharı'nın ardından] 1969 yazında, "kamu düzenini sağlamayı ve korumayı" amaçlayan "yasal icraatlar" yayımlandı. Dördüncü fıkrasında şöyle yazıyordu: "Faaliyetleriyle komünist rejime engel olanlar derhal makamlarından uzaklaştırılabilir veya görevden alınabilirler... Bu gibi durumlarda öğrencinin öğrenimini tamamlaması engellenebilir (...) Yükseköğretim kurumlarındaki profesörlere ve diğer eğitimcilerle gelince, görevlerini ihlal ederek, gençlere komünist toplumun ilkelerine ve yapısına aykırı şeyleri öğretmeye devam ederlerse, yetkili bakan onları görevden alabilir veya haklarında derhal ihraç kararı alabilir."

Tüm bunlara rağmen Arap dünyasında [Komünist rejimin gadrine uğrayan] Çekoslovak aydınlar hakkındaki görüşümüz, Çekoslovakya halkına ilişkin görüşümüzden daha iyi değildi. Çekoslovakya ve Sovyet blokunun geri kalan ülkelerindeki muhalifler genellikle, hain-

4 Milan Kundera ilk romanı *Şaka'yı* 1967'de yayımladı. Kara komedi türündeki bu eser, Çekoslovakya'daki komünist yönetimin de dikkatini çekti ki hedefte de onlar vardı. Bu eserden sonra Kundera'nın yazması yasaklandı. 1970'te, Prag Baharı'nı desteklediği için Komünist Parti'den istifası istendi. Akademisyenlik görevine son verildi, kitapları yasaklandı. 1989'da Çekoslovakya'daki Komünist Parti rejimi dağılına kadar eserleri yasak kaldı. [çev.]

Milan Kundera

ler, casuslar ve emperyalizmin uşakları şeklinde tasvir edildiler. Genel Arap tutumu, Batı Avrupa'daki çoğu komünist partinin 1968 işgalini ve komünist rejimin muhalif aydınları yönelik muamelesini kınayan aydınlarının aldığı tutumdan bile daha kötüydü.

Başka bir deyişle, biz ezilenlerle dayanışmaktan muaf olabiliriz ama Çeklerin böyle bir ayrıcalığı olmamalı. Başkalarına uyguladığımız katı standartları kendimize uygulamamaksa, çifte standarttan başka bir anlama gelmez. Bu, tıpkı kendilerinde her türlü suç işlemeye hakkı gören ancak diğerlerinin elinden bu hakkı alan İsraililerin yaptığı gibi, mağduriyet üzerine kurulu, mağdur ve mazlum konumunu tekeline alan bir çifte standart. Bu durumda, söz konusu ayrıcalık talebi, diğer yüzüyle kimi zaman mağduriyeti tekeline alanlara karşı benimsenen şefkat ve merhameti talep etmektir.

Kaynak: 23 Temmuz 2023 tarihli *Şarkulavsat*.

Çeviren: Ali Ekrem BUĞRA

Vaniköy Camii Belgeseli

NAZGÜL ÇARKANAT

“Boğazın incisi” diye nitelendirilen yalı camilerinden Vaniköy Camii, 15 Kasım 2020’deki yangında büyük hasar görmüştü. Kalyon Vakfı’nın “geçmişe vefa, geleceğe değer” yaklaşımıyla yapıyı İstanbul’a yeniden kazandırmak için başlattığı kapsamlı restorasyon Mayıs ayında tamamlandı ve cami tekrar ibadete açıldı. Caminin yenilenmesi, 8 Temmuz 2021’de Koruma Kurulunca onaylanan proje doğrultusunda ilerledi. Yangından bir yıl kadar önce yapının rölevelerinin alınması ve üç boyutlu haritalandırma sisteminin gerçekleştirilerek ilgili kurula sunulması yenileme sürecini kolaylaştırmış.

CAMİNİN TARİHÇESİ VE BELGESEL

Vaniköy Camii’nin bulunduğu sık bir orman örtüsüyle kaplı bölge, Osmanlı padişahlarından IV. Mehmed (1648-1687) tarafından burada bir Türk köyü kurması için şehzadelerinin hocası Vanî Mehmed Efendi’ye bağışlanmıştır. Bunun sebebi 17. yüzyılın ortasına kadar bölgede bir manastır ve kilise olması sebebi ile “Papaz Korusu” yahut “Papaz Bahçesi” adıyla anılmasıdır.¹ Sultan hocalığı vazifesinin yanında ordu vaizliği yapan Mehmed Efendi Van’da doğup büyüdüğü için “Vanlı” anlamına gelen, Vanî ön adıyla anılmıştır. Bu bölge Vanî Mehmed Efendi’ye ait olması nedeniyle “Vanî’nin köyü” manasında Vaniköy diye dilden

dile aktarılmıştır. Vanî Mehmed Efendi, semte medrese, çeşme ve çok sayıda yalı yaptırmıştır. Semtin en bilinen yapısı olan Vaniköy Camii ise 1665-66 tarihinde inşa edilmiştir. I. Mahmud 18. yüzyılda sadrazamı Divitdar Mehmed Emin Paşa’ya camiye hünkâr mahfili ve kasrı eklettirmiştir. 19. yüzyılda da İkinci Mahmud, boğaz gezileri sırasında bu camiyi çok kullandığından camide bir tami- rat yapılmıştır. Yıllar içerisinde padişahların uğrak yeri olan Vaniköy Camii’nin mülkiyeti, mülhak hayrat Vanî Mehmed Efendi Vakfı’na aittir.

Mimarlığın çevreyi hissedişimi- zi değiştirdiğini, duygularımızı şekillendirdiğini düşünmemek elde değil. Çam keresteleri Dursunbey’den, meşe keresteleri Yenice’den, mermerleri Marmara Adası’ndan getirtilerek özgün malzemeler kullanılarak küllerinden doğan Vaniköy Camii’nin çok farklı eksenler üzerinden gelişen restorasyonu bir belgesel ile kayda alındı. Böylece sadece Vaniköy Camii Belgeseli Türkiye’nin kültür sanat hazinesine eklenmekle kalmadı, kültürel mirası dün- bugün-yarın eksenindeki çalışmalarla daha iyi koruyabileceğimiz gerçeği bir kere daha hatırlatıldı. Yenilemenin derli toplu bir özeti sunan belgesel, 19 Temmuz Çarşamba günü saat 21.30’da TRT Belgesel’de izleyiciyle buluştu. Yapım, cami bünyesinde görülen bozulmaların belirlenerek, özgün niteliğine uygun malzemeler kullanılarak caminin nasıl restore edildiğini anlatıyor.

Yönetmenliğini Vedat Atasoy’un üstlendiği, anlatıcılığı Yetkin Dikinciler’in yaptığı

belgeselde; sanat tarihçisi Hayri Fehmi Yılmaz ve tarihçi, yazar ve rehber Saffet Emre Tonguç, Vaniköy Camii’nin tarihî önemini çeşitli boyutlarıyla ortaya koymuş. Boğazın göz alıcı kültürel mirasıyla açılan belgeselde, tarihçilerin yanı sıra mimarlar- dan kalem işi ustalarına, restoratörlerden şantiye şeflerine toplam 28 kişinin restorasyon hakkında detaylı bilgi vermesi başlı başına değerli. Çekimler dört ayda, kurgu sürecini de üç ayda tamamlayan 15 kişilik ekip, belgeseli; 250 saat, 4K Ultra HD kalitesinde beş ayrı mekânda ve farklı şehirlerde yaptığı çekimler sonucunda hazırladı. Deniz kenarına bitişik olması sebebiyle yerleşim bakımından önem taşıyan sahil-yalı camilerine dikkat çeken belgesel 18 ayda yenilenen camide olup bitenleri avlusundan kütüphanesine kadar her şeyiyle belirginleştiriyor.

RESTORASYON SÜRECİNDEN KESİTLER

Vaniköy Camii ve bitişigindeki hünkâr kasrı ile avluda bulunan müstemilat, şadırvan ve parsel duvarlarındaki restorasyon ve özenle yürütülen işçilikle anlam kazanan onarım sayesinde yangının camide bıraktığı izler tümüyle silinmiş. Bir defa bahsettiğimiz belgesel, adını sıkça duyduğumuz, hakkında ise pek az bilgiye sahip olduğumuz restorasyonu alışılmadık yönleriyle ele alıyor. Bu sayede çok bilmediğimiz birçok kavramın, yöntemin yanı sıra tarihî caminin serüveninin can alıcı ayrıntılarına vâkıf olabiliyor, farklı dönemlerdeki müdahaleleri yakından kavrayabiliyoruz. Düz ilerleyen değil, inişli çıkışlı bir gelişim çizgisi var belgeselin.

¹ Cami hakkında detaylı bilgi için bk. Mustafa Mikdat Bütüner, *İstanbul İli Üsküdar İlçesi Vaniköy Camii Restorasyon Projesi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Yapının 1969’larda geniş kapsamlı bir restorasyon ve onarım geçirdiğini ifade eden Vaniköy Camii restorasyonunun proje müdürlüğü görevini üstlenen yüksek mimar Nuran Nar, o günden sonra çok detaylı bir çalışmaya rastlanmadığını belirtiyor. Caminin kâgir kısmının çok az olduğunu, caminin hünkâr kasrının üst katı, deniz cephesindeki duvarının üst kısmı ve çatısının ahşaptan yapıldığını anlatan Nar, yangında ahşap kısımlarının tümünün yanarak caminin kullanılamaz duruma geldiğini de sözlerine ekliyor. Caminin restorasyonunu başından sonuna kadar özetleyen Nar, yenileme öncesinde yapının zemininde yapılan geoteknik ve statik araştırmalar neticesinde temelin güçlendirildiğini, projelendirme sürecinin 7-8 ay sürdüğünü ve sonrasında uygulamaya geçildiğini ifade ediyor.

Yüksek mimar Zeynep Uğur İslam ise camideki “muhtes” diye adlandırılan, özgün olmayan eklentilerin temizlenmesini gündeme taşıyor. Aslında bu günümüzdeki restorasyon çalışmalarının neredeyse tümünde görülen bir uygulama. Zira eklentiler yapıya zarar verdiğinden bunların tümüyle kaldırılması olmazsa olmaz kabul ediliyor. Ayrıca ahşap malzemelerin camiden kaldırılmasının akabindeki raspalamayı anlatıyor. Yapının özgün detaylarına ulaşılan işlemler neticesinde binanın gerçek durumunun tespit edildiğini ve yangının âdeta yapının “son çığılığı” olduğunu dile getiriyor.

1960’larda ve sonraki dönemlerde camiye sağlamaştırma için kullanılan çimento sıvaların fazlalığı göze çarpmış. Çimento harçlı sıvalar kaldırıldığında pencerelerin görülen durumuyla yarım daire kemerli olduğu düşünülür fakat daha sonra altında özgün teğet kemerli pencerelerin bulunduğu

fark edilmiş. Restorasyonun ilk etabı hakkında konuşan restoratör Reyhan Polatdemir Atabey’in de benzeri açıklamaları var. Anlatılanların ortak noktası boğazdan gelip geçenlerin uzaktan gördüğü caminin yıllar içinde bakımsızlıktan âdeta yıkılmanın eşğine geldiği noktasında birleşiyor.

Önce caminin duvarları ardından minare güçlendirilmiş. Yangından kalan ahşap parçalardan, kapı ve pencere doğramalarından ve diğer süsleme unsurlarından örnekler alınmış ve bunlar arşivlenmiş. Sıvalardan alınan parçalar ise laboratuvar merkezlerine gönderilerek incelenmiş. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Vakıf Kültür Varlıklarını Koruma Uygulama ve Araştırma Merkezi (KURAM) Türkiye’deki ve yurt dışındaki restorasyonlara özellikle malzeme analizi raporları hazırlamasıyla öne çıkan bir kurum. Merkezin müdürlüğünü üstlenen Onur Şimşek, camiden alınan numuneler üzerindeki analizler neticesinde bir koruma önerisi içeren raporunun sunulduğunu ve yenilemenin bu rapora uygun şekilde malzemelerin, inşaat tekniklerinin özellikleri dikkate alınarak gerçekleştirildiğini belirtiyor. Şöyle devam ediyor: “Bu çok önemli bir aşama ancak bu şekilde sürdürülebilir bir şekilde yapılar ileriki kuşaklara sağlıklı bir şekilde ulaşma imkânına sahiptir.” Şüphe yok ki Şimşek’in cümlesi kültürel miras hakkında konuşurken kurulabilecek ilk cümlelerden biri olacaktır.

Mühim anlamlar taşıyan belgesel, Vaniköy Camii’ndeki bir buçuk yıllık hummalı çalışmayı büyüteç altına alırken, izleyenleri tarihî bir yolculuğa çıkarıyor. Mesela KURAM’ın analiz sonucuna göre Osmanlı dönemine ait ve geleneksel inşaat tekniklerine uygun olan Horasan sıva caminin duvar yüzeylerinde kullanılmaya başlanmış. Dış

etkenlere karşı dayanıklılığı ile öne çıkan Horasan harcı hem rengi hem şekli hem de yapılış bakımından öbür harçlara göre daha farklı. Bizans’tan Osmanlı’ya kadar birçok tarihî eserde Horasan harcının görülmesinin sebebi bu. Taş duvar ustaları Ahmet Yaka ile Şahin Yaka harcın malzemelerinin kiremit tozu, kireç, kaymak ve mermer tozundan oluştuğunu belirtiyorlar. Ustalardan Mehmet Yaka ile Mehmet Doğan ise Horasan harcı kullanılan yapıların kolay kolay yıkılmadığının altını çiziyorlar.

Belgeselin dile getirilmesi gereken en cesaretli yaklaşımı, izleyicilere restorasyonun kolektif bir emeğin ürünü olduğunu hissettirmesi. Mimarlar, mühendisler, restoratörler, ustalar, işçiler büyük bir özveri ve coşku ile hareket etmişler. Boğaz yalılarına da çok benzeyen kendine has bir mimarisi olan Vaniköy Camii kâgir bir yapı, üstünde ahşap bir çatı ve etraftaki ahşap aksamla şekillenmiş. Ahşap bölümünün ustası Yakup Sarıali, projeye uygun olarak pasalı tavanın hünkâr mahfili kısmını nasıl yaptıklarını anlatmış. Ayrıca çalışırken dikkat ettikleri

en temel hususun tarihî caminin orijinalini bozmamak olduğunu vurgulamış. Öyleyse şu hakikatin altını çizmekte fayda var: Başta kendileri olmak üzere herkese karşı mesuliyet duygusu bir türlü peşini bırakmaz bu ağırbaşlı zanaatkarların.

İNCE İŞÇİLİKLER

Güçlendirmenin yanı sıra duvarlardaki ahşap karkas kısımları tamamlanmış, sonrasında ahşabın detaylı ve süslemeli olan ince işçiliklerine başlanmış. Kastamonulu ahşap oyma ustası İlhan Karasüleymanoğlu, 2005 yılından bu yana dede sanatı olan ahşap işleri yapan bir zanaatkar. Zanaattan sanata ama zanaatin hassasiyetini sahiplenerek kalbini görünür kılıyor, Vaniköy'de yanan tescilli caminin minberin inşasının kendisine nasip olduğunu belirtiyor. Ayrıca caminin oyma sütun başlıklarını da orijinaline uygun şekilde yaptığını ekliyor. Tescilli yapılara değinen Karasüleymanoğlu, restorasyonda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırladığı proje çerçevesinde milimetrik çalışmak gerektiğini vurguluyor. Ahşap oyma ustası Gürsel Karaçimen ise bir başka noktaya, yeniden üretme meselesine temas ediyor. Oyma bir papatya yapılırken rüzgârın her zaman aynı yönden esmediğinin farkına varılmasının önemini hatırlatıyor. İlk ustası nasıl estirmişse o şekilde devam ettiğini dile getiriyor. Mütevazı bir hâle eski ustalar kadar özgün olmasa da onlara layık oymalar yapmaya çalıştığını dile getiriyor. Hikâye hep aynıdır aslında: Eller bildikleri dilin izini bırakır.

Mimar Ümit Erdim, mümkün mertebe mevcut tüm eklentilerin korunduğu restorasyon sürecinde yangından kalan ahşap ve diğer tüm mimari elemanları kullanmalarının sebeplerinden birinin, caminin yangın hafıza-

sını akıllarda tutmak olduğunu vurguluyor. Yangında caminin tahrip olmuş ahşap parçalarından bulabildiklerini kaldırdıklarını hatırlatan yüksek mimar Nuran Nar, hünkâr kasrında yanan ahşap kısımların bir bölümünü niçin statik anlamdaki desteği sağlayarak cami içinde sergilemeyi düşündüklerini tebarüz ettiriyor. Bunun Kasım 2020'deki yangının/geçmişin acısını/izlerini gelecek nesillere hatırlatmak maksadıyla yapıldığının ipuçlarını yakalamamak imkânsız. Ahşap yapılarda kullanılan aşı boyasının özelliklerinden biri hem sıcağa hem de soğuğa karşı dayanıklılığıdır. Mimar Rümeyza Çakmak, caminin bütün dış cephesinde geleneksel aşı boyası kullanıldığını aktarıyor. Çakmak, çok tatlı bir rengi olan aşı boyası sayesinde boğazdaki yalılar başta olmak diğer yapılarla uyumluluğun sağlandığı değerlendirmesinde bulunuyor.

Minarenin inşa edildiği dönemin özgünlüğünde ve tahrip olan parçalarının değiştirilip restorasyonunun tamamlandığını anlatan Zeynep Uğur İslam, minaredeki eksik taş parçaların orijinaline uygun şekilde temin edilip yerine konma sürecini açıklığa kavuşturuyor. Taş ve minare ustası Ahmet Coşkun, mesleğini severek yaptığını ve ince işçilik gerektiren yerlerde kesinlikle makine kullanmadığının altını çiziyor.

Caminin avlusunun ise yeni bir yorum ortaya koyduğu gözleniyor, çünkü sadece bir peyzaj düzenlemesi olarak değil, caminin hayatın merkezinde yer almasını sağlayacak şekilde oluşturulmuştur. Peyzaj mimarı Orbay Gümüş avlu zemininde tarihî yapıların çoğundaki gibi Söğüt mermeri kullanıldığını ve caminin bulunduğu bölgeye uygun dört bin bitkinin dikildiğini anlatıyor.

Vaktiyle düzensiz boyamalarla ortadan kaybolan orijinal kalem işleri de restorasyonla beraber yeniden gün yüzüne çıkmış. Restoratör Nurullah Kızıltepe, kalem işlerinin gerekli işlemlerin ardından yerine yerleştirildiğini, eksik olanların ise tamamlandığını söylüyor. Caminin giriş kitabesi olan mermer levha üstündeki besmele 19. yüzyılda hattat Hamdi Aytaç tarafından yazılmış. Caminin parseli içinde müstemilat kısmının yanında bir de şadırvan var. Restorasyonla şadırvanın üzerindeki çimento sıva kaldırılmış, böylece şadırvanın inşa edildiği dönemi yansıtan çeşme aynaları ortaya çıkmış. Tabii bunların hepsi tahrip olmuşlar. Belki de bu kadar tahrip olduğu için vaktiyle tümünün üzeri sıvanmıştı. Yenileme sürecinde onlar çıkarılmış, temizliği yapılmış. Birleştirmeleri tamamlanmış ve üzeri sıvanmadan aynen o şekilde yine şadırvanın üzerine yerleştirilmiş.

Bilimin, tarihin, kültürün ve sanatın kavuşmasını anlatan Vaniköy Camii Belgeseli sadece bir caminin küllerinden yeniden doğuşunu değil Türkiye'deki taşınmaz kültür varlıklarıyla ilgili restorasyon çalışmalarının aşamaları hakkında bilgi sahibi olmadan konuşmanın yersizliğini de gözler önüne seriyor. Çünkü tarihî bir eser nasıl restore edilir, yeni dönemde klasik tezyinatlar nasıl icra ediliyor? Bu işi üstlenen mimar ya da restoratörler kimdir, onların yaklaşımı nedir?, gibi soruların cevabını alıyorsunuz. Hâsılı böylesi yapımların restorasyonun özgünlüklerini, farklılıklarını, *sui generis* özelliklerini yansıtan yayınları destekleyeceği kesin. Buna rağmen belgesel yine de sabır ve deşifre etme yöntemlerine ihtiyaç duyacaktır. Yapımı bir bakışta görmek, gördüm zannetmekten öteye gidemediğimizin kanıtıdır.